

AKTINES

OPTANON
ΤΗΣ «ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Η ΑΖΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ἡ κατωτέρω δημοσιευομένη μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλον «The Sanctity of Life» ἐγράφη προσφάτως ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ἱατροῦ Douglas Macg. Jackson διὰ λογαριασμόν τῆς «Χριστιανικῆς Ἱατρικῆς Ἑταιρείας» τοῦ Λονδίνου, ἡ ὁποία καὶ μᾶς τὴν ἀπέστειλε ἐν τῷ πνεύματι τῆς συνεργασίας τῶν χριστιανῶν ἐπιστημόνων καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς ἀπόψεων ἐπὶ τῶν μεγάλων θεμάτων τῆς συγχρόνου ζωῆς.

Βεβαίως εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ μελέτη εἶναι γραμμένη ἀπὸ Διαμαρτυρούμενον συγγραφέα καὶ παρέχει ἀπόψεις δι' ἐμβάθυνσιν καὶ συζήτησιν ἐπὶ θεμάτων σπουδαίων καὶ δυσχερῶν. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα προσφέρομεν καὶ ἡμεῖς τὴν μελέτην ταύτην εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας.

ΤΗΝ 15ην ΜΑΡΤΙΟΥ τοῦ 44 π. Χ. ἡ Ρώμη ἐκλονίσθη ἀπὸ τὴν εἶδησι τῆς δολοφονίας τοῦ Καίσαρος εἰς τὴν σύγκλητον τοῦ Πομπηίου καὶ τοῦ ὅτι ὁ φίλος του Βρούτος ἦτο μεταξὺ τῶν συνωμοστῶν. Τί ἦτο ὁ Βρούτος; κακοῦργος ἢ πατριώτης; Ἴδου ἡ ἀπολογία του εἰς τοὺς στίχους τοῦ Σαίξπηρ.

Δὲν βλέπετε τὶς καρδιές μας. Εἶναι γεμάτες λύπη.
Καὶ ἡ λύπη γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ρώμης...
Ἔκαμε τὴν προᾶξι αὐτὴ κατὰ τοῦ Καίσαρος.
(Πράξ. Γ' Σκηνὴ α', 169)

Κι' ἂν ὁ φίλος ἐκεῖνος ρωτήσῃ γιατί ὁ Βρούτος σηκώθηκε ἐναντίον τοῦ Καίσαρος, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπάντησίς μου. Ὅχι πὼς ἀγαποῦσα λιγώτερο τὸν Καίσαρα, μὰ ἀγαποῦσα τὴ Ρώμη περισσότερο.

(Πράξ. Γ' Σκηνὴ β' 19)

Δι' ἡμᾶς ἡ τραγωδία ἐγκρατεῖται ὄχι μόνον εἰς τὴν σκληρότητα, τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν μωρίαν τῆς δολοφονίας, ἀλλὰ καὶ εἰς

τὴν κακὴν ἀποτίμησιν τῆς ἀξίας τῆς ζωῆς: ὅτι ἡ πολιτεία ἐζήτει τὴν δολοφονίαν ἐνὸς εὐγενοῦς ἀλλὰ φιλοδόξου φίλου. Ἄλλὰ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἐπελήφθη τὸ ἔγκλημα τοῦτου δὲν εἶναι οὔτε λογοτεχνικὸς οὔτε ἀκαδημαϊκός.

ΑΣ ΜΟΥ ΕΠΙΤΡΑΠῆ νὰ κάμω μίαν ἐπεξηγήσιν τοῦ τίτλου ἀρχίζων μὲ τὸν ὀρισμὸν του. Διὰ τοῦ ὅρου «ιερότης τῆς ζωῆς» ἐννοοῦμεν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ὁ Δημιουργὸς καὶ Δοτὴρ τῆς ζωῆς, δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ τὴν φθείρῃ ἢ νὰ τὴν καταστρέψῃ, χωρὶς νὰ ἔχη θεῖαν πρὸς τοῦτο ἐντολήν. Ἐδῶ δὲν θὰ ὀμιλήσωμεν περὶ ἱερότητος τῆς ζωῆς ἐν σχέσει πρὸς τὰ ζῶα οὔτε ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐννοίαν τοῦ «σεβασμοῦ τῆς ζωῆς» ὅπως τὴν ἐκθέτει ὁ Schweitzer.

Σκοπὸς τῆς παρουσίας μελέτης εἶναι νὰ προκαλέσῃ σκέψεις ἐπὶ τοῦ θεματός βασισομένης ἐπὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς Βίβλου, ἰδιαίτερος ἐκ μέρους τῶν ἱατρῶν, καὶ νὰ ἐξετάσῃ εἰδικῶς τὰς θάσεις ἐπὶ τῶν ὀ-

ποίων αἱ σχετικαὶ πεποιθήσεις στηρίζονται, καθὼς καὶ τὸν τρόπον τῆς μελέτης τοῦ θέματος. Ἡ παρούσα μελέτη δὲν θ' ἀσχοληθῆ εἰδικῶς μὲ τὸ ἰσχυρὸν ποινικὸν δίκαιον, μὲ τὰ ἀσθενῆ του σημεῖα καὶ τὰς ἀνωμαλίας του, οὔτε μὲ τὴν ἱατρικὴν δεοντολογίαν συμφώνως πρὸς τὸ ἐν λόγῳ δίκαιον... Ἡ ἐξέτασις τῶν θεμάτων αὐτῶν θὰ πρέπει νὰ ἐπακολουθήσῃ τὴν παρούσαν μελέτην.

Ἡ πρώτη καὶ θεμελιώδης μελέτη πρέπει νὰ γίνῃ ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς πλευρᾶς. Ὅπως λέγει ὁ λόρδος Denning (1960) «Ὁ νόμος πρέπει νὰ ἐμπνέεται ὑπὸ τῆς θρησκείας».

Γνωρίζω βεβαίως ὅτι αἱ ἀντιθρησκευτικαὶ δυνάμεις ἐργάζονται διὰ νὰ μεταβάλουν τοὺς νόμους μας. Ἐπὶ παραδείγματι ὁ Σύλλογος Ὀρθολογιστικοῦ Τύπου ἔχει ὡς πρόγραμμά του τὴν προστάθειαν πρὸς ριζικὴν μεταβολὴν τῶν ὑφισταμένων νόμων ἐν σχέσει πρὸς τὴν εὐθανασίαν καὶ τὴν ἀμβλωσιν. Εἶναι ἀνάγκη, ἐπομένως, νὰ διευκρινισθῇ ἡ θάσις τῆς Βίβλου ἀποφῆς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἡ χριστιανικὴ γνώμη ἔχει βεβαίως τόσα δικαιώματα νὰ ἀσκήσῃ ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ νόμου ὅσα ἔχει καὶ ἡ ἀγνωστιστικὴ ἢ ἀθεϊστικὴ φιλοσοφία.

ΑΣ ΕΞΕΤΑΣΘΜΕΝ πρῶτον μερικὰς περιπτώσεις εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἱατρὸς καλεῖται νὰ καθορίσῃ τὴν στάσιν του ἔναντι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Μία μικρὰ κόρη ἡλικίας 14 ἐτῶν εὐρίσκεται ἐγκυος κατόπιν ἀποτροπαίου διασμοῦ ὑπὸ ὁμάδος στρατιωτῶν. Ἐπιτρέπεται ἡ διακοπὴ τῆς κυήσεως διὰ φυσικοὺς καὶ ψυχολογικοὺς λόγους; Μία μητέρα φέρει εἰς τὴν ζωὴν ἕνα τέρας. Τί πρέπει νὰ γίνῃ ἢ νὰ μὴ γίνῃ διὰ τὸ τέρας αὐτό; Ἐνα παιδί τραυματίζεται σοβαρῶς εἰς τὸ κεφάλι κατόπιν αὐτοκινητιστικοῦ δυστυχήματος καὶ ἀφοῦ ἔχει χάσει τὰς αἰσθήσεις του ἐπὶ ἑβδομάδας ὀλοκλήρους ὑφίσταται τελείαν ἀπώλειαν τῆς ὁμιλίας, τῶν κινήσεων καὶ δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀναγνωρίσῃ τοὺς γονεῖς του οὔτε καὶ νὰ σκεφθῇ. Ὁ νοῦς του εἶναι κατεστραμμένος. Τὸ σῶμα μόνον ζῆ καὶ φαίνεται ὅτι θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ζῆ εἰς αὐτὴν τὴν κα-

τάστασιν. Ἐν τῷ μεταξύ ἐπέρχεται νόσος ἡ ὁποία, ἐὰν ἀφεθῇ ἀθεράπευτος, θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν λύτρωσιν ἀπὸ μίαν ὀδυνηρὰν κατάστασιν. Πρέπει νὰ τὴν θεραπεύσωμεν;

Ἐνας ἱατρὸς πειραματιζόμενος εὐρίσκεται πρὸ διλήμματος. Ἐὰν ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἔρευναν ἔμπορεῖ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς θεραπείας τῆς νόσου. Ἀλλὰ τοῦτο ἀπατεῖ πειραματισμὸν ἐπὶ ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ καὶ ὁ πειραματισμὸς αὐτὸς συνεπάγεται σαφῶς διαγραφόμενους κινδύνους. Ἐχει τὸ δικαίωμα εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν ἐνὸς ἀνθρώπου;

Εἰς περιστάσεις ὅπως αἱ ἀνωτέρω οἱ ἀνθρωποὶ θέτουν πάντοτε εἰς τὸν ἑαυτὸν των τὰς ἰδίας ἐρωτήσεις. Πότε τὸ προῖον τῆς συλλήψεως ἀρχίζει νὰ ἔχῃ ἀξίαν ὡς ἀνθρωπίνῃ ζωῇ; Καὶ ἂν τὸ τεχθῆν εἰς σοβαρῶς παραμορφωμένον, μέχρι ποίου σημείου ἔμπορεῖ τοῦτο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνθρωπίνον ὄν, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ πρέπει νὰ διαφυλαχθῇ; Ποῖος δύναται νὰ κρίνῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου εἴτε πρόκειται περὶ θαυμαστῆς προσωπικότητος εἴτε περὶ παράφρονος, εἴτε αὐτὸς εἶναι εὐεργέτης εἴτε ἄχρηστος εἰς τὴν κοινωνίαν; Ἐπὶ ποίων κριτηρίων θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ μία τοιαύτη ἀξιολόγησις; Ποῖαν ἀξίαν ἔχει ἡ διατήρησις τῆς ζωῆς εἰς τὸ σῶμα, ἐὰν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ προσωπικότης ἔχουν καταστραφῆ ἢ ἐὰν ἡ διατήρησις αὐτῆ παρατείνῃ ἀπλῶς μίαν ἐπιθανάτιον κατάστασιν;

Ἐν ὀλίγοις, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν «ἰερότητα τῆς ζωῆς» κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς, τὴν ἀκμὴν τῆς καὶ τὸ τέλος τῆς καὶ ἰδίως ὅταν ἡ ζωὴ αὐτὴ συνοδεύεται μὲ ἀφάνταστον πόνον, ὅταν εἶναι θλαβερὰ διὰ τὸ καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὅταν δὲν ἔχῃ πλέον οὐδεμίαν προφανῆ χρησιμότητα ἢ σκοπὸν;

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐρωτήματα τὰ ὁποία ἐνίοτε τίθενται ἐνώπιον τοῦ ἱατροῦ σαφῆ, ἐπιτακτικὰ καὶ ἐντελῶς ἰδιαζούσης δι' ἑκαστον ἐξ αὐτῶν φύσεως.

ΤΟ 1776 ὁ Θωμᾶς Τζέφερσον ἔγραψε τὰς περιφρήμους καὶ ἐμπνευσμένας αὐτὰς φράσεις εἰς τὴν Διακήρυξιν τῆς Ἀμερικαν-

νικητής Ἀνεξαρτησίας.

«Θεωρούμεν ὡς αὐτονόητον ἀλήθειαν τὸ ὅτι: ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐδημιουργήθησαν ἴσοι, ὅτι ἐπροικίσθησαν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ μὲ ἀναπαλλοτρίωτα δικαιώματα μεταξύ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἐπιδιώξις τῆς εὐτυχίας».

Τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς ἦτο ἴσως αὐτονόητον δι' ἓνα χριστιανὸν δημοκράτην εἰς τὴν Βιργινίαν πρὸ διακοσίων ἐτῶν, ἀλλὰ δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιον πάντοτε οὔτε ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας γενεάν δι' ἑκατομμύρια ἀνθρώπους.

Ὁ Granville Williams γράφει: «Ἀκόμη καὶ ὁ σύγχρονος ἄπιστος τείνει νὰ παρᾶσχη πλήρη ὑποστήριξιν εἰς τὴν πεποιθῆσιν ὅτι εἶναι καθήκον μας νὰ θεωρῶμεν πᾶσαν ἀνθρωπίνην ζωὴν ὡς ἱερὰν ὅσον ἀνάπνηρον, ἀνάξιον ἢ ἀποχρυστικὸν καὶ ἂν εἶναι τὸ ἄτομον τὸ ὅποσον τὴν φέρει» καὶ συνεχίζει — ὀρθῶς νομίζω — «τὸ ἀίσθημα τοῦτο μεταξύ ἐκείνων πού δὲν ἀνήκουν εἰς καμμίαν θρησκευτικὴν πίστιν πιθανὸν νὰ εἶναι ἐνίοτε κατάλοιπον μιᾶς προγενεστέρως θρησκευτικῆς παραδόσεως» (Williams σ. 30). Δυνατὸν ἐπίσης νὰ προέρχεται ἐν μέρει ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς πληροφορίας τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς ὁποίας ἡ Βίβλος διδάσκει ὅτι ὑπάρχει εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (Ρωμ. 6' 11-16). Ὁρθολογικῶς τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς εἶναι αὐτονόητον καθότι οἰαδήποτε ἄλλα δικαιώματα καὶ ἂν ἔχη ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ τὰ ἀσκήσῃ ἢ νὰ τὰ καρπωθῇ χωρὶς ζωὴν. Ἡ ζωὴ εἶναι ἡ ἀναγκαία προϋπόθεσις, τὸ βασικὸν δικαίωμα.

Ἄλλ' εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία συχνὰ ὑπῆρξεν ἱστορία ἀγῶνος περὶ ὑπάρξεως, τὰ δικαιώματα τοῦ ἐνόου συχνάκις παρεμερίσθησαν ἢ ἐθυσιάσθησαν εἰς τὴν ἰδιοτέλειαν καὶ τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ ἄλλου.

Ἄς ἴδωμεν τί μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία περὶ τῆς προσελύσεως τῆς ἰδέας ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἱερά. Αἱ πρωτόγονοι κοινωνίαι συχνάκις ἐνεθάρρυναν τὴν βρεφοκτονίαν συνήθως εἰς περιπτώσεις ἐλλείψεως τροφίμων! Ὁ Robert - Louis Stevenson ἀναφέρει ὅτι εἰς τὰς νήσους τῶν νοτίων θαλασσῶν, ἰδίως τὰς κοραλλιογενεῖς, ἡ ἀμβλωσις καὶ ἡ

βρεφοκτονία ἐφαρμόζονται γενικῶς. Εἰς μίαν νήσον ἐπιτρέπεται εἰς τὰ ζεύγη νὰ ἔχουν μόνον δύο παιδιὰ. Εἰς ἄλλην μόνον ἓνα. Ἡ βρεφοκτονία δὲν ἦτο ἀσυνήθης εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Οἱ Σπαρτιάται ἦσαν ἀκαμπτοὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ ἀσθενικὰ θρέψη «νομίζοντες», λέγει ὁ Πλούταρχος, «ὅτι δι' ἓνα παιδί τοῦ ὑποίου ἢ ὑγεία καὶ τὸ σθένος εἶναι ἐκ γενετῆς καταδικασμένα, ἡ ζωὴ εἶναι μειονέκτημα καὶ δι' αὐτὸ καὶ διὰ τὴν πολιτείαν». Ἐπίσης ὁ Πλάτων εἰς τὸ ἔργον του περὶ «Οὐτοπίας» ἐπιδοκιμᾶζει τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὰ ἀσθενικὰ παιδιὰ καὶ τοὺς ἀνιάτους, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπεθάρρυνε τὴν προσπάθειαν ἀνατροφῆς παραμορφωμένων παιδιῶν (Ἐγκυκλοπαιδεῖα Chambers 1960).

Ὀλίγα εἶναι γνωστὰ περὶ τῆς αὐτοκτονίας εἰς τοὺς πρωτογόνους λαοὺς, ἀλλὰ πολλοὶ ἐκ τῶν ἀνμιστῶν φοβοῦνται ἰδιαιτέρως τὰ πνεύματα ἐκείνων πού ἀποθνήσκουν ἐκ διαίτου θανάτου, πρᾶγμα τὸ ὅποσον σημαίνει ὅτι μεταξύ τῶν λαῶν αὐτῶν ἡ αὐτοκτονία θεωρεῖται κακὴ πράξις. (Anderson 1950). Οἱ Ἴνδοι τῆς Dacota ἐθεώρουν τὴν αὐτοκτονίαν ὡς πράξιν τιμωρουμένην εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Ἐξ ἄλλου οἱ Chippawa δὲν τὴν κατεδίκαζον, ἀλλὰ ἔλεγον ὅτι ἦτο ἀπλῶς μία ἀνόητος πράξις. Ἐνίοτε ἐφηρμόζετο ἓνα εἶδος κοινωνικῆς χειρουργικῆς ἐπεμβάσεως ἐπὶ ἐκείνων πού εὐρίσκοντο εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς των, ὅπως π.χ. εἰς τὴν Σαρδηνίαν ὅπου οἱ γέροντες ἐφονεύοντο μὲ ρόπαλα ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν υἱῶν των.

Οἱ Ἕλληνες ἐσέβοντο τὸ γῆρας καὶ τοιούτοτρόπως δὲν ἀναφέρονται πολλαὶ περιπτώσεις εὐθανασίας λόγῳ γῆρατος εἰς τὴν ἱστορίαν των. Ἐν τούτοις ἀναφέρεται μία περίεργος περίπτωση εἰς ὅπου οἱ γέροντες τῆς νήσου Κῶ συνηθροίσθησαν στεφανωμένοι ὡς εἰς συμπόσιον καὶ ἔπιον τὸ κώνειον (Ἐγκυκλοπαιδεῖα Chambers 1960). Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς εὐθανασίας ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων ἦτο διφορούμενη. Ὡς ἀναφέρει ὁ Williams εἰς τοὺς νόμους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑπάρχουν σημεῖα ἀποκαλύπτοντα τὴν ἀντίθεσιν των πρὸς τὴν αὐτοκτονίαν, ὡς π.χ. ἡ ἀπαγό-

ρευσις τῆς τελετῆς τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ σώματος ἢ τῆς χειρὸς τοῦ αὐτόχειρος. Ἐν τούτοις οἱ φιλόσοφοι ἀπέκλινον πρὸς τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ αὐτοκτονία δικαιολογεῖται εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις ὡς π.χ. μεγάλης θλίψεως ἢ πόνου ἢ πτωχείας. Ὁ Σενέκας ἐθεώρει τὴν αὐτοκτονίαν ὡς τὸ τελευταῖον καταφύγιον ἐναντίον τοῦ ἀφορήτου πόνου. Ἐν τούτοις καὶ ἐκεῖνος ἀκόμη παρεδέχετο ὡς καθήκον τὸ νὰ ζῆ κανεὶς διὰ τοὺς ἄλλους π.χ. διὰ τοὺς γονεῖς ἢ τὴν σύζυγόν του (Williams σ. 226, 228).

Ἡ ἠθικὴ τῶν πρωτογόνων λαῶν καὶ τῶν ἀρχαίων ἐποχῶν πρέπει νὰ κριθῆ ἀναλόγως τῆς ἱστορικῆς περιόδου καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Seeley «οἱ Ῥωμαῖοι ἐδλεπον τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων, ὅπως βλέπομεν σήμερον ἡμεῖς τὸ κυνήγι. Ἡ εἰδησις περὶ τῆς σφαγῆς 200 χιλιάδων Ἑλλεσπιδῶν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἢ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου Ἑβραίων ὑπὸ τοῦ Τίτου, προεκάλουν εἰς αὐτοὺς αἰσθημα θριάμβου. Ἡ θρεφικὸν τὴν ὁποῖαν διέπραττεν εἰς φίλος των ἐθεωρεῖτο ὡς συνεισφέρον μόνον οἰκονομίας» (Williams σ. 27). Πλὴν τῶν Ἑβραίων οἱ ἄλλοι λαοὶ ἐρρυθμιζον τὴν στάσιν των ἔναντι τῆς ζωῆς μὲ πνεῦμα σκοπιμότητος μᾶλλον ἢ ὑπακοῆς εἰς θεῖαν ἀποκάλυψιν.

Ἐντεῦθεν παρουσιάζετο ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν ἐπικρατουσῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀντιλήψεων καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἄφ' ἐνὸς μὲν, ὡς εἶδομεν, ἡ ζωὴ ἐξητάζετο ὑπὸ πνεῦμα σκοπιμότητος, ἄφ' ἑτέρου δέ, ὡς συντόμως θὰ ἴδωμεν, ἐθεωρεῖτο ἱερά ὡς ἀποτελοῦσα δῶρον Θεοῦ.

Εἰς τὸν Διττικόν μας πολιτισμὸν ἡ μεταβολὴ εἰς τὰς ἀπόψεις περὶ ἠθικῆς ὑπῆρξε κατὰ μέγα μέρος, ἐὰν ὅχι καθ' ὁλοκληρίαν, ἔργον τῆς Ἐκκλησίας (Williams σ. 27). Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ νομισθῆ ὅτι ἡ πρόοδος ὑπῆρξε ταχεῖα ἢ πάντοτε εὐπρόσδεκτος ἀκόμη καὶ εἰς χώρας ὅπου ἡ ἐπίρροη τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξε μεγαλύτερα.

Οἱ μονομάχοι π.χ. οἱ ὅποιοι ἐστρατολογοῦντο συνήθως ἐξ αἰχμαλώτων, δούλων

ἢ καταδικασθέντων ἐγκληματιῶν ἐξηκολούθουν νὰ ψυχαγωγῶν τὸ κοινὸν μὲ τὸ νὰ φανεύῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μέχρι τοῦ 5ου αἰῶνος μ. Χ., καίτοι ὁ πρῶτος Χριστιανὸς αὐτοκράτωρ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας προσεπάθησε νὰ περιστείλῃ τὰς μονομαχίας εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν δέκατον ἑνατον αἰῶνα, βλέπομεν ἐν παράδειγμα ζύμης εἰς τὸ φύραμα. Εἰς τὴν μορφὴν τοῦ Ἀμβροσίου Παρέ, τοῦ Οὐγκενότου ἐκεῖνου ὅστις διέφυγε τὴν νύκτα τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου ἐπειδὴ συνέβαινε νὰ εἶναι χειρουργὸς τοῦ βασιλέως.

Ὁ Παρέ ἦτο γνωστὸς ὡς ὁ «φιλόανθρωπος χειρουργὸς» διότι ἔκαμνε τὸν κόπον νὰ σώζῃ τὴν ζωὴν τῶν πληγωμένων στρατιωτῶν οἱ ὅποιοι ἄλλως θὰ ἐσφάζοντο ἀπὸ τοὺς ἰδίους των τοὺς συντρόφους διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν χειροτέραν τύχην ἢ ὁποία τοὺς ἐπεφυλάσσετο, ἐὰν ἐπιπτον εἰς χεῖρας τῶν χωρικῶν. Ἡ μεταστροφή του ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς εὐθανασίας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης διαφαίνεται εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἀφηγήσεώς του:

«Τὸ 1536, ὁ βασιλεὺς Φραγκίσκος ἔστειλε ἕνα στρατεύμα εἰς τὸ Τουρῖνον. «Μετὰ τὴν μάχην», γράφει ὁ Παρέ, «εἰσῆλθομεν μὲ τὸν πλῆθος εἰς τὴν πόλιν διερχόμενοι ἐπὶ τῶν νεκρῶν, μερικοὶ ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἦσαν ἀκόμη νεκροὶ καὶ τοὺς ἠκούσαμεν νὰ φωνάζουν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ἀλόγων μας κατὰ τρόπον σπαραξικάρδιον. Μετενόησα διότι ἄφησα τὸ Παρίσι διὰ νὰ ἴδω ἐν τόσον οἰκτρὸν θέαμα. Ὅταν ἔφθασα εἰς τὴν πόλιν εἰσῆλθον εἰς ἕνα σταῦλον διὰ νὰ εὕρω τόπον διὰ τὸ ἀλογόν μου καὶ τὸ ἄλογον τοῦ συνοδοῦ μου. Ἐκεῖ εὗρήκα τέσσαρας νεκροὺς στρατιώτας καὶ τρεῖς πού ἐστηρίζοντο ἐπάνω εἰς τὸν τοίχον. Τὰ πρόσωπά των ἦσαν τελείως παραμορφωμένα, οὔτε ἐβλεπον, οὔτε ἀκούον, οὔτε μιλοῦσαν. Τὰ ρούχα των ἔκαιον ἀκόμη ἀπὸ τὴν πυρίτιδα πού τὰ εἶχε ἀνάψει. Ἐγὼ τοὺς ἐκύτταξα μὲ οἶκτον, εἰσῆλθον εἰς τὸν σταῦλον ἕνας παλαιὸς στρατιώτης. Μὲ ἠρώτησεν ἐὰν ὑπῆρχε τρόπος νὰ σωθῆ ἡ ζωὴ των. Τοῦ εἶπα ὅχι. Τότε ἐκεῖνος τοὺς ἐπλησίασε καὶ μὲ πλήρη ἀπάθειαν τοὺς ἔκοψε τὸν λαιμόν. Ἄγα-

νακτήσας διὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν σκληρότητα τοῦ εἶπον ὅτι εἶναι κακός. Ἄλλὰ ἐκείνος μοῦ ἀπήντησεν ὅτι παρακαλεῖ τὸν Θεόν, ἐὰν ποτὲ φθάσῃ ὁ ἴδιος εἰς παρομοίαν κατάστασιν, νὰ εὐρεθῇ κάποιος νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον πρᾶγμα καὶ δι' αὐτὸν διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν θάσανον ἐνὸς βραδέος καὶ ἐπιπόνου θανάτου».

Τρίτον παράδειγμα μᾶς δίδεται εἰς τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος. Μέχρι τότε, ὡς ἐνθυμισθε, οἱ παράφρονες ἐκρατοῦντο ἀλυσοδετοὶ καὶ ἐμαστιγώνοντο ὑπὸ ἀμαθῶν φυλάκων, ἀπετέλουν δὲ θέαμα ψυχαγωγίας διὰ τὸ κοινὸν ποῦ ἤρχετο νὰ τοὺς περιγέλασῃ τὰ Σαββατόβραδα. Τὸ 1793 εἰς τὸ Παρίσι, ὁ Philippe Pirel ἐζήτησε τὴν ἀδειαν νὰ βγάλῃ τὶς ἀλυσίδες ἀπὸ τοὺς ἀσθενεῖς τοῦ καὶ ὑπεστήριξεν ὅτι ἀξίζουν νὰ τύχουν τῆς ἰδίας φροντίδος καὶ ὑπομονῆς ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἀσθενεῖς. Τρία ἔτη ἀργότερον ὁ William Juke ὅστις ἦτο κουακέρου ἔδρουσε τὸ πρῶτον τοιοῦτον ἔδρουμα εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὴν πόλιν τῆς Ὑόρκης ἐπηκολούθησε δὲ ἡ ἔδρουσις καὶ ἄλλων. Μία νέα ἀντίληψις περὶ τῆς ἱερότητος τῆς ζωῆς ἤρχισε νὰ ἐμφανίζεται. Εἰς τοὺς νόμους τῆς χώρας μας καὶ τὴν φροντίδα τῶν ἀρρώστων εὐρίσκομεν ἴσως τὸ ἀκριθέστερον μέτρον τοῦ τί ἐπραξεν ὁ Χριστιανισμὸς διὰ νὰ καθιερώσῃ τὴν ἀντίληψιν ταύτην περὶ ἱερότητος τῆς ζωῆς.

ἌΛΛΑ ΔΕΝ ΘΑ ἦτο εἰλικρινὲς νὰ ὀμιλῶμεν περὶ τῆς χριστιανικῆς συμβολῆς χωρὶς νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὰ τραγικὰ τῆς λάθῃ, δεδομένου ὅτι μᾶς δίδουν πολὺτιμα μαθήματα. Μέσα εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν ὄργανισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ὁ φανατισμὸς καὶ ἡ μισαλλοδοξία ἐστοίχισαν τὴν ζωὴν εἰς ἑκατοντάδας ἀνθρώπους. Ἐντὸς τριῶν ἐτῶν τριακόσια περίπου ἄτομα ἐθανατώθησαν διὰ τῆς πυρᾶς κατόπιν σκληρῶν ἀνωτέρων διαταγῶν, πληρουμένης οὕτω τῆς προφητείας τοῦ Κυρίου «ἔρχεται ὥρα ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξῃ λατρεῖαν προσφέρειν τῷ Θεῷ», διότι ὡς εἶπεν «οὐκ ἔγνωσαν τὸν Πατέρα οὐδὲ ἐμέ» (Ἰωάν. ιστ' 2, 3).

Μία ἄλλη ὀλεθρία συνέπεια τῆς κακῆς ἐρμηνείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἦτο ἡ

μεταχείρισις τῶν λεγομένων μαγισσῶν. Ὑπάρχει μία παραγγελία τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου: «Φαρμακοὺς οὐ περιποιήσετε» (Ἐξ. κδ', 18), ἡ ὁποία ἠρμηνεύετο κατὰ γράμμα μέχρις ὅτου οἱ κατὰ τῆς μαγείας νόμοι κατηργήθησαν τὸ 1736. Ὑπολογίζεται ὅτι 70.000 πρόσωπα ἐθανατώθησαν ὡς μαγισσῶν μεταξὺ τοῦ 1600 καὶ 1700.

Ἡ παρανόσις ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τὴν τραγικὴν αὐτὴν συνθήκειαν θὰ ἐξετασθῇ κατωτέρω, ἀλλὰ τὸ παράδειγμα φανερώνει ὅτι καίτοι ἡ διαφωτιστις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Πολιτείαν ὑπῆρξεν ἀπελπιστικῶς βραδεια ἦτο ἐν τούτοις προοδευτικῇ. Ἡ τύφλωσις τῆς μιᾶς γενεᾶς κατέπληττε τὴν ἐπομένην. Αὐτὸ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι ἔχομεν ἀκόμη πολὺν δρόμον νὰ βαδίσωμεν.

Ἄλλὰ τοιαῦτα κακὰ συνθήκεια δὲν εὐρίσκονται μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας. Παρόμοια στίγματα ὑφίστανται καὶ εἰς τὸν σύγχρονον κοινωνικὸν πολιτισμὸν. Ἡ μονομαχία ὡς τέρμα μιᾶς φιλονικίας ἢ διὰ ζητήματα τιμῆς ἐξηκολούθει εἰς τὴν Ἀγγλίαν μέχρι πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν. Ἄνδρες διαφωτισμένοι ὡς ὁ λόρδος Βύρων, ὁ Κάρολος Φόξ, ὁ Σέρινταν, ὁ Πίτι ὁ πρεσβύτερος, ὁ Κάνινγκ καὶ ὁ Κάσλεη ἔλαβον μέρος εἰς μονομαχίας καὶ ἡ τελευταία θανατηφόρος τοιαύτη ἔλαβε χώραν τὸ 1845.

Ἡ συνθήκεια αὐτή, ἀδιανόητος σήμερον εἰς τὴν χώραν μας, ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ προσώπων τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν ἐκ τῶν μεγαλυτέρων διανοιῶν πρὸ ἐνὸς μόλις αἰῶνος. Ἡ ἀναβίωσις τῆς μονομαχίας εἰς τὸν φοιτητικὸν κόσμον τῆς προπολεμικῆς ναζιστικῆς Γερμανίας φανερώνει ἴσως ὅτι ἡ φορὰ τῆς διαφωτισσεως δὲν δαίνει ἀπαραιτήτως πρὸς τὰ ἐμπρός...

ΔΙΑ ΝΑ ΣΥΝΟΨΙΣΩΜΕΝ, λοιπόν, πρέπει νὰ εἰπωμεν ὅτι ὀλίγα ἱστορικὰ ἐνδείξεις ὑπάρχουν περὶ πίστεως εἰς τὴν ἱερότητα τῆς ζωῆς, μεταξὺ τῶν πρωτογόνων λαῶν ἢ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ ὅτι ἀπὸ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐφηρμόσθη βραδέως μὲν καὶ ποικιλομόρφως ἀλλὰ προοδευτικῶς.

ΝΕΟΤΗΣ ΚΑΙ ΑΓΝΟΤΗΣ

ΤΟΥ FRANCOIS MAURIAC
ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

FRANCOIS MAURIAC

“ Η αγνότης μᾶς δίνει τὸ Θεό,
μᾶς τὸν δίνει ἀπὸ τώρα καὶ θὰ μᾶς
τὸν δῖνῃ πάντοτε...”

γίδων καὶ θρίσκειται στὸ λιμάνι, εἶναι δύ-
σκολο νὰ κάνῃ μάθημα σ' ἐκείνους πὺ ἀ-
κόμα ἀγωνίζονται, ἢ σ' ἐκείνους πὺ μό-
λις ἄρχισαν τὸν ἀγῶνα.

Παραδέχομαι ἕμως ὅτι ἡ ἀντικειμενικό-
της δὲν ἔχει τόση σημασία. Ἕνας γέρος
δὲν ἔχει πάντοτε ὑπερπηδήσει τίς δυσκο-
λίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Τὰ γηρατειὰ δὲν βο-
ηθοῦν, ἰδίως ὅσους δὲν ἔχουν τὴν εἰρήνη
τοῦ Θεοῦ. Ἀντίθετα, ἂν δὲν εἶναι στραμέ-
να πρὸς τὴν αἰωνιότητα πὺ πλησιάζει, κιν-
δυνεύουν νὰ γίνουν μία ἐποχὴ σκληρῆς δο-
κιμασίας, διότι ἡ φαντασία τῶν ἡλικιωμέ-
νων τρέφεται φοβερὰ μὲ ὅσα ἀπαγορεύει
ἡ φύσις.

Λοιπὸν, παρ' ὅλη τὴν ἡλικία πὺ ἔχω

Ἡ αγνότης τῆς νεότητος... Μοῦ φαίνε-
ται πὺ εἶμαι ὁ πιὸ ἀκατάλληλος γιὰ νὰ
καταπιασθῶ μ' ἓνα τέτοιο θέμα. Καὶ πρῶ-
τα, ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας μου. Ὅταν κα-
νεὶς ἔχει περάσει τὸ ἀκρωτῆρι τῶν καται-

καὶ μὲ ὅσο Χριστιανισμό ἀγωνίζομαι νὰ ἀποκτήσω, πιστεύω ὅτι ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ πῶ σ' ἕναν νέο: π ρ έ π ε ι ν ἄ ε ι σ α ι ἄ γ ν ό ς.

Ἄρετή

Παιδί... Ἦμουν τὸ τελευταῖο παιδί τῆς οἰκογενείας. Ἡ μητέρα μου ἔμεινε χήρα πολὺ νέα, καὶ ἀσχολήθηκε ἀποκλειστικά μὲ τὰ παιδιά της. Πίστευε ὅτι στὰ χέρια της κρατοῦσε τὴν τύχη μας. Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἡ ἀγνότης τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος δὲν ἦταν μί α ἀπὸ τίς χριστιανικὲς ἀρετές. Ἦταν ἡ Ἄρετή. Ὅταν ἔλεγαν: ἡ ἀρετή, ἡ ἀγία ἀρετή, ἐννοῦσαν τὴν ἀγνότητα.

Εἶναι δύσκολο σήμερα νὰ συλλάβωμε τὴν ἐποχὴ πρὶν ἀπ' τὸν Φρόντ. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μου δὲν ἔχουν διαβάσει Φρόντ, πιθανὸν οὔτε καὶ οἱ γονεῖς τους, ὑπάρχουν ὅμως ὠρισμένες ἰδέες του ποὺ ἔχουν εἰσχωρήσει στὴν καθημερινή ζωὴ, στὸν καθημερινὸ τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι. Π.χ. ἡ ἀπώθησις, τὰ διάφορα συμπλέγματα.

Ὅταν ἦμουν παιδί, οὔτε στὴ σκέψι τῶν παιδαγωγῶν δὲν περνοῦσε τὸ πόσο κακὸ προμηνοῦσαν αὐτὲς οἱ λέξεις. Ἡ ἀρετὴ τῆς παιδικῆς καὶ τῆς νεανικῆς ἡλικίας ἦταν νὰ ἀγνοῇ αὐτὰ τὰ πράγματα, νὰ μὴ μιλάη γι' αὐτὰ φυσικά, ἀλλὰ οὔτε κἂν νὰ τὰ σκέπτεται. Νὰ σταματήσῃ ὅμως κανεὶς τὴ σκέψι του, εἶναι σὰ νὰ πέφτῃ στὸ θάραθρο. Νὰ μὴ συζητᾶ, νὰ μὴ τὰ σκέπτεται. Νὰ ἀγνοῇ τὸ ἴδιο του τὸ σῶμα. Εἶναι σὰ νὰ ζῆ στενὰ ἐνωμένος μ' ἕνα θηρίο ποὺ ἔπρεπε νὰ μὲνῃ ἄγνωστο. Τὸ παιδί τῆς Σπάρτης μὲ τὴν κρυμμένη κάτω ἀπ' τὸν χιτῶνα του ἀλεπού, ἔτσι! Δὲν θὰ ἀναφέρω μέχρι ποίου σημείου ἔφθασαν οἱ προφυλάξεις ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας διότι φοβοῦμαι ὅτι θὰ προκαλέσουν γέλια καὶ τὸ θέμα δὲν εἶναι καθόλου ἀστεῖο.

Αὐτὴ ἡ ἀγωγὴ ἀγνότητος ὅπως τὴν πῆρα, ἐγώ, λίγο ἐπιδρῶσε στὰ περισσότερα παιδιά. Ἦταν σὰν τὰ παπάκια ποὺ τὸ νερὸ κυλᾶ ἀπ' τὰ φτερά τους καὶ δὲν τὰ βρέχει. Οἱ συνέπειες ἦσαν σοβαρές, ἰδιαιτέρως γιὰ τὰ πολὺ συναισθηματικὰ ἀγόρια,

Οἱ ἀπωθήσεις, τὰ συμπλέγματα σὲ μερικούς, δίνουν τὸ χειρότερο. Ἄλλοι πάλι ἐγιναν θρησκευτικοὶ μυθιστοριογράφοι ἐξιδανικεύοντας μορφές καὶ καταστάσεις.

Εἶμαι λοιπὸν, πολὺ λίγο ἱκανὸς νὰ φαντασθῶ τί σημαίνει ἀγνότης γιὰ τοὺς σημερινούς χριστιανούς νέους ποὺ εἶναι τόσο διαφορετικοὶ ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἦμουν ἐγώ. Γιὰ τοὺς νέους, ποὺ τὰ ἔμαθαν ὅλα σὲ πολὺ μικρὴ ἡλικία καὶ ποὺ παρ' ὅλες τίς προφυλάξεις τῶν παιδαγωγῶν, ἀπὸ μικροὶ ζοῦν στὴν ἀτιμόσφαιρα ποὺ ἴδρυνε ὁ κινήματογράφος, ἀτιμόσφαιρα σχεδὸν ἀποκλειστικὰ σεξουαλική. Τὸ αἷμα, τὸ σέξ, ἡ σάρκα ποὺ κατέχει καὶ ἡ σάρκα ποὺ βασανίζεται καὶ δολοφονεῖται. Μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι στὶς μεγάλες πόλεις τὸ παιδί μεγαλώνει στοὺς ὁρόμους ἀνάμεσα σὲ διαφημίσεις ποὺ διαφημίζεται ὅχι τόσο τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ὅσο τὸ ἠθροσωπιημένο σέξ — ὅχι τόσο τὸ θάρρος ὅσο κἂν ἡ δύναμι, ἀλλὰ ἡ βία καὶ τὸ ἐγκλημα. Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ παιδαγωγὸς δὲν πρέπει νὰ προφυλάσῃ τὸ παιδί, ἀλλὰ νὰ τὸ ὀπλίξῃ καὶ νὰ τὸ μάθῃ νὰ ἀμύνεται.

Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι πιά γιὰ τοὺς νέους ποὺ διαβάζουν αὐτὲς τίς γραμμές. Τὸ πρόβλημά τους θρίσκει ἀνάμεσα στὴν ἀντίθεσι πού, ἀσφαλῶς πάντοτε ὑπῆρξε, ἀλλὰ ποὺ ἔνας σημερινὸς χριστιανὸς ἀντιμετωπίζει περισσότερο ἀπὸ ἕναν τῆς ἐποχῆς μου: στὴν ἀντίθεσι ἀνάμεσα στὸν χριστιανικὸ νόμο, στὴν τόσο περιέργη ἀπαίτησί του γιὰ τὴν ἀγνότητα ποὺ δὲν τὸν εἶδαν ποτὲ νὰ ὑποχωρῇ σ' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ στὸ νόμο καὶ τὴν ἀπαίτησι τῆς φύσεως καὶ τὴν τεράστια ἐνθάρρυνσι ποὺ θρίσκει ἐκτὸς θρησκείας.

Προτοῦ συζητήσωμε τὸν πιὸ βασικὸ λόγον, ποὺ κάνει τὸν Χριστιανὸ νὰ διαλέξῃ τὴν ἀγνότητα ἢ τοῦλάχιστον νὰ προσπαθῇ νὰ μείνῃ ἀγνός, ἄς εἰμεθα προσεκτικοὶ γιὰ μιὰ ἐκ τῶν γεγονότων ἀλήθεια ποὺ εἶναι μιὰ πραγματικότητα γιὰ ὅλους, Χριστιανούς ἢ μὴ Χριστιανούς. Ὅσο καὶ νὰ λήθῃ κανεὶς: αὐτὴ ἡ χειρονομία, αὐτὴ ἡ πράξις δὲν εἶναι οὔτε χειρονομία οὔτε πράξις σὰν τίς ἄλλες. Αὐτὴ ἡ ὄρεξις δὲν μοιάζει μὲ τίς ὀρέξεις μας. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὴν ἠθικὴ ἢ θρησκευτικὴ μορφή τοῦ προβλή-

ματος. "Αν συμφωνήσωμε: για πολλούς άνδρες — για όσους κλίνουν στην ήδονή και για όσους, πιά λίγους έξ άλλου άπ' όσο φανταζόμαστε, κυριαρχούντι από τά συναισθήματά τους — τό πρόβλημα συνίσταται στό να μήν άφίνουσι τόν έαυτόν τους να τόν καταβροχθίση τό ζωο πού κρύβεται μέσα μας. "Ακόμη για μιá φορά άφίνω κατά μέρος τήν άποψι του ήθικολόγου και του Χριστιανού. "Απευθόνομαι σε άγόρια πού μόλις μπαίνουν στη ζωή και πού δέν θέλουν να τήν χάσουν. Χωρίς να δραματοποιώ, χωρίς να κάνω κατάχρησι μελανών χρωμάτων, θα συμφωνήσουν ότι ή κατάκτησις τής ζωής δέν γίνεται χωρίς τήν κατάκτησι του έαυτού μας. "Η κατάκτησις δέ αυτή περιλαμβάνει και τήν κυριαρχία του έμφύτου του ανθρώπου.

Πόσα δάκρυα θα θέλαμε να σκουπίσωμε, ίσως και λυπημένες σκιές πού θα θέλαμε να ζητήσωμε συγγνώμη! Πόσο στοιχισε σ' αυτούς και σ' αυτές τό πέρασμα τής ζωής μας; Να μιá έρώτησι πού θα τεθή στον καθένα μας. "Από τήν άπάντησι πού θα δώσωμε θα κριθώμε.

"Επί τέλους όμως, αν αυτή ή ζωή είναι μόνο κι' αν όλα τελειώνουν με τόν θάνατο, πρέπει να συμφωνήσωμε ότι δέν διακινδυνεύει κανείς τίποτε άπ' αυτήν τήν έλξι του ένός προς τόν άλλον, από τόν πόθο ν' αγαπήση και να αγαπηθή και να αποκτήση αυτό πού αγαπά. "Αλήθεια είναι ότι τίποτε δέν αξίζει όσο ή αγάπη. Συμφωνώ χωρίς παράπονο, αφού αυτή ή αγάπη κάνει τους Χριστιανούς να μένουν άγνοί. Αυτός είναι ο μόνος λόγος πού γίνεται κάτι πού για τους άλλους είναι τοέλλα.

"Ηθική

Δέν είμαι ήθικολόγος. Δέν πιστεύω στην ήθική για τήν ήθική. "Αγαπούμε κάποιον πού είπε: «Μακάριοι οι καθαροί τή καρδιά» και «έάν μη γίνεσθε ως τά παιδιά ου δύνασθε έλθειν εις τήν Βασιλείαν του Θεού». Και ακόμη μάς είπε να θγάλωμε τό μάτι μας αν αυτό μάς σκανδαλίζει.

Αυτόν τόν κάποιον, πού έχει τέτοιες άπαιτήσεις, τόν αγαπούμε ίσως περισσότερο άπ' ό,τι νομίζουμε. Στο τέλος τής ζωής ίσως τό νοιώσωμε. Μένουμε μόνοι μαζί του.

Είναι μιá αλήθεια πού εκ πείρας τή μαθαίνει ο Χριστιανός: ή έλλειψις άγνότητος μάς χωρίζει από τόν Θεό. "Η πνευματική ζωή ύπακούει σε έξίσου αληθινούς νόμους με τήν φυσική. "Ακόμη και τό τέρας τής μη άγνότητος πού ήταν ο Rimbaud τό ήξερε, διεπίστωνε πως ήταν χωρισμένος άπ' τήν αλήθεια «πού ίσως, έλεγε, μάς κυκλώνει με τους άγγέλους πού κλαίνε!» Και ξαφνικά φωνάζει: "Ω άγνότης! αυτή ή στιγμή πού ζύπηνησα, μου έδωσε τό όραμα τής άγνότητος! Με τό πνεύμα πηγαίνει κανείς στο Θεό!

"Ηθική και "Αγνότης

"Η άγνότης δέν ύπόθεσις των ήθικολόγων. Είναι ή προύπόθεσις για μιá ύψηλή αγάπη — για μιá κατάκτησι πολύ πιά σπουδαία άπ' όλες τις κατακτήσεις: Για τήν κατάκτησι του Θεού. Διότι αυτό είναι ο βασικός σκοπός και τίποτε άλλο. Κι αν δέν είναι αυτός, δέν βλέπω γιατί τόσο πολύ στενοχωρούμεθα και στερούμε τόν έαυτό μας από κάτι πού ο περισσότερος κόσμος άπολαμβάνει.

"Η κατάκτησις του Θεού δέν άφορά μόνο τους άγίους και τους μεγάλους μυστικιστάς. Δέν παραδέχομαι προσωπικά τις διακρίσεις και τις κλιμακώσεις πού μάς περιγράφουν οι ειδικοί. Καθένας ανάλογα με τήν ικανότητά του κρίνει αν μπορεί να κάτακτηση τόν Θεό. "Εγώ θεσβαίνω πως και ο πιά ταπεινός Χριστιανός αν άρχιζε λίγο να νοιώθη αγάπη για τόν Θεό, έστω αυτή τή λίγη πού όπως μαθαίνομε άπ' τήν κατήχησι άρκει για να συχωρευώμε, έ, λοιπόν! αυτή άρκει. "Ο Χριστιανός είναι άξιος να κατακτήση τόν Θεό. Θεωρώ τόσο μεγάλο εκείνο πού ο κόσμος ονομάζει αγάπη, πού δέν βρίσκω κανέναν άνθρωπο άξιο να τή θυσιάσω. Μόνο στην αληθινή "Αγάπη αξίζει να τήν δώσω, στην ίδια τήν αγάπη, τήν ζωντανή αγάπη, σ' αυτή τήν αγάπη πού είναι τ ο α λ η θ ι ν ο δ ο ν ο μ α τ ο υ Θε ο υ. "Ο Θε ο ς α γ ά π η ε σ τ ι .

Να άρνηθής για να άποκτήσης

Βλέποντας πάλι στο θέατρο «Το σατινέιο παπούτσι», ξανασκέφτηκα τό έργο του Κλωντέλ. Πόσο ψηλά θάζει τήν ανθρώπινη

ἀγάπη! Αυτό που ενώνει την Prouhèze με τον Rodrigue μᾶς φανερώνεται σάν ἡ μεγαλύτερη ἀρετὴ που ἔχουν. Πράγματι εἶναι ἡ θεία φύσις τοῦ εἶναι τους που ζητᾶ νὰ φανερωθῆ, νὰ κληθῆ, νὰ κατακτηθῆ — καὶ ὅμως αὐτὸ που ἡ Prouhèze ἀρνεῖται νὰ θυσιάσῃ — εἶναι ἀνώτερο τῶν δυνάμεων της — δέχεται νὰ τῆς τὸ πάρη ἡ Χάρις χωρίζοντάς την μ' αὐτὴ τὴν ἄβυσσο ἀπ' τὸν πολυαγαπημένο της.

Ἡ καρδιά, ἡ φτωχὴ καρδιὰ γεμάτη ἀπ' τὴν ἀγαπημένη ἢ ποθητὴ ὑπαρξί, τὴν ἀπαρνεῖται ὄχι ὅμως χωρὶς ἀναλλάγματα. Ἀπαρνούμεθα τὴν ἀγάπη μας παίρνοντας γιὰ ἀντάλλαγμα ἓνα ἀμύθητο πετοᾶδι. Ὁ ἀναγνώστης τῆς Sainte Thèrese καὶ τοῦ Saint Jean de la Croix, βεβαιώνεται πὼς ὁ Κύριος δὲν εἶναι γιὰ κείνον. Μὰ ἀκριβῶς ὁ Χριστὸς εἶναι γιὰ τὸν καθένα μας ὅπως εἶναι, ἀμαρτωλός.

Ὁ Πλαστοργὸς ἀγαπᾷ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ πλάσμα του. Αὐτὸ ἐξηγεῖ πὼς αὐτὸς ὁ Κύριος που εἶπε τόσο σκληρὰ λόγια ἐναντίον τῆς μὴ ἀγνότητος: «Ἄν ὁ ὀφθαλμὸς σου σκανδαλίζει σε ἔξελε αὐτόν...» ἢ ἐναντίον αὐτῶν που σκανδαλίζουν τοὺς ἄλλους που θᾶπρεπε νὰ τοὺς βάλουν «μύλον ὀνικὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν». Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέει μόνο λόγια παρηγορίας καὶ συγχωρήσεως στὴν πόρνη, στὴν Σαμαρεῖτιδα, σ' ἐκείνη που ἔπρεπε πολὺ νὰ συγχωρηθῆ διότι πολὺ εἶχε ἀγαπήσει. Εἶναι τὰ κλαστικὰ παραδείγματα. Σκεφθῆτε ὅμως! κάθε φορὰ που στὸ Εὐαγγέλιο ὁ Χριστὸς λέει: «Ἀφέονται σοι αἱ ἁμαρτίαι...» σβύνει μὲ μιὰ μόνο λέξι, μὲ ἓνα μόνο βλέμμα ὅλες τὶς μικρόττες καὶ τὶς θρωμῆς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτὲς εἶναι ἴδιες σὲ ὅλες τὶς ἐποχές. Πάντοτε οἱ ἴδιες.

Συμφωνῶ ὅτι ὅλοι οἱ ἁμαρτωλοὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο καὶ πὼς ὑπάρχουν ἁμαρτίες χειρότερες ἀπὸ ἄλλες. Ὑπενθυμίζω ὅμως πάλι ὅτι ἂν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ παραδέχεται ἀναφέροντας ὀρισμένες ἁμαρτίες σάν τὶς χειρότερες ὄλων — ὁ Κύριος, Ἐκεῖνος μᾶς λέγει: «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδιά.» Μᾶς λέει νὰ ξαναγίνουμε παιδιὰ. Καὶ τὸ λέει σὲ ὅλους. Δὲν ὀρίζει τὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου πρέπει κανεὶς νὰ ξεκινήσῃ γιὰ νὰ φθάσῃ στὸν Θεό, οὔτε τὸ κρίνει. Οἱ πόρ-

νες θὰ φθάσουν πρὶν ἀπὸ μᾶς στὴν οὐράνιο Βασιλεία. Δὲν ξέρομε ποιὰ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἁμαρτία, ἡ π ρ α γ μ α τ ι κ ἡ μ ἡ ἄ γ ν ὄ τ η ς.

Ἄπάνθρωπο καὶ ὑπεράνθρωπο

Δὲν ἀποκλείεται αὐτὸ που ἀπαιτεῖται ἀπ' τὴν νεότητα νὰ εἶναι ἀπάνθρωπο καὶ ὑπεράνθρωπο. Σωστό. Ἄλλὰ τί! Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα γιὰ νὰ γνωρίζονται μόνο μετὰ τὰ τριάντα. Ἡ κοινωνία, ἔτσι ὅπως ἔχει μορφοποιηθῆ μὲ τὴν στρατιωτικὴ θητεία, τὶς ἐξετάσεις, τοὺς διαγωνισμοὺς, τὴ στενὴ συνύπαρξή μέσα στὶς πόλεις, τὴν ἀδυναμία τῶν νέων νὰ δημιουργήσουν οἰκογένεια καὶ νὰ θρέψουν παιδιὰ, ἡ κοινωνία αὐτὴ, δὲν εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ. Θὰ ἠμποροῦσε, ἴσως νὰ πῆ κανεὶς, ὅτι ὁ νέος καὶ ἡ νέα εἶναι προϊόντα τοῦ πολιτισμοῦ, ὅτι οἱ ἄγαμοι αὐτοὶ νέοι δὲν ὑπῆρχαν στὴ σκέψι τοῦ Θεοῦ. Ἄληθεια εἶναι πὼς αὐτὲς οἱ ἀπαιτήσεις που ἔχομε ἀπ' τοὺς νέους ζητοῦν ἡρωισμό. Δόξα τῷ Θεῷ, ἡ ἀνθρώπινη ἀγάπη εἶναι καὶ γιὰ σᾶς. Ἡ ἀγάπη στὸ γάμο, μὰ κι ἐδῶ ἀκόμη ἄς μὴ παίζουμε μὲ τὶς λέξεις. Ὁ χριστιανικὸς γάμος, ὅσο κι ἂν εἶναι ἀγαπημένοι οἱ σύζυγοι, δὲν εἶναι φάρμακο ἐναντίον τοῦ πόθου. Εἶναι ἓνας τοῖχος που ὑψώνομε ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς κι αὐτὸ τὸν πόθο που σὲ μερικὸς ξεπερνᾷ πάρα πολὺ τὴν σαρκικὴ πράξι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ περιορισθῆ στὴν συζυγικὴ ζωὴ, διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ὁρμὴ τῶν ἀγνώστων ὑπάρξεων, ἀπὸ τὴν ἀγάπη στὶς περιπλανήσεις καὶ στὶς τυχαῖες συναντήσεις. Εἶναι μιὰ ἀσθένεια που δὲν ἔχομε φυσικὰ ὅλοι. Ἐκεῖνο που πρέπει τίμα νὰ ἀναγνωρίσωμε εἶναι ὅτι ὁ χριστιανικὸς γάμος δὲν ἀπλοποιεῖ τίποτα ἀπ' ὅσα ἔχουν σχέση μετὰ τὴν ἀγνότητα καὶ ὅτι τὸναντίον δημιουργεῖ ἔνα πλῆθος δυσκολιῶν που τοῦ εἶναι γνωστές. Αὐτὲς ὅμως δὲν θὰ τὶς θῆξω ἐδῶ.

Ἐαφνικὰ νοιώθω τύψεις τώρα. Ὑπέκυφα στὴν καταπίεσι τῆς ἐποχῆς, μίλησα σάν σημερινὸς ἄνθρωπος που παραδέχεται τὴν σεξουαλικὴ προτεραιότητα καὶ που δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι καὶ οἱ ἀναγνώσται του θε-

ωροῦν πὼς ὑπάρχει εὐτυχία στὴ γῆ καὶ πὼς τὸ νέο σχῆμα τοῦ κινηματογράφου τὴν δίνει μὲ σάρκα καὶ ὄσα. Αὐτὸ πού πιστεύω εἶναι ὅτι ἡ καταπιεστικὴ αὐτὴ δημοσιότης μᾶς ἔκανε νὰ νοιώθωμε καταπιεσμένοι... Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα εἶναι γιὰ πολλούς, πολὺ πιὸ ἀπλό ἀπ' ὅτι, τὸ παρουσιάζω. Δὲν ἔχομε ὅλοι τὴν κλίσι γιὰ μεγάλη πάθη καὶ τίποτε πιὸ ἀληθινὸ δὲν ἐλέχθη ἀπὸ κανένα ἠθικολόγο μας, ὅσο ἡ φράσις τοῦ La Rochefoucauld: «Πόσοι ἄνθρωποι δὲν θὰ εἶχαν ποτὲ ἀγαπήσει γιὰ τὴν ἀγάπη!»

Θυμᾶμαι ὅτι ἓνας ἀπ' τοὺς φίλους μου, ὁ Edouard Bourdet, ἔκρινε εὐχαρίστως τὶς γυναῖκες μὲ μιὰ λέξη. Ἔλεγε: «Εἶναι ἐρωτευμένη!» ἢ «Δὲν εἶναι ἐρωτευμένη!» Κι εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, γεννιώμαστε ἔχοντας κάποια κλίσι γιὰ τὶς περιπέτειες τῆς καρδιάς ἢ χωρὶς νὰ ἔχομε τέτοια κλίσι.

Δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμοῦμε τὴ σάρκα

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἐρωτος εἶναι λοιπὸν διαφορετικὸ γιὰ τὸν καθένα. Γι' αὐτὸ καὶ ὅσα ἀνωτέρω εἶπα δὲν εἶναι ἀπόλυτα. Δὲν ὑπάρχει γενικὴ ἀλήθεια, ὑπάρχουν μόνο σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν σάρκα εἰδικὲς λύσεις γιὰ τὴν κάθε περίπτωσι. Ὁ καθένας μας ἔχει ἢ εἶχε τὸ δράμα του. Ἡ τὸ δράμα του εἶναι ὅτι δὲν ἔχει τέτοιο. Πολλοὶ δὲν εἶχαν ἄλλη εὐτυχία ἀπ' τὴν ἀνεπιθύμητη εὐτυχία τῶν λαῶν χωρὶς ἱστορία — καὶ πολλοὶ θὰ καταπιέζωνται σὲ ὅλη τους τὴν ζωὴ ἀπὸ μιὰ ἐπιθυμία, θὰ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ μιὰ πείνα στὴν ὁποία θὰ ἔχουν ἀντισταθῆ, τὴν ὁποίαν θὰ ἔχουν πολεμήσει ἢ ἀντιθέτως θὰ ἔχουν γίνει σκλάβοι τῆς δὲν θὰ ἔχουν ἄλλη ἐπιθυμία παρὰ πὼς νὰ τὴ χορτάσουν. Ὅμως εἴτε τὴ νίκησαν εἴτε νικῆθηκαν, δλόκληρη ἡ ζωὴ τους εἶναι χρωματισμένη θάλαγγε κανεὶς ἀπ' αὐτὸ τὸ μυστικὸ πάθος, εἴτε τὸ ἔχουν ὁμολογήσει εἴτε ὄχι — καὶ ὅλα τοὺς φαίνονται ἀνούσια καὶ σὰ νὰ μὴν τοὺς ἀφοροῦν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ἓνα συγκεκριμένον πρόσωπο, ἓνα συγκεκριμένον ὄν, τὸ ἴδιο κατὰ βάθος πού κυνηγοῦν σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ ἀπὸ

ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο. Δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνο προσωπικὲς ἱστορίες καὶ προσωπικὰ δράματα: «Τί μοναξιά, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνθρώπινα κορμιά!» ἀναστενάζει ὁ Fandasio τοῦ Musset.

* Ἄν ἡ καρδιά σας εἶναι κενὴ

Ὅλη ὁμως αὐτὴ ἡ μοναξιά, ὅλα τὰ προσωπικὰ διαφορετικὰ προβλήματα, φανερόνουν γιὰ μᾶς τοὺς Χριστιανούς τὴν ἴδια χάρι καὶ τὴν ἴδια ἀγάπη. Ὑπάρχει ἀπάντησι τοῦ Ἰησοῦ στὸ πρόβλημα τῆς καθεμιάς ζωῆς. Ἄν ἡ καρδιά σας εἶναι ἄδεια, ἐκεῖνος εἶναι πρόθυμος νὰ τὴν γεμίσει — ἂν ἡ καρδιά σας κάνει πρόστυχες σκέψεις πού σιγὰ σιγὰ τείνουν νὰ τὴν κατακτήσουν, ὁ Χριστὸς εἶναι πάλι κοντὰ γιὰ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὴ τὴν πείνα καὶ τὴν δίψα μὲ μιὰ ἄλλη πνευματικὴ πείνα καὶ δίψα.

Οἱ Χριστιανοὶ γονεῖς τὸ ξέρουν, καὶ τὸ ξέρουν καλύτερα σήμερα παρὰ στὸ παρελθόν. Ἡ ἀγνότης δὲν εἶναι ἀρνητικὴ ἀρετὴ. Πρέπει νὰ εἶσαι ἀγνός, διότι τὸ θέλει ὁ Χριστὸς καὶ ἡ ἀγάπη Του δὲν ὑποφέρει μοιρασιά — ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶσαι ἀγνός γιὰ νὰ μπορῆς ἐλεύθερα νὰ δοθῆς στοὺς ἄλλους διότι ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἀγάπη γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἐπεινάσα καὶ δὲν μου δώσατε φαί, ἤμουν γυμνός καὶ δὲν μὲ ντύσατε, φυλακισμένος καὶ δὲν μὲ ἐπισκεφθήκατε. Κανένας νέος Χριστιανός δὲν θεωρεῖ μόνο σκοπὸ τὴν χριστιανικὴ ζωὴν, τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, ὅπως ἄλλοτε. Τὸ νὰ δοθῆς στοὺς ἄλλους εἶναι ἡ κλίσις ὅλων τῶν Χριστιανῶν. Γιὰ νὰ δοθῆς στὶς ἄλλες ψυχές πρέπει νὰ ἀπαρνηθῆς τὰ σώματα ὅλα, ἐκτός ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἔχεις κληθῆ νὰ γίνῃς ἓνα μὲ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου.

Κι' ἂν ἡ κλησι αὐτὴ φαίνεται σχεδὸν ἀδύνατη γιὰ τὸ νέο, ἂν ἡ ἐμπειρία πού ἔχει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, γιὰ τὴν ἀπαιτητικὴ καὶ γεμάτη πόθο σάρκα του τὸν ἀποκαρδιώνει καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ δοκιμάσῃ νὰ περιορίσῃ καὶ νὰ κυριαρχήσῃ τὸν ἑαυτὸ του, ἂς μὴν ἐκπλαγῆ ἀπ' τὶς ἀθλιότητες, ἀπ' τὶς πτώσεις πού ἔχει ἡ ζωὴ μας. Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ. Κι ἐκεῖνος πού ἐνεδύθη τὴν σάρκα μας, πού ἔγινε σὰρξ, γνωρίζει

τις παγίδες πού στήνει ή σάρκα. "Έχει προσωπική πείρα τής ανισορροπίας πού δημιουργείται από τήν ένωση του σώματος με τò τυφλό και τόσο ισχυρό ζώον πού κρύβει και τής ψυχής τής καμωμένης για τόν Θεό.

Ἡ σάρκα μᾶς ταπεινώνει

Αὐτή τή σάρκα, κυρίως δέν πρέπει νά τήν μισοῦμε. Δέν εἶναι ὁ ἐχθρός πού μοῦ μάθαιναν ὅταν ἤμουνα μικρός για νά ντρέπωμαι και νά τήν φοβοῦμαι. "Έτσι ὅπως εἶναι, καθαγιασθηκε, ἀπό τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ πού τήν ἐνεδύθη και καθαγιαζεται ἀπό τήν παρουσία τής ψυχής πού εἰσχωρεῖ σ' αὐτήν πού εἶναι ἀντάξια τοῦ Θεοῦ και πού ὄχι μόνο εἶναι ἀντάξια, ἀλλά και ἂν διατηρήσει τήν Θ. Χάρι, ἂν παραμείνη ἀγνή, πλημμυρίζει ἀπ' τόν Θεό, σύμφωνα με τήν ὑπόσχεσι πού μᾶς ἔχει δοθῆ: «Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τόν λόγον μου τηρήσει, και ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, και πρός αὐτόν ἐλευσόμεθα και μονήν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν».

Ἡ σάρκα μᾶς ταπεινώνει. "Ἴσως γιατί ἔτσι μᾶς βοηθεῖ περισσότερο. Δέν πρέπει ὅμως νά μᾶς ἀπογοητεύῃ ὑπάρχει μέσα μᾶς ἕνας πόθος για ἀγνότητα. Αὐτόν τόν πόθο βλέπει ὁ Θεός και μετρά καλύτερα ἀπό μᾶς πόσο ἐξαρτώμεθα ἀπό τήν κληρονομικότητα και τὰ πάθη και πόσο μπορούμε νά καταλάβουμε, πόσο τò σκεπτόμεθα τò βλέμμα τής στοργῆς και τής συμπόνοιας με τò ὅποιο ὁ Κύριος ἀγκαλιάζει ὅλες τίς Μαρτίες και ὄλους τούς λεπρούς — διότι σκληρά λόγια εἶπε μόνο στούς γραμματεῖς και ὑποκριτάς Φαρισαίους — ὄχι στούς ἀματωλούς.

"Έχομε στήν διάθεσί μας αὐτή τήν πηγὴ τής συγγνώμης. Μᾶς προσφυλάσσει ἀπό τὰ δεσμά. Μᾶς δίνει τò μέτρο αὐτοῦ πού ἐνοουσε ὁ Κύριος ὅταν ἔλεγε πὼς πρέπει νά συγχωροῦμε περισσότερο ἀπὸ ἑβδομηντα ἑπτὰ φορές — διότι μᾶς παίρνει τίς ἀμαρτίες μας, τίς σβήνει, τίς ἔχει ἤδη ἐξοφλήσει. Τὸ παρελθόν μας, ὅσο βαρὺ κι ἂν ἦταν, τὸ παραδόσαμε στὸ ἔλεός Του. "Όσο γερῶν. τόσο πλησιάζω τήν τελευταία ὄχθη και τόσο περισσότερο μπορῶ νά ἀναλογι-

σθῶ ὅλα ὅσα ἔγιναν στήν ζωὴ μου πού για τόν κόσμο ἦταν τίμια. Περισσότερο ἐπίσης ἀναλογίζομαι, σὰν συγγραφεὺς, τήν εὐθύνη τοῦ κάθε ἀνθρώπου, πού με τόν προφορικό ἢ γραπτὸ λόγο ἐπιδρᾷ στὰ πνεύματα, ἂν δὲ εἶναι μυθιστοριογράφος ἐπιδρᾷ στήν
φ α ν τ α σ ί α, σ τ ἦ ν κ α ρ δ ι ᾶ.
Σ τ ἦ ν κ α ρ δ ι ᾶ τ ἦ ς σ ᾶ ρ κ α ς.

Ἵσο πλησιάζω στὴ φοβερὴ ἡμέρα

Κι' ὅμως ὅσο πλησιάζω στήν φοβερὴ ἡμέρα τής κρίσεως τόσο λιγώτερο φοβάμαι. Διότι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πού εἶναι μέσα μου, μοῦ ἔχει δοθῆ ἀπὸ Ἐκείνον. Ἐκείνος μᾶς ἔδωσε τήν ἀγάπη πού εἶναι ἡ κυριώτερη ἀπόδειξι ὅτι εἴμεθα οἱ ἴδιοι ἀγαπημένοι τοῦ Θεοῦ και ἄρα μᾶς ἔχει συγχωρήσει.

Στὴ δύσι τής ζωῆς δέν ὑπάρχει μεγαλύτερη εὐτυχία ἀπὸ τὸ νά Τὸν ἔχης ἀγαπήσει. Ἡ πίστις τοῦ νέου στὸν Χριστὸ πληρῶνεται στὸ ἑκατονταπλάσιο ἀπὸ τήν πίστι πού ἔχει ὅταν γερᾷ. Αὐτὴ ἡ ὥρα φαίνεται μακρυνή, θὰ ἔλθῃ ὅμως. Κι ἐμένα μοῦ φαίνεται πολὺ κοντινὴ ἡ νεότης. Χτές ἀκόμη νομίζω πὼς ἔχουν ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀγόρια. Καὶ πολὺ ἐπιχολα φαντάζομαι τήν ζωὴ τους, τίς δυσκολίες τους, τήν ὀρμὴ πού τὰ παρασέρνει, τήν ἀπότομη τρέλλα τής νεότητος και σὲ ὀρισμένες ὥρες, τὸν πειρασμό, νά τὰ ἀναποδογυρίσης ὅλα και νά μὴν ἀναγνωσιζῆς ἄλλο νόμο παρὰ μόνο τόν πόθο. Ἄλλὰ δέν εἶναι ὁ πόθος, εἶναι ἡ ἀγνότης ἢ τοῦλάχιστον ἡ προσπάθεια ἢ πάλῃ πού κάνομε για νά τήν προσφυλάξομε ἢ νά τήν κατακτήσομε, μᾶς κάνει νικητές. Ὁ Sainte - Beuve ἔλεγε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι μία παρτίδα πού τελικὰ πρέπει νά τὰ χάσης ὅλα. Εἶναι ἕνα παιχνίδι πού σεῖς, νέοι χριστιανοί, μπορεῖτε νά κερδίσετε, ἀφοῦ ὅπως, τὸ ἤξερε ὁ Rimbaud, ἡ ἀγνότης μᾶς δίνει τόν Θεό, μᾶς τὸν δίνει ἀπὸ τώρα και θὰ μᾶς Τὸν δίνη πάντοτε.

Μετάφρασε ἀπὸ τὸ Tέmoignage Chrétien
ἡ Σοφία Κονιόρδου

ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Β' ΚΥΝΗΓΟΣ ΤΗΣ ΕΥΤΥΧΙΑΣ

Του κ. Ι. ΕΡΜΩΝΙΚΟΥ

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ συνοδεύεται από τὸ γλέντι, τὸ κυνηγητὸ τῶν διαφόρων ἀπολαύσεων, τὸ τρελλὸ κυνηγητὸ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, ὅπου μὲ πάθος ἀναζητεῖ τὴν εὐτυχία. Ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τοῦ Ὀυράνης στὸ κάθε τι ποῦ τοῦ πρόσφερε τὸ χρῆμα ἔψαχνε νὰ βρῆ τὸ θήραμα.

Μὰ δυστυχῶς γι' αὐτὸν ἄδειες ἔμειναν οἱ παγίδες, ποῦ ἔσθηνε νὰ πιάσῃ τὸ «γαλάζιο πουλί». Δὲν γενύταν παρὰ πρόσκαιρες χαρὲς στὶς διασκέδασεις, στὰ γλέντια, στὰ ξενύχτια. Τοῦ ξέφευγε ἡ γνήσια χαρά, ποῦ εἶναι περίσσειμα ψυχικῆς ἐσωτερικότητος: τοῦ Πνεύματος καρπός...

Ἐπάρχει ἐπιφανειακὴ χαρά, εὐθυμία, καὶ ὑπάρχει ἡ σωστὴ, ἡ ἀληθινὴ εὐτυχία. Ὁ Ἰβεν στὸ ἔργο του «Νόρα» βάζει στὸ στόμα τῆς ἡρωίδος του ὕστερα ἀπὸ μιὰ ζωὴ πλοῦσια, σπάταλη, τὴν ἀποκαλυπτικὴ ὁμολογία: «Ἡμῶνα εὐθυμῆ, ὄχι ὁμῶς χαρούμενη».

Ἡ ἀληθινὴ εὐτυχία δὲν ὑπάρχει παρὰ μέσα μας. Δὲν χρειάζεται νὰ τρέχουμε καὶ νὰ τὴν ἀναζητᾶμε, ἔρχεται καὶ μᾶς βρῖσκει, γιὰτὶ εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ τὴν δεχθοῦμε, τὴν ἔχουμε κατακτηθεῖ με ἀγῶνα. Ὁμολογεῖ ὁ Γ. Θεοτοκάς στὸ «Ἡμερολόγιό τῆς Ἀργῶς καὶ τοῦ Δαιμονίου»: «Ἡ προσπάθεια ποῦ δίνει ἕνα νόημα στὴν ὑπαρξί, ποῦ γεμίζει τὶς ἄδειες ὥρες μὲ τὸ ἀστείρευτο βουητὸ τῆς, ποῦ ἀπορροφᾷ τὰ τυραννικὰ ὄνειροπολήματα, ποῦ ἐπουλώνει τὶς ἐσωτερικὲς πληγές, ἢ μόνιμη ἐπιστράτευσις τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς πρὸς ἕνα σκοπὸ, αὐτὴ εἶναι ἡ εὐτυχία μιᾶς πνευματικῆς ζωῆς». Εὐτυχία εἶναι ἡ ἁρμονία τῆς

ψυχῆς, ὁ συντονισμὸς τῆς πρὸς τὸ θεῖο.

Ἡ ἁμαρτία ὁμῶς εἶναι διάσπασις τῆς ἁρμονίας αὐτῆς καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ φέρῃ μαζί τῆς τὴν ἀληθινὴ εὐτυχία. Ἡ ζωὴ τῆς ἁμαρτίας εἶναι μιὰ Ὀδύσεια χωρὶς Ἰθάκη. Δίνει ἕνα κέλφος χαρᾶς, κούφιο ἀπὸ μέσα. Τὸ σπάσεις καὶ μένεις μὲ τὴν ψυχὴ ἄδεια ἀπὸ τὴ μεγάλη, τὴ σωστὴ εὐτυχία.

Συχνὰ τὸ «κενὸ» αὐτὸ δὲν τὸ νοιώθει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος. Ἡ κι' ἂν τὸ νοιώσῃ γιὰ μιὰ στιγμή, τὸ παρέχεται. Τὸ καταχωνιάζει κάτω ἀπὸ τὸ θόρυβο τοῦ πίκ - ἄπ, μέσα στὴ συνεχῆ διασκέδασι, κάτω ἀπὸ τὸ βουητὸ τῆς μηχανῆς. Τὸ ἀνικανοποίητο τῆς ἁμαρτίας, τὴ γεῦσι τῶν «χαρουπιῶν» (τῶν «κερατίων ὧν ἦσθιον οἱ χοῖροι») τὴ νοιώθουν λεπτές ψυχές. Πίστεψαν πὼς στὸν ἐλεύθερο δρόμο τῆς ἀσωτείας θὰ ἐνοιωθῶν τὴν πραγματικὴ χαρά, μὰ γρήγορα ἢ ἀργότερα εἶδαν πόσο ἡ ἐλπίδα τους ἦταν οὐτοπία. Καθαρὴ οὐτοπία.

Στὰ γράμματά του ὁ Ουράνης καὶ οἱ συνομιλίες του παραπονιόταν συχνὰ γιὰ τὸ μάταιο καὶ πάντα ἄχαρο κυνηγητὸ πίσω ἀπὸ τὴν πολύχρωμη πεταλούδα τῆς χαρᾶς. Ἐγραφε ἀπὸ τὴν Λισσαβῶνα στὰ 1925: «Ἡ ζωὴ μου, ὅταν ἐμῶσα δὲν εἶναι σκυμμένη πάνω μου» εἶναι ἄδεια καὶ ἀνούσια. Ἀπλῶς κοινωνικὴ: τσάνγια, γεύματα, προσκλήσεις, ἐπισκέψεις, συναστροφορὴ μὲ ἡλιθίους διπλωματικοὺς κύκλους, μιὰ ζωὴ δηλαδή, ποῦ δὲν θίγει καμμιά ψυχικὴ χορδή... Π ο τ ἔ ς δ ἔ ν ε ἴ μ α ι ε ὕ χ α ρ ι σ τ η μ ἔ ν ο ς ἀπὸ τίποτα καὶ

πάντα θέλω κάτι, χωρίς να ξέρω ακριβώς τί. Όλα μέσα μου είναι χιμαιρικά και ήφαιστειώδη...»

Ἡ ἀπουσία τῆς χαρᾶς φαίνεται καὶ στὰ τραγούδια του*. Ἡ φωνή τους εἶναι ἡ ἠχώ ἑνὸς μοναχικοῦ ἀνθρώπου, πικραμένου πάντα ἀπὸ τὴ ζωὴ. Εἶναι ἡ φωνὴ μιᾶς ψυχῆς, ποὺ πάντα ἀνακάλυπτε πὼς μέσα στὸν κόσμο τῆς ἐκλογῆς της, δὲν ὑπῆρχε ἡ ἀληθινὴ εὐτυχία. Συναντοῦσε μόνο χαρὲς πρόστυχες καὶ φτηνές, ποὺ σβήνονταν γιὰ ν' ἀφήνουν πάλιν καὶ πάλιν μεγάλη πίκρα στὴν ψυχὴ. «Ἐσὺ τὸ κατάλαβες, γράφει στὸν Π. Καραβία. Εἶδες ὅτι δὲν εἶναι ρομαντικὴ αἰσθηματολογία ἡ θλίψη ποὺ ὑπάρχει στὰ τραγούδια μου, ἀλλὰ ἡ τραγωδία ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εὐτυχῆσει γιὰ τὴ δὲν ἔχει πίστη... καὶ νοιώθει τὸν ἑαυτό του désemparé μέσα στὴν αἰώνια καὶ τυφλὴ ροῆ τῶν πραγμάτων...»

Ἐκτείνοντας τὴ διαπίστωση αὐτὴ κλαίει τὴ χαμένη μου χαρὰ:

«Νοιώθω σὰν ἕνας κακὸς ἄνεμος
νάχῃ μαράνει τὴ χαρὰ μου
κι ὅλο τὸ εἶναι μου σωριάζεται,
λὲς κι ἦρε βάλλο τὰ φτερά μου.»

Μὲ πάλιν ἔντονο λυρικό τόνο θρηνεῖ τὴ χαμένη του εὐτυχία στὸ δεύτερο μέρος τοῦ ποιήματός του «Δέηση στὸν παραστάτη "Ἀγγελο»:

«Ἀγγελε, ἀφότου μ' ἀφῆσες τὸ θάμβος καὶ τῶν παιδικῶν τῶν χρόνων μου ποτὲ δὲν ξανα-^{τὴ γλύκα}βρήκα, θάματα πιά δὲν γίνονται, τὰ μάγια διαλυθῆκαν, οἱ θησαυροὶ ποὺ κράταγα στὰ χέρια μου χα-^{θήκαν,} μού πήρε τὴ βασιλικὴ ποὺ φόραγα πορφύρα, καὶ μὲ κουρέλια μ' ἀφῆσε σὰν τὸν ζητιάνο ἡ μοῖρα καὶ εἶναι ἡ ψυχὴ μου τώρα πιά τόσο γυμνὴ, ^{ποὺ μοιάζει} τὴν ἀνθισμένη μυγδαλιὰ ποὺ χτύπησε χαλάζι. Ἀγγελε, ἐντὸς μου τῆς Χαρᾶς στέρεψε ἡ ἀ-^{νάβρα,} σὰ γάργαρα νεροπηγὴ στὴ θερινὴ τὴ λάβρα, ἀπλῶν χέρι ἀνόρεγο σ' ὅ,τι ἡ ζωὴ μου δίνει, γιὰ τὴ σὰ χεῖλια μου πικρὴ μιὰ γεύση πάντα ^{ἀφήνει,} ζῶ μόνο μὲ τοῦ παιδικοῦ βασιλείου μου τὸν πόθο,

(*) Κώστα Οὐράνης, Ποιήματα, Ἀθήναι, 1953.

γι' αὐτὸ ὅπου νὰ 'μαι ἐξόριστο τὸν ἑαυτό μου νοιώθω, ἀλλ' ὅταν, νὰ τὸ βρῶ ξανά, σὰν πλάνητας γυ-^{ρίζω,} τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια μου σ' ἀγκάθια τὰ ξε-^{σχίζω...}

Οἱ προτελευταῖοι του στίχοι μᾶς παρουσιάζουν τὴν νοσταλγικὴ διάθεσι τοῦ ποιητοῦ, ποὺ γύριζε συχνὰ στὴ λιγοστὴ χαρὰ, ποὺ ἔνοιωσε στὰ πρώτα του χρόνια, στὰ χρόνια τῆς πίστεως, σὰν σὲ κάτι τὸ μακρυνὸ καὶ ὀριστικὰ χαμένο. Ὁ Οὐράνης ὠμολογοῦσε τακτικὰ πὼς δὲν ἔνοιωθε τὴν εὐτυχία «παρὰ μόνον ὡς παρελθόν», ποὺ τὸ διαδέχτηκε ὁ πόνος. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Κλ. Παράσχος τονίζει: «Τὸ κατακάθι τῆς νοσταλγίας, ποὺ ἀφήνουν στὴν ψυχὴ του καὶ οἱ πάλιν ἰσχυρὲς ἡδονές, δὲν προέρχεται ἴσως παρὰ ἀπὸ τὴν ἀσυνείδητη σύγκρισι ποὺ γίνεται μέσα του μὲ τὴν μακρινὴ χαμένη γιὰ πάντα παιδικὴ εὐτυχία, δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀνάμνησις ἑνὸς ἀπίστευτα γοητευτικοῦ, χαμένου παντοεινὰ μυθικοῦ κόσμου.»

Τραγουδάει χαρακτηριστικὰ στὸ ποίημά του «Μοναξιά»:

«Χαρὲς, ἀγάπες, χιμαιρες, πόσο μακρὰ εἶ-
στε τώρα.
Στὴ νύχτα τὴν ἀπέραντη τὸ πόσο εἶμαι μόνος!»

Μὰ πάλιν παραστατικὸς εἶναι στὸ ποίημά του «μέσα στὸν κόσμο».

«Μέσα στὸν κόσμο, κι' ὅπου καὶ νὰ πάω,
εἶμαι ὡς νὰ ζῶ γιὰ πάντα σ' ἐξορία,
τὴ χὰ εἶ τῆς ζωῆς ἐγὼ τὴ νοιώθω
ὄχι σὰν πόθο—μὰ σὰ νοσταλγία.»

Ἀὐτὸ κάποτε πὼς εἶχα μιὰ πατρίδα
καὶ τοὺς δρόμους ποὺ πᾶν ἔχω ξεχάσει,
λὲς κι' ἔζησα — σὲ ποιά τάχατε χρόνια;—
μιὰν εὐτυχία ποὺ πιά τὴν ἔχω χάσει...»

Ο ΟΥΡΑΝΗΣ δὲν ἦταν μόνο ὁ νοσταλγὸς κάτι χαμένου. Ζώντας χωρίς Πίστι καὶ χωρίς ἰδανικά, δὲν εἶχε οὔτε τὴν ἐλπίδα τῆς χαρᾶς. Ὡ! δὲ γελοῖοταν ὁ ποιητής. Ἦξερε πὼς δὲ θάπαινε ποτὲ τὴν εὐτυχία, πὼς ποτὲ δὲ θάρχόταν στὴ ζωὴ του τὸ θαῦμα. Κι' ὡστόσο ἀναζητοῦσε μὲ λαχτὰρα τοῦτο τὸ θησαυρό, ποὺ συνεχῶς τοῦ ἔφευγε μέσα ἀπὸ τὰ χέρια.

«Άλλο δὲν ἔκανα παρὰ
σὰ νυχτερίδα τὰ φτερά
σὲ τοίχους νὰ χτυπάω,
κάτι σὰν ἕνα θησαυρὸ
—πὺδ οὔτε τὸν βρήκα ἢ θὰ τὸν βρῶ —
παντοῦ ν' ἀναζητᾶω...»

Οἱ λεξοῦλες «ἢ θὰ τὸν βρῶ» μᾶς δι-
νουν ζωηρὰ τὴν ἔλλειψι κάθε μελλοντικῆς
ἐλπίδος χαρᾶς. Ἐλλειψι πὺδ τραγουδαίει
καὶ στὸ ποιήμα του «ἄδεια ζωή»:

«Ἀνώφελα —τὸ ξέρω!—κι' ἂν σαλεύουν
κάποτε πόθων μέσα μου φτερά:
δὲν μέλλεται ν' ἀστροφῆσι στὴ ζωῆ μου
κανεὶς μεγάλος πόνος ἢ χ α ρ ἄ...»

ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙ Οὐράνη δὲν ἔ-
χουμε τὴν ἀπουσία, ἀπλῶς, τῆς χαρᾶς καὶ
τὴν ἔλλειψι κάθε ἐλπίδος εὐτυχίας. Ὅπως
καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις νεοελλήνων δια-
νοητῶν (Καβάφη, Λαπαθιώτη κ. ἄ.) ἔ-
χουμε καὶ στὸν Οὐράνη τὸ βύθισμα στὴν
«θανάσιμη ἀπόγνωσι», στὸ «στηχτὸ σκοτά-
δι», στὴ «θουβὴ πίκρα». Δὲν μπορούσε νὰ
εἶναι καὶ ἀλλοιώτικα. Πάντα ἢ ἀπιστία καὶ
ἡ ἁμαρτία θεγγαλικά χαρᾶς χαρίζουν, πὺδ
σβήνουν ὅμως μέσα στὴ διαρκῆ ἐσωτερικῆ
θλίψι, στὸν ψυχικὸ πόνου, στὴ μελαγχολία,
στὴν πληξί, πὺδ δοκιμάζει ἢ χωρὶς Θεοῦ
ψυχῆ, ὅπως τονίζει ὁ Πασκάλ καὶ συνυπο-
γράφει ὁ Κ. Οὐράνης, ὅταν τραγουδάει:

«Νοιώθω μιά ἀνεξήγητη
νὰ μὲ παιδεύει λύπη,
σὰν κάτι νὰ μοῦ πέθανε
σὰν κάτι νὰ μοῦ λείπει.»

Ἡ συλλογὴ του, πὺδ τῆς ἔχει δώσει τὸ
χαρακτηριστικὸ τίτλο «Spleen» εἶναι τὸ
ζορούφωμα τοῦ πικροῦ πόνου, πὺδ βαρᾶ-
νει τὴν ἀχαρη ψυχῆ του. Ἐκεῖ σχεδὸν σὲ
κάθε στρῶφῃ ξαναγυρίζει «στὴ στεναχώρια
του», στὴν ἀπογοήτευσι, πὺδ τοῦ ἔδωσε ἢ
ζωή.

«Ἡ στεναχώρια...
μιά μέρα ἐσταμάτησε στὴν ἔξοδο τῆς ψυχῆς μου
κι ἔσπασε ἐκεῖ τὴν τέντα τῆς πὺδ ὁ Κόρος ἔχει
κι ἐλρημονήθηκε, ἀδελφῆ, κι ἔμεινε ἐκεῖ γιὰ
πάντα...»

ἦ

«Τὴ σκέψη μου ἄδραξε καὶ ἔπνιξε ἢ στεναχώρια
καί, μπήχνοντας τὸ ράμφος τῆς, τῆς ρούφηξε
τὸ αἷμα...»

ἦ

«Ἦ οἱ λιτανεῖες τῆς ἄφωνης δδύνης, τῆς ἀ-
ἀνέκφραστης,
πὺδ ἀργοπερνᾶν ἀπ' τὴν ψυχῆ μου ἀτέλειωτα...
ὅμοιες μὲ τὰ γιγάντια σύννεφα τῆς μπόρας...»

Θλιβερῆ πείρα. Τραγικῆ διαπίστωσις!
Ἄνοιγεις τὰ χέρια γιὰ νὰ πιάσῃ τὴν εὐ-
τυχία πὺδ σοῦ χαμογελαίει προκλητικῆ, σὰν
τις σειρήνες, καὶ σὲ λίγο καταλαβαίνεις
πὺδ βρῖσχεσαι μὲ ἄδεια τὰ χέρια, μὲ τὴν
πικρῆ γεῦσι στὰ χεῖλη. «...Παίει τώρα με-
ρικὸς καιρὸς πὺδ οἱ ψυχικῆς μου καταστά-
σεις γίνονται ὅλο καὶ πῶ οὐκυθροπέες, γρά-
φει στὸν Π. Καραβία. Ἡ μελαγχολία στὴν
ὅποια πέφτω δὲν εἶναι ἐκεῖνη, πὺδ ἀφήνει
ἕνα κατακάθισμα ἡδονῆς. Εἶναι πικρῆ καὶ
ἀνήσυχη: σχεδὸν ἐφιαλτικῆ... Πέφτω νὰ
κοιμηθῶ μὲ μιά γεῦσι στάχτης στὸ στόμα
μου, ὅταν σηκώνωμαι τὴν ξαναβρίσκω.
Ἄ! αὐτὸ τὸ καθημερινὸ τὸ ἄ δ ι ἄ κ ο
π ο κ ὺ μ α τ ἦ ς π ι κ ρ ἰ α ς π οὺ
χτυπάει τυφλὰ κι' ἐπίμονα μέσα στὴ σκέ-
ψη μου! Ὅλα μ' ἐνοχλοῦν, ὅλα μοῦ εἶναι
ἀφόρητα! Οἱ ἄλλοι κι' ὁ ἑαυτὸς μου. Σὲ
τίποτα δὲν βρίσκω ἐνδιαφέρον. Καταπι-
νόμε μὲ κάτι: μιά διασκέδασι, ἕνα φλέροτ,
ἕνα τραγούδι — καὶ τ' ἀφήνω κουρασμέ-
νος, ἀπογοητευμένος, σχεδὸν ἀηδισμέ-
νος...» Καὶ σ' ἕνα του ἄλλο γράμμα στὸν
ἴδιο, ἀφοῦ τοῦ περιγράφει τὶς πορτογαλλι-
κῆς ἐπίσημες δεξιώσεις, πὺδ ἔγιναν γιὰ
τὴν 4ῃ ἑκατονταετηρίδα τοῦ θανάτου τοῦ
Βάσκο Ντὲ Γάμα, σημειώνει: «Ἦ, νᾶξε-
ρες πόσο ὅλα αὐτὰ εἶναι κούφια στὸ βά-
θος, πόσο αὐτοὶ οἱ παρασημοφορημένοι
κύριοι εἶναι γυμνοί, πόσο οἱ κουβέντες τους
στεροῦνται ἐνδιαφέροντος — πόσο ὅλα αὐ-
τὰ μὲ κουράζουν. Πάνω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, πάν-
τα ἢ π λ ἦ ξ η ὀρθώνεται ἐμπρὸς μου...»

Μὲ τὴν πληξί καὶ τὸν πόνου πορευθῆκε
ὡς τὰ τελευταῖα του χρόνια ὁ Οὐράνης.
Μὲ τὴν ἀηδία καὶ τὴν κούρασι στὴν ψυ-
χῆ — «εἶμαι ἀηδισμένος καὶ κουρασμέ-
νος» ἐπαναλάμβανε συχνά — ξεκινούσε γιὰ
κάθε νέα περιπέτεια, χωρὶς νὰ πιάσῃ πο-
τὲ τὴ «χίμαιρά» του, τὴν εὐτυχία.

Λέει σὲ ἕνα μουσικώτατο ὀκτάστιχο:

«Πέφτουν ἀθόρυθα τὰ χιόνια
ἀπάνου στὰ παλιὰ στὰ χρόνια
κι' εἶναι ἡ ψυχὴ μου βυθισμένη
σ' ἄσπρη σιωπὴ καὶ παγωμένη.

Ἔσκοπα μέσ' στὴν ἐρημιὰ
οἱ στοχασμοὶ μου ὁδοιοποιοῦνε:
οἱ ζωντανοὶ μ' ἔχουν ξεχάσει
κι' οἱ πεθαμένοι μὲ καλοῦνε».

ΤΗΝ ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ συνυπογράφουν καὶ ὅσοι τὸν γνώρισαν. Τονίζον ὅτι παρ' ὅλες τὶς διασκοπεδῶσεις καὶ τὰ συνεχῆ γλέντια, ἦταν ἄνθρωπος χωρὶς χαρὰ. Ριχνόταν σὲ κάθε ἀμαρτωλὴ περιπέτεια «μὲ τὶς παντιέρες τοῦ ἀλαφριῆς στὴν ἀνοιξιὰτικὴ αὐρα», ὅπως τραγουδαίει στὸ ποίημά του «ταξίδι στὰ Κύθηρα», καὶ γύριζε μὲ τ' ὄνειρό του «στὴν πρῶνι πεθαμένο». «Ἦταν σὰν ἓνα πληγωμένο πουλί, πού πάσχιζε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ν' ἀνοίξῃ τὰ φτερά του γιὰ νὰ πετάξῃ στὸν ἀέρα τῶν μεγάλων ὁριζόντων, μὰ ξανάπεσε πιὸ βαρὺ καὶ συντριμμένο στὴ γῆ. Ὁ Οὐράνης γύρισε στὴ φωλιά τῆς πλήξης καὶ τῆς νοσταλγίας. Κι' ἀναγνώρισε πὼς δὲν μποροῦσε, ὅσο κι' ἂν τὸ ἤθελε, νὰ ναι ποιητῆς τῆς χαρᾶς, γιὰτὶ δὲν τὴν ἔνοιωθε στὸν βαθὺν ὄργανισμό του...».

«Ἐκεῖνος, γράφει ὁ Π. Καραβίας, ὁ ψηλὸς δανδῆς, μὲ τὴν πολὺ κυρτὴ πλάτη καὶ τοὺς κυρτοὺς ὄμους, μὲ τὰ γοητευτικὰ μάτια, μὲ τὸ θερμὸ ἐκφραστικὸ πρόσωπο, τὸ μεγάλο στόμα καὶ τὰ προσεκτικὰ στρωμένα πρὸς τὰ πίσω γκριζομαυρὰ μαλλιά, πού φοροῦσε μονόκλ καὶ κρατοῦσε μπαστοῦνι καὶ γάντια, δὲν ἦταν εὐτυχισμένος. Καὶ στίς στιγμὲς πού θάπρεπε ἐξ ἀντικειμένου νὰ ναι στιγμὲς εὐδαιμονίας, πάντα λὲς πὼς κάτι δηλητηρίαζε τὴν ψυχὴ του καὶ τὴ διάθεσί του. Ἐνθουσιαζόταν μὲ κάθε ξεκίνημα, μὲ ὅποιαδήποτε προοπτικὴ

ἐνδεχόμενης περιπέτειας, στὸ ταξίδι, στὸν ἔρωτα, μὰ γύριζε πάντα σὰ μὲ σπασμένα φτερά. Ἄγαπούσε τὴ συχνὴ συντροφία καὶ τὴν κουβέντα μὲ λίγους στενοὺς φίλους, τὴ χαιρόταν, μὰ ἔξαφνα ἔχανε τὴ χαρὰ του, ἔπεφτε ἀπότομα, καὶ βυθιζόταν, πολλές φορές, σὲ ρεμβασμό, μὲ κάτι σὰν ἓνα βαρὺ νέφος στὸ βλέφαρό του...»

Τὸ ὁδοιοπορικὸ τοῦ ποιητοῦ Κώστα Οὐράνη, πού ἔκλεισαν δέκα χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, τελειώνει ἐδῶ, ἀφήνοντας ἀνοικτὸ τὸ κεφάλαιο: ἀνέυρεσις τῆς ἀληθινῆς εὐτυχίας. Ὁ Ποιητῆς μας δὲν τὴν εὐρῆκε γιὰτὶ λανθασμένο ἦταν τὸ μονοπάτι πού πήρε, κλείνοντας θεληματικὰ τὰ μάτια του στὸ σωστὸ δρόμο, πού βάδισε ἕνας T. Merton καὶ τόσο ἄλλοι. «Ὁ Θεὸς μας εἶναι μιὰ φωτιά, λέει ὁ Merton. Μιὰ φωτιά ὅμως πού γιὰ ὅσους ξέρουν νὰ τὴν πλησιάσουν μὲ τὴν ἀγάπη εἶναι ἡ μ ε γ α λ ὕ τ ε ρ η χ α ρ ᾶ». Καὶ ὁ Φρ. Σοπέν, ὅταν ἔσφιξε τὸν Ἐσταυρωμένο στὰ χεῖλη του, εἶπε τὴν περίφημη φράσι: «Τ ὁ ρ α ε ἱ μ α ι σ τ ῆ ν π η γ ῆ τ ῆ ς ε ὑ τ υ χ ί α ς». Μήπως κι' αὐτὸς ὁ Κ. Καραβίας, πού πέρασε τὴ ζωὴ του χωρὶς νὰ νοιώσῃ τὴ ζωογόνο πνοὴ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, δὲν εἶπε:

«Εὐτυχισμένοι ὅλοι πού πιστεῖουν,
καὶ σὰν τὸν βασιλέα κύρ-Μανουὴλ τελειώνουν
ντυμένοι μέσ' στὴν πίστι των σεμνότητα».

Αὐτὸ τὸ ὄρυγχιό βρῖσκεται στὸ βαθύτερο σκαλοπάτι τοῦ ἀνθρώπινου εἶναι, πού συνεχῶς συνδέεται μὲ τὴν Πηγὴ τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς: Τὸ Ἄ γ ι ο Ἡ ν ε ὺ μ α. Τὸ ἔχει τόσο παραστατικὰ τονίσει ὁ μέγας Ἀπόστολος, ὁ Παῦλος, ὅταν βροντοφωνῆ ὅτι εἶναι «χαρὸς τοῦ Πνεύματος» ἢ χαρὰ (Γαλ. ε' 22).

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ 40 ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΜΑΣ

Τοῦ κ. Ε. Ν. ΜΟΣΚΟΥ

Β'*

Τὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ Παλαμά, ἔχει τὸν τίτλο «Ἡ Νίκη»:¹

Παιδιά μου, ὁ πόλεμος γιὰ μᾶς περνάει θρι-
αμβευτής,
τῶν ἀδικῶν ὁ πόλεμος δὲν εἶν' ἐκδικητής.
Εἶναι ὁ θυμὸς τῆς ἀνοιξῆς καὶ τῆς δημιουρ-
γίας.
Ἡ Ἑλλάδα εἶν' ἀβασιλευτή, μὲ δάφνες καὶ
μὲ κρίνα
τῆς νίκης. Παντοδύναμος τὴν ἔπλασε τεχνί-
της.
Ἡ δόξα τὸ καμάρι της. Ἡ ἀλήθεια εἶναι δι-
κή της.
Κι' ἂν εἶναι καὶ στὸν πόλεμο μέσα, ἡ ζωὴ
θυσία
ὁ τάφος εἶναι πέρασμα πρὸς τὴν ἀθανασία!

Πρέπει ὅλους τοὺς Ἕλληνες αὐτὸ ἀκριβῶς
τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας νὰ τοὺς εἶχε κυριέψει,
γιατὶ χωρὶς τὴν ἀπόφαση γιὰ θυσία, δὲ θὰ
ἦταν δυνατὴ ἡ ἐποποιία τῶν Ἀλβανικῶν βου-
νῶν. Ἔτσι μὲ τὸ πνεῦμα αὐτό, ποὺ εἶχε δια-
ποτίσει τὸν Ἕλληνα τοῦ Σαραντα ὡς τὸ βάθος
τῆς ψυχῆς του, συνδέθηκε ἡ σύγχρονη Ἑλλάδα
μὲ τὶς ὑψηλότερες ἱστορικές στιγμὲς της, ἀπὸ
τὰ πανάρχαια χρόνια ἕως τὰ πρὸςφρατα.
Γιατὶ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ ὄλων αὐτῶν τῶν
ἀγῶνων ποὺ ἔκανε ἡ φυλὴ μας, ὑπῆρξε τὸ
πνεῦμα τῆς θυσίας, πολλὰς φορὲς μάλιστα συν-
ειδητὰ καὶ μὲ ἐπίγνωση τῆς ἱστορικής πραγμα-
τικότητας, σὲ μιὰ συγκεκριμένη στιγμή, τῆς μά-
ταιης θυσίας. Γιατὶ τὸ νὰ γνωρίζεις ὅτι εἶ
Μῆδοι ἐπιτέλους θὰ διαβοῦν», ὅπως λέει στὶς
περίφημες «Θεομοσιῶλες» τοῦ ὁ Καβάφης, κι
ἐσὺ νὰ πολεμᾷς καὶ ν' ἀντιστέκεσαι, βέβαιος
ὅτι στὸ τέλος θὰ ὑποκύψεις, αὐτὸ προϋποθέτει
πέρα ἀπ' τὴν ἀπόφαση γιὰ θυσία, μιὰν ὀρι-
σμένη στάση μπροστὰ στὸ θάνατο κι ἕνα μετα-
φυσικὸ ἀντίκρουσμα τῆς ζωῆς.

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο τεῦχος.
1. Πεφ. «Γράμματα» τομ. Ζ' 1944 σελ. 1.

Στὸ προσκλητήριο τοῦ Ἔθνους τὴ μεγάλη
ἐκείνη Ὥρα, δὲν ἔλειψε κανεὶς. Ὅλοι οἱ Ἕλ-
ληνες, ἀπὸ τὸ πόστο — μικρὸ ἢ μεγάλο, σημα-
τικὸ ἢ ἀσήμαντο — ποὺ ὁ καθένας κατεῖχε, φώ-
ναξαν: παρών. Ἄλλος φορώντας τὴ στολὴ τοῦ
στρατιώτη, μὲ τὴ λόγχη στὸ χέρι, ἄλλος μὲς στὰ
ἑλληνικὰ καράβια, ποὺ εἶχαν ἀναλάβει νὰ πα-
ραμποδίσουν τὸν ἀνεφοδιασμὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στρα-
τοῦ στὸ Μέτωπο, ἄλλοι πάλι στὰ μετόπισθεν,
ἐκεῖ ὅπου τὸν ἔταξεν ἡ πατρίδα.

Κι οἱ γυναῖκες, πάλι, σ' ἕνα σωρὸ ὑπηρεσίες,
ἀπ' τὶς γυναῖκες τῶν πόλεων, ποὺ ἔπλεκαν μάλ-
λίνα γιὰ τοὺς φαντάρους τοῦ Μετώπου, ὡς τὶς
γυναῖκες τῆς Πίνδου, ποὺ ἠρωϊκὰ παραστένον-
ταν στὸ Στρατό μας, κουβαλῶντας πυρομαχικὰ
καὶ ἄλλα ἐφόδια, στὰ κακοτράχαλα βουνὰ τῆς
Ἡπείρου, ἐκεῖ ποὺ μήτε τὰ μούλαρια δὲ μπο-
ροῦσαν νὰ ζυγώσουν.

Στῆς Πίνδου τὰ ψηλὰ χωριά
γυναῖκες — γειὰ σας λεβεντιά! —
ζώνουνται, ξάφνου, τὰ κανόνια
καὶ τ' ἀνεβάζουν μὲς στὰ χιόνια.

Τὰ πᾶν' ἐπάνω στὶς κορφές
κι ἀρχίζουν, σπᾶν οἱ κανονιές!
Στολίζονται οἱ Ἕλληνες μὲ δάγια
καὶ μ' Ἴταλοὺς νεκροὺς τὰ πλάγια.

τραγουδαίει ὁ ποιητὴς Σωτήρης Σκίπης, στὴν
πρώτη πολεμικὴ ποιητικὴ συλλογῇ, ποὺ κυκλο-
φόρησε ἀπὸ τὸ Φεβρουάριο τοῦ 41².

Οἱ Ἕλληνες διανοούμενοι, ἔδωσαν κι αὐτοὶ
τὸ παρὸν στὸ προσκλητήριο τῆς πατρίδας. Πάρα
πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, φόρεσαν τὴ στολὴ τοῦ στρα-
τιώτη κι ἔτρεξαν στὴν πρώτη γραμμῇ, γιὰ ν'
ἀποκρούσουν τὸν ἐπιδρομέα. Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ
ἄλλοι, ποὺ δὲ στρατεύτηκαν, εἴτε ἐξ αἰτίας τῆς
ἡλικίας τους, εἴτε ἀπὸ ἄλλο λόγο, ἔθεσαν τὴν
πέννα τους καὶ τὴν ἔμπνευσή τους, στὴ διάθεση
τοῦ Ἔθνους, ὑπακούοντας, ὄχι σὲ καμμιά ἐξω-
τερικὴ ἐπιβολή, ἀλλὰ μονάχα σὲ μιὰν ἀκατα-
νίκητη ἐσωτερικὴ παρόρμηση, νὰ σταθοῦν κον-

2. Σ. Σκίπη: «Παιῶνες» 1941, σελ. 35 στὸ
ποίημα «Ἀρματολίκους σκοπός».

τά στο μαχόμενο ήρωικά στρατό μας, να παρακολουθήσουν τὸν ἀνώνυμο λαὸ τῶν μετώπων, νὰ ἐμφυχώσουν, νὰ τὼνίσουν τὸ φρόνημα καὶ ἀκόμα ν' ἀφήσουν στοὺς ἐπιτιμώμενους, τὸ χρονικὸ τοῦ μεγάλου ἔπους. Μέρα μετὰ τὴν μέρα, καθὼς ὁ ἐθνικὸς ἐνθουσιασμὸς ξεχειλίσει τὰ στήθια, ἐκφραζόμενα μὲ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου. Καὶ οἱ σοβαρότερες, ἀκόμα, ἀπὸ τὶς καθημερινὲς ἐφημερίδες ποὺ ἔβγαιναν τότε στὴν Ἀθήνα, παρ' ὅλο ποὺ ποτὲ δὲ δημοσίευαν στίχους, τώρα μετὰ τὸν πόλεμο, κοντὰ στίς πολεμικὲς ἀνταποκρίσεις, ἀπὸ τὸν τομέα τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ στὰ ἐπίκαιρα ἄρθρα τους, δημοσίευαν καὶ ποιήματα, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὶς νίκες τοῦ μετώπου, ἀπ' τὴν ἐποποιία τῶν Ἀλβανικῶν βουνῶν, ποὺ ἀρχισε νὰ γράφεται ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας μέρα τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ μάχη, ποὺ σὲ κάθε γωνιά τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἔδιναν οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ψυχὴ τους. Κοντὰ στίς ἐφημερίδες δὲν ὑπέγραψαν, φυσικὰ, καὶ τὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς. Κάθε φράση τοῦ πολέμου, κάθε ἐκδήλωση πολεμικῆς ἀρετῆς καὶ ἀντρείας, κάθε νίκη στὴν ἕρῃ ἢ στὴ θάλασσα, κάθε μικρὴ ἢ μεγάλῃ πράξη θυσίας καὶ αὐταπάρνησης, κάθε μεγάλη στιγμή — καὶ ἦταν ἀπειρες οἱ στιγμὲς αὐτὲς — στὸ Μέτωπο, ἔβρισκε τὸν ποιητὴ ἢ τὸν πεζογράφου, ποὺ τὴν ἔκανε ποίημα ἢ ἀφήγημα. Ὁμως ἐμᾶς, στὸ μελέτημ' αὐτό, ἡ ποίηση μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ ἔτσι ἀναγκαστικὰ θὰ περιοριστοῦμε σ' αὐτὴν.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲ θὰ πρέπει ν' ἀφίσουμε χωρὶς ἰδιαίτερη μνεία τὰ ἄρθρα τοῦ Π. Μελίτη, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει τότε νὰ δημοσιεύονται ἀπ' τὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ καὶ νὰ μεταδίδονται καὶ ἀπὸ τὸ ραδιοφωνικὸ καὶ σταθμὸ, ἀφρυστικὰ καὶ ἐνισχυτικὰ γιὰ τὸν ἀγώνα ποὺ εἶχε ἀρχίσει καὶ τὰ ὁποῖα στάθηκαν μιὰ προεισαγωγὴ στὴν κοσμοθεωρίαν του, αὐτὴν τὴν κατευθυντήρια γραμμὴ στὴν πνευματικὴ ἀνασυγκρότηση τῆς πατρίδας μας. Τὰ ἄρθρα αὐτὰ εἶναι ἕνα πολὺτιμο κεφάλαιο, μιὰ κληρονομιά καὶ μιὰ παρακαταθήκη γιὰ τὶς Ἑκτινες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πνευματικὴ Ἑλλάδα, ἀφοῦ μᾶς τόνισαν τὴν ἀνάγκη νὰ μὴν πᾶνε χαμένες οἱ θυσίες τῶν ἀγωνιστῶν μας καὶ οἱ ἐλπίδες ποὺ τρέφαμε στὰ χρόνια τῆς δοκιμασίας, γιὰ ἕνα καλύτερο αἶθρο.

* * *

Ἡ θύμηση τοῦ ποιητῆ Τέλλου Ἄγρα, ποὺ χάθηκε πρόωρα, χτυπημένος ἀπὸ μιὰν ἀδέσποτη σφαῖρα, μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση, καθὼς βλέπει τὰ ἑλληνικὰ νεῖτα νὰ παρατοῦν τὶς εἰρηνικὲς τους ἀσχολίες καὶ νὰ τρέχουν στὸ μέτωπο, ντυμένα στὸ χαλί, τρέχει στὸν Ἱερὸ Λόχο, ποὺ ἀποτελούμενος ἀπὸ νέους μιᾶς ἄλλης, τὸ ἴδιο ἡρωικῆς καὶ μεγάλης, Ἐποχῆς, πολέμησε καὶ θυσιάστηκε στὸ Δραγατσάνι. Μὲ τίτλο: «Οἱ νέοι, ὁ Λόχος ὁ Ἱερός»³, γράφει στὰ δυὸ πρῶτα τετραστίχα:

Οἱ Νέοι, ὁ Λόχος ὁ Ἱερός,
σιμὰ καὶ πέρα ὡς πέρα!
Σωπάστε τὴ φλογέρα!
Εἶναι γιὰ σάλπιγγα ὁ καιρὸς...

Μὲ τῆς γενιᾶς σας τὴν ὀργὴ
δεῖχτε, μακρὰ καὶ γύρα
ποὺς γιὰ μιὰν ἄλλη μοῖρα
εἶναι πλασμένη τούτῃ ἡ γῆ.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀνταπόκριση ὄλων τῶν Ἑλλήνων στὸ προσκλητήριό σάλπιγμα τῆς πατρίδας, ἐκφράζει καὶ ὁ ποιητὴς Τάκης Μπαρῶς, στὸ μεγάλο ποίημά του «Σάλπισμα»⁴, ὅπου ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἐμπνευσμένους, γράφει καὶ τοὺς ἀκόλουθους χαρακτηριστικὸς στίχους του: Ἄπ' τὰ βουνά σου, ὡς τὸ γλαυκὸ τὸ πέλαο ὀλόφθα, νάτα
Γιὰ τοῦ θανάτου τὸ χορὸ, γύρα σου Ἑλλάδα -
(Ἑλλάδα
λαμπαδιαστὰ τὰ ἐφηθικά, λαμπρὰ καὶ ἄθερα
(νεῖατα...
Στὴν ἄγρια θύελλα τὸν πυρσόν, ἄτρεμη Ἑλλάδα κράτα.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ στιγμή, καθὼς ἀναχωροῦν γιὰ τὸ μέτωπο οἱ φαντάροι μας, βλέποντας τὴ λιτὴ πολεμικὴν ἐξάρτησή τους, σὲ σύγκριση μὲ τὰ τεράστια ὄπλα μέσα ποὺ διέθετε ὁ ἐχθρὸς, ὁ ποιητὴς Γ. Ἀθάνας, ἀπευθύνει τὸν ἐμφυχωτικὸ καὶ τονωτικὸ λόγο του στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ τόνισι τὴν ὑπεροχὴ τοῦ πνευματικοῦ ἐξοπλισμοῦ της. Γράφει στὸ ποίημά του «Γλυκεῖά μου Ἑλλάδα»⁵:

Ἄρματ' ἐν σοῦ λείπουν καὶ κανόνια
Σοῦ περσεύει ἡ πίστη καὶ ἡ καρδιά!
Τρεῖς χιλιάδες, ἐνδοξα ὅλα, χρόνια
τὴ χρυσὴ σου ἀγιάζουν Λευτεριά.

Κι εἶναι κάθε χρόνος, καθ' αἰῶνας
ἕνα στίφος ἄνλο, ἕνας στρατὸς —
Ἄνισος στὰ σίδερα ὁ ἀγώνας
Ἄνισος καὶ στὰ ὄπλα τοῦ φωτός!

Μὲ τὸ ἀστραυτερό σου ὄπλισον δίκιο,
Χτύπησε τὴ βία θαρραλῆ
Κάλλιο νᾶχεις θάνατον ἀντρίκειο
Παρὰ νᾶξῆς δίχως ἀρετή!

Ἡ ψυχικὴ ἀντοχὴ τοῦ Ἑλλήνα στὴ δοκιμασία καὶ ἡ ἀπόφαση του νὰ νικήσει, ἦθε ὡς ἀποτέλεσμα μιᾶς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς προπαρασκευῆς λίγων μῆνων, προτοῦ νὰ ξεσπάσει ὁ πόλεμος καὶ στὰ χώματά μας. Ἀπὸ τὴ φύση του φιλελεύθερος ὁ Ἕλληνας, ἀπὸ τὰ πολὺ παλὰ χρόνια ἴσαμε σήμερα, δὲ μπόρεσε νὰ παραδεχτεῖ τὴ βία, ποὺ ἀρχίζει ν' ἀπλώνεται στὴν Εὐρώπη, ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας μέρες τοῦ δευτέρου μεγάλου πολέμου, ποὺ ξέσπασε τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1939. Ἐβλεπε τὶς σιδερόφραχτες στρα-

3. Περ. «Ν. Ἐστία», τομ. ΚΗ' 1940 σελ. 1382.

4. Ὅπου πάρα πάνω σελ. 1381.

5. Ὅπου πάρα πάνω σελ. 1388.

τιές τῆς Γερμανίας, νὰ κυριεύουν τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, μὲ παράδοση καὶ ἱστορία, κι αἰσθάνθηκε ἀπὸ τότε μέσα του, τὴν πρώτην ἀντιδράσειν. Οἱ συδερόφρακτες στρατίες, κυρίευν τὸ ἕνα μετὰ τὸ ἄλλο, μεγάλα εὐρωπαϊκὰ κράτη, ἀλλὰ δὲν εἶχε βρεθεῖ, ἴσασιν τότε, γιὰ νὰ τοὺς φράξει τὸ δρόμον, ἕνας λαὸς μὲ ψυχὴ. "Ἐτσι οἱ μῆνες, οἱ πρῶν ἀπ' τὴν 28 τοῦ 'Οκτώβριου τοῦ 40, ἦταν γιὰ τὸν "Ἕλληνα, περίοδος ἀποφάσεων καὶ ψυχικῆς προπαρρασκειῆς. Ἀλλὰ ἐκεῖνον τὸ γεγονός, ποὺ ἄσκησεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν, σὺν τὴν διαμορφώσει ὁ "Ἕλληνας μιὰ τέτοια ψυχολογία, ἦταν ἀναμφισβήτητα, ὅπως καὶ πῶς πάντων τὸν τόνισαμε, ἢ βαρεία προσβολὴ ποὺ τοῦ ἔγινε τῆ γιορτῆ τῆς Παναγίας, ἀνήμερα, σὺν νηοὶ τῆς Τήνου. Ἀπὸ τότε, τὸ ἔθνος πῆρε τὴν μεγάλη ἀπόφασιν, ν' ἀντισταθεῖ στὸν ἐπιδρομέαν, ποὺ ἦταν φανερόν πιά, πὼς ἐτοίμαζε τὴν ἐπίθεσίν του. Κι ἐπειδὴ εἶχε προηγηθεῖ, ἢ βαρεία προσβολή, ποὺ τοῦ ἔγινε στὴ θρησκείαν τῶν πατέρων του, στὴ γιορτῆ τῆς Μεγαλόχαρης, ἀπὸ τότε τὸν γέμιζε καὶ τὸν ἐμψύχωσε ἡ πίστις, πὼς αὐτὴ ἡ Μεγαλόχαρις θὰ τὸν ἐνδυναμώσῃ καὶ θὰ τὸν χαλιώδωνε, ὅταν θὰ ξημέρωνε ἡ μέρα ποὺ θὰ δεχόταν τὴν ἀπρόκλητὴν ἐπίθεσιν. "Ἐτσι καὶ συνέβηκε, ὅταν τὸ πρωὶ τῆς 28ης 'Οκτωβρίου τοῦ 40 δεχτήκαμε τὴν ἐπίθεσιν τῆς Ἰταλίας, ποὺ ἦταν ὁ πολεμικὸς συνεταιρὸς τῆς Γερμανίας. Εἶχαμε τὴν πεποιθήσιν καὶ τὴν ἀκλόνητον πίστιν, πὼς ἡ Μεγαλόχαρις θὰ στεκόταν στὸ πλευρὸν μας. Γι' αὐτὸ καὶ στοὺς ὑπεράνθρωπους ἀγῶνας μας, ποὺ ἀρχίσαμε τὸ ἱστορικὸ ἐκεῖνον πρωινόν, τῆ Μεγαλόχαρης εἶχαμε ὡς πηγὴν, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλούσαμε θάρρος, ἀντοχὴν καὶ ὅλες ἐκεῖνες τὴς ἀκατάβλητες ψυχικῆς, ἀλλὰ καὶ σωματικῆς μας δυνάμεις.

Καὶ οἱ "Ἕλληνες ποιητές, καθὼς βρισκόνταν κοντὰ στὸν παλμὸν τοῦ ἀγωνιζόμενου ἔθνους, δὲ μποροῦσαν ν' ἀγνοήσουν τὴν Πηγὴν, ἀπ' ὅπου ἀντλοῦσε τοῦτο, τὴν ψυχικὴν τοῦ ἀντοχῆ καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας. "Ἐτσι, γιὰ μιὰν ἀκόμα φορά, ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα, ἔδειξαν τὴν ὑπεροχὴν τοὺς μετροστὰ στὴν ἔλξη.

Ὁ ποιητὴς Λ. Κουκουλάς, στὸ ποίημά του «Τῆ Ἱερομάρτυρος Στρατηγῶ»⁶ ἐκφράζει αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πίστιν καὶ κάνει παράκλησιν στὴν Παναγίαν νὰ δηγήσῃ τὰ παιδιὰ μας «στὴν ἀρετῆς τὸ δρόμον». ποὺ φέρνει στὴ νίκην:

Πανάχαρτην μητέρα τοῦ Θεανθρώπου
 ποὺ νὰ εὐλογεῖ τὸ χεῖρ σου ἔχει μάθει
 Κι εὐλόγησε ὡς καὶ τοὺς ἀνέρους, ὅπου
 τοῦ Γιοῦ Σου ἔβαλαν στέφανον ἀπ' ἀγκάθην

Μὲ τὴν ρομφαίαν στὸ χεῖρ τὸ ἀλαφρόν σου
 ποὺ πῶς πολλὸν τοῦ στέκει τ' ἄγιο κρίνον
 Μὲς στὴν καρδίαν τῆς μάχης φανερώσου
 καὶ κάνε, τὴν λαχὴν τοῦ ὀχτροῦ μας θρήνον.

6. Περ. «Ν. Ἑστία» τομ. ΚΘ' 1941 σελ. 179.

7. Περ. «Ν. Ἑστία» τόμ. ΚΗ' 1940, σελ. 1417.

Στρατολάτισσα ὑπέρομαχῃ, τὰ λίγα
 παιδιὰ μας, τὰ γενναῖα καὶ τ' ἀντροφόνον
 στῆς ἀρετῆς τὸ δρόμον πάντα δόγη
 τὸ νέο μας νὰ γράψουν Μαραθῶνα.

Ὁ ἴδιος πάλι ποιητὴς ἔγραψε τὴν «Προσευχὴ τῶν Ἑλλήνων», ὅπου ὑψώνει τὴν εὐχαριστίαν τοῦ στὸ Θεό, ποὺ εὐδόκησε νὰ γεννηθεῖ στὴ χώρα αὐτὴ ποὺ τὸν ἔμαθε «νὰ ξέρει πὼς νὰ ζεῖ καὶ πότε νὰ πεθαίνει».

Ἀλλὰ καὶ ὁ Γ. Βερίτης, ὁ ἀξέχαστος χορστιανὸς ποιητὴς, ποὺ τόσο πρόωρα ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ μας, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ νοιώσει, τὸ μεγαλεῖο τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ποὺ ζήσαμε καὶ νὰ μὴν ἀποκρυσταλλώσῃ, σὲ βαθεῖα συγκινημένους καὶ καλοδοουλεμένους στίχους, τὴν εὐχαριστήριαν προσευχὴν τοῦ στὴν Παναγίαν, μὲ τὸν τίτλον «Ἑλλήνων Ἕθνος»⁸, ποὺ ἐκφράζει τὰ πῶς πηγαῖα συναισθήματα τοῦ ποιητῆ, τὴν ὥρα τῆς μεγάλῃς Ἑθνικῆς δοκιμασίας:

Σ' εὐχαριστοῦμε ὀλόφυρα, γλυκεῖα παρηγοριά
 μας
 καὶ δύναμιν τοῦ Γένους μας κι ἐλπίδα καὶ χαρὰ
 ποὺ ὡς εἶδες τὰ θρηνα κι ἄπλωσαν τὰ μαῦρα
 καὶ χύμηξαν μ' ἄγιους κρωγμούς, τῆς μαῦρης
 ὥρας γένεσ
 σὺ αἶμα νὰ πνίξουν, τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἐλευθε-
 ριά μας
 ἐσύ, Μητέρα, ποὺ ποτὲ δὲν ἔμεινες μακρὰ μας
 χίλιες δυνάμεις μέσα μας, ἀνάσθησες κρυμμένες.

Μὲ τὸ γλυκὸ σου τ' ὄραμα κυθῆκαμε στὴ μάχην
 ἀνίκητην, ἀπροσμάχητην, πανίσχυρη Κυρὰ
 καὶ μᾶς ἐχάρισες, Ἐσὺ, τετραδάπλα φτερά
 γιὰ νὰ διαβαίνουμε γοργοί. Κι οὔτε κορφή, οὔτε

ράχη
 κι οὔτε ἄγρια χιονοσκεπέαστα, πανύψηλα βουνὰ
 δὲ μπόρεσαν μηδὲ στιγμή νὰ κόψουν τὴν ὁρμὴν
 μας.

Ἡ χάρις Σου Ὁδηγήτρα μας στὰ βάθη μας
 περνᾷ
 καὶ χύνει φλόγα στὴν ψυχὴν κι ἀτσάλι στὸ κορμὶ
 μας.

Ἀλλὰ καὶ σ' ἕνα ἄλλο ποίημά του, στὸ «Ἡρώων Ψυχῆς»⁹ ποὺ τὸ ἔχει, μάλιστα, χαρισμένο «στοὺς ἡρωικοὺς νεκροὺς μας» ὁ Βερίτης, καθὼς βλέπει πάνω στὸ Μέτωπον «τῶν γιγάντων τὰ σώματα ξαπλωμένα» χάμα, μετὰ τὴν μάχην, σολογιζέται παράλληλα καὶ τὴν ψυχὴν τοὺς, «τῶν γιγάντων τὰ πνεύματα», ὅπως γράφει, ποὺ πάνω ἐκεῖ «στὰ ψηλά, στ' ἀγγελοχτίστα γαλανὰ ἀιθεροπλάτια»... «στῆνον τὴν ὥρα χορὸν». Στὸ ποίημα αὐτὸ, ποὺ εἶναι ἕνα ὄραμα, βλέπει ὁ ποιητὴς

8. Περ. «Ἀκτίνες» τομ. 1941, σελ. 91 καὶ Γ. Βερίτης «Στὴς πηγῆς τῶν Ἰθάτων» ἔκδ. «Δαμασκοῦ» 1950 σελ. 51 ὅπως ἐπίσης στὸν τόμον Γ. Βερίτης «Ἀπαντα - Ποιήματα» ἔκδ. «Δαμασκοῦ» 1958 σελ. 90.

9. Περ. «Ἀκτίνες» τομ. 1941 σελ. 76 καὶ Γ. Βερίτης: «Στὴς πηγῆς τῶν Ἰθάτων» ἔκδ. «Δαμασκοῦ» 1950 σελ. 43 καὶ στὸν τόμον τῶν ἀπάντων σελ. 84.

τις ψυχές τῶν ἠρώων σκεπασμένες ἀπὸ τῆ δι-
καιοσύνη καὶ τῆ δόξα:

Κι εἶδα ἐγὼ τὴν Παντάνασσα
φωτεινὴ σὰν τὸν ἥλιο
ποῦ μὲ δόξα προβαίνοντας
ἀπ' τοῦ ἀπείρου τὰ βάθη
μπρὸς στ' ὀλόφωτο σύννεφο
μεγαλόπρεπα ἐστάθη.
Καὶ τὸ χέρι ὡς ἐσήκωσε
τις ψυχές νὰ εὐλογῆσει
τῶν ἠρώων τῶν ἀθάνατων
ποῦχαν τὸ αἷμα τους χύσει
ἕνα πλῆθος χιονόλευκα
ἐδεμικὰ περιστέρια
χερουβεῖμι ποῦ φτερούγισαν
γύρω, ὀλοῦθε ἀπ' τ' ἀστέρια
μὲ λουλούδια χιλιόχρομα
τ' αἴθλα πνεύματα ἐράναν
μ' ἄνθη ἀγνά, ποῦ δὲν τᾶθρεψαν
τὸ νερὸ καὶ τὸ χῶμα
τῆς φθαρτῆς τούτης γῆς
μὰ θνας ἀφθαρτος ἄγγελος
μὲ τὸ φῶς καὶ τὸ χρώμα
καὶ τῆ δρόσο τ' ἀνάστησε
μᾶς αἰώνιας αὐγῆς.

Τοῦτο τὸ πνεῦμα δημιούργησε τὸ Ἔπος τοῦ
Σαράντα. Ἡ πίστι σὲ ἀνώτερες ἀξίες, ἠθικὲς
καὶ πνευματικὲς, ἡ πίστι στὸ δίκαιο τοῦ ἀγῶ-
να, ποῦ ἡμεῖς δὲν τὸν θελήσαμε καὶ δὲν τὸν
προκαλέσαμε καὶ ἡ πίστι πῶς ὁ Θεὸς καὶ ἡ Πα-
ναγία, ἦταν μαζί μας καὶ μᾶς ἐνδυναμώναν στὴ
μεγάλῃ πολεμικῇ δοκιμασίᾳ. Γι' αὐτὸ καὶ εἶ-
χαμε ὅλοι, τότε, συνειδητοποιήσει, πῶς ὅ,τι με-
γάλο καὶ ἠρωικὸ καταφέραμε νὰ κάνουμε, τὴ
μεγάλῃ ἐκείνῃ ἱστορικῇ Στιγμῇ, αὐτὸ ἦθε ὡς
«καρπὸς τοῦ πνεύματος». Καὶ ὁ ποιητὴς Ἄγγ.
Σικελιανός, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὰ πῦρ ἐμπνευσμέ-
να καὶ μεγαλόπνοια ποιήματα τοῦ πολέμου, στοὺς
«Στρατιῶτες τοῦ Μετώπου»¹⁰, αὐτὸ τὸ πνεῦμα
πάλι ἐξυμνεῖ, ποῦ δίνει στὴ λόγῃ τῶν Ἑλλή-
νων, τὴ δύναμη καὶ χαρίζει τὴ Νίκη:

Σιμά Σας μόνο, ἐκεῖ μονάχα πρέπει
στὴν πῦρ ἀψηλὴ τοῦ μόχτου σας κορφὴ
ποῦ τὰ ἔργα δὲ χωρίζουν ἀπὸ τὸ Ἔπη
σὰ θὰ 'μωνα στὸ πλάι Σας, ἀδερφοί,
ἐκεῖ ποῦ ἡ λόγῃ καὶ τὸ πνεῦμα εἶν' ἕνα
κι ἕνα ἡ ψυχὴ, μαζί μὲ τὸ κορμὶ
κι ὅλα τ' ἀόρατα φανερωμένα,
στῆς ἐφόδου τὴν ὕστατην ὁρμῇ...

Καὶ στὴν «Κλεισοῦρα»¹¹, ἀπ' τὰ πῦρ δυνατὰ
ποιήματα ποῦ γράφτηκαν γιὰ τὸ ἔπος τοῦ 40,
ὁ Σικελιανός, αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐξυμνεῖ, ποῦ χα-
λυβδώνει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ φρόνημα, καθὼς

10. Ἄγγ. Σικελιανός: «Λυρικὸς Βίος» ἔκδ.
«Οἱ Φίλοι τοῦ Βιβλίου» τομ. Γ' 1947 σελ. 290.

11. Περ. «Ν. Ἐστία» τομ. ΚΘ' 1941 σελ.
81 καὶ στὸν Γ' τόμο τοῦ «Λυρικοῦ Βίου» σελ.
292.

μάλιστα βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ γράφει ἐξαι-
ρετους στίχους, ποῦ ἀναφέρονται στὴ σκληρὴ
ζωὴ καὶ στὶς κακουχίες τοῦ μετώπου. Τὸ ποιή-
μα αὐτὸ, γράφτηκε μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς
Κλεισοῦρας:

Ἄχι πιά λόγια
ἄχι τὰ μάτια, τὰ τριμμένα λόγια τοῦ Ἔπους!
Μὲ τὴ λόγῃ Σας μόνο.
Μὲ τὴ λόγῃ Σας καὶ μὲ τὴν ψυχὴ Σας.
Μὲ τὴ λόγῃ Σας καὶ μὲ τὴν ψυχὴ μας
γυμνὲς καὶ τίς δυὸ
ἄς ὁρμήσουμε, χέρι μὲ χέρι πιασμένοι,
στὸν ὑπέροτατο ἀντρίκειο χορὸ μας
γιὰ τὴν Ἐφοδο τοῦ Ἔπους!

Πιά κι ὁ μόνος ὁ λόγος, ποῦ ταίριαζε πρῶτα νὰ
βγαίνει

ἀπ' τ' ἀδάμαστα στήθια Σας μέσα
σὰ φαινόντανε ἀντρίκια ὁ ὄχτρος μας:
«ἄερα! ἄερα!»

πιά καὶ τοῦτος, σπαίναει σὲ τούτῃ τῇ ζώνῃ ποῦ
μόνο,
πῦρ ψηλὰ ἀπὸ γκρεμὰ καὶ ἀπὸ χιόνια καὶ βρο-
χους,
κάτι νοιώθουμε ἀπάνω στὴ μεγάλη κορφὴ νὰ
θροιάξει,
κάτι π' αὔριο θὲ νὰ 'ναι δικό μας
δικό μας γιὰ πάντα.

Ναὶ τὸ ξέρο. Χιονίζει τριγύρω, χιονίζει, χιονίζει
ἄγριοι στρόβιλοι ἀνέμων φυσᾶν ἀπ' ὀλοῦθε
σὰ νὰ θὲν νὰ μᾶς σύρουν στὰ βάραιρα.
Χαίνει ἀποκάτω ἀπ' τὰ πόδια μας ἡ ἄβυσσος.
Τὸ κάθε μας πάτημα ἀπάνω στὸν πάγο γλιστράει
πρὸς ἀπύθμενα, ἀγύριστα βάθη.
Μὰ ἡμεῖς εἴμαστε ἀνάμα πιασμένοι,
χέρι-χέρι ὁ ποιητῆς, οἱ φαντάροι, οἱ τοσλιάδες
καὶ τραβᾶμε νὰ κάνουμε κάτι δικό μας
κάτι π' αὔριο θὲ νὰ 'ναι δικό μας γιὰ πάντα.

Μὰ γι' αὐτὸ εἶμαι κοντὰ Σας ἐτούτῃ τὴν ὥρα
στὴ βουθὴ Σας πορεία καθὼς πάτε
νύχτες, μέρες καὶ μέρες καὶ νύχτες ἀκόμα,
ἄντυτοι, ἄλουστοι, ξάγρυπνοι, ἀξούριστοι, ὡς
νὰ 'στε
ἄγρια φύτρα τῆς ἴδιας τριγύρω Σας πλάσης
σὰ στοιχεῖα τοῦ βουνοῦ, ποῦ θαρρεῖς κι ἀνεβαί-
νει μαζί Σας.

Ἄκόμα θὰ πρέπει ν' ἀναφέρει κανένας τὸ πε-
ρίφημο ποιημᾶ του «Γράμμα ἀπ' τὸ Μέτωπο»¹²
ἀπ' τὰ ἀδρότερα καὶ μεσσότερα σὲ ἐμπνευση καὶ
νόημα, ποιήματα τῆς περιόδου ἐκείνης, τὸ «Σό-
λωνος ἀπόλογος»¹³ καὶ τὸ «Παναθηρῶνιο ἐμβα-

12. Περ. «Ν. Ἐστία» τομ. ΚΘ' 1941 σελ.
281 καὶ στὸν Γ' τόμο τοῦ «Λυρικοῦ Βίου» σελ.
301.

13. Στὸν Γ' τόμο τοῦ «Λυρικοῦ Βίου» σελ.
319.

τήριω τῆς Ἑλλάδας»¹⁴, ὅπου ὁ ποιητὴς ὑψώνει σὲ στίχους, τὸ καθὼ πανανθρώπινο νόημα, ποὺ ἔχει ἡ ἑλληνικὴ νικηφόρα ἀντίσταση στὸν ἐπιδρομέα.

* * *

Ὁ ποιητὴς Σωτήρης Σκίπης, ποὺ καὶ πῶ πάνω τὸν ἀναφέραμε, ἔγραψε γιὰ τὸ Σαράντα τὰ περισσότερα ἴσως ποιήματα καὶ μάλιστα εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους μας ποιητὲς ποὺ πρόλαβαν καὶ τόπωσαν τὰ ποιήματά τους αὐτά, σὲ βιβλίο. Ἀπὸ τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1941 εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, μὲ τὴ μνεία, μάλιστα, ὅτι εἶναι πρῶτο βιβλίο, ἡ ποιητικὴ του συλλογὴ «Παιῶνες» ὅπου συγκέντρωσε ὅσα ποιήματα ἔγραψε, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ ἥρωικὸ ξέσπασμα τῆς Φυλῆς μας. Δὲ χαρακτηρισίζονται ὅλα γιὰ τὴν ὑψηλὴ ἔμπνευσή τους, οὔτε εἶναι ὅλα ἐξαιρετα, ἀπὸ τεχνικὴ ἀποψη. Χαρακτηρίζονται ὅμως ὅλα, ἀπὸ ἕναν ἄδολο πατριωτικὸν ἐνθουσιασμό, κὶ ἀπὸ μιὰν ἱερὴ συγκίνηση. Ἀναλογίζεται τὴ μικρὴ πατρίδα του, ποὺ χάρισε τὴν πρώτη νίκη στὸν ἐλεύθερο κόσμο. Ἔτσι λέει σ' ἕνα ποίημά του μὲ τὸν τίτλο «Νικητῆρ»¹⁵:

Μπρὸς στὰ χαλῶδυνα ἄριματα ὀλοένα
τῶν τυράννων, ποὺ ἐρήμωση σκοραρίζουν,
ἔθνη — μικρὰ ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσὺ μονάχα Ἑλλάδα, τὴν ὥραία
τὴν κεφαλὴ σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιά σου
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα
πέρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.

Καὶ ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, ποὺ τὴ φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμωσύνων,
στροφὲς ἀκούει, παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ Νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

Σ' ἕνα ἄλλο ποίημά του θέλει νὰ ψυχολογήσει κάθε μαχητὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ προσπαθεῖ νὰ μπεῖ στὴν ψυχὴ του γιὰ νὰ δεῖ, τί συναισθήματα τὸν πλημμυρίζουν. Βάζει τὸν ἴδιο τὸ μαχητὴ νὰ μιλεῖ ὁ ἴδιος. Μὲ μιὰ δωρικὴ λιτότητα, μὲ μιὰ σπάνια ποιητικὴν ἔξαρση, στήνει ἕνα μνημεῖο ἀπὸ πεντελίσιο μάρμαρο, στὸν ἄγνωστο Στρατιώτη τῶν Ἀλβανικῶν βουνῶν καὶ κάτω στὸ βάθρο του, χαράζει τοῦτες τὶς στροφές, ποὺ εἶναι σὰ νὰ τίς λέει ὁ ἴδιος ὁ νικητῆς τοῦ Σαράντα¹⁶:

Ἐγὼ εἴμ' ἐγὼ, ποὺ ὑπάκουος στὴ φωνὴ
τῆς γλυκιάς μας Πατρίδας, τ' ὅλο πῆρα
γιὰ νὰ τῆς προστατέψω τὴν τιμὴ,
φωλιμένος στὸ μέτωπο ἀπ' τὴ Μοῖρα.
Κὶ ἔδωξα τὸν ἐχθρὸ τὸ δυνατὸ

14. Ὅπου πάρα πάνω σελ. 289.

15. Σ. Σκίπης: «Παιῶνες» 1941 σελ. 15.

16. Ὅπου πάρα πάνω, στὸ ποίημα «Τὸ τραγούδι τοῦ Νικητῆ» σελ. 19.

ἀπ' τὸ ἱερὸ τῆς χῶμα. Στ' ἀετοράγια
σκαρφάλωσα τ' ἀπάτητα. Εἴμ' ἐγὼ
ποὺ γκρεμνοὺς δρασκελίζοντας καὶ βράχια,

Μὲ τὴ Νίκη συντρόφισσα πιστὴ
καὶ μὲ τὴ μέθη ἐνὸς γαλάξιου οὐνεῖρου
ἐλευτεριάς ἐσκορπίσα τῆς
ἔως τ' Ἀκροκεραῖνια τοῦ Ἡπείρου.

Ἐγὼ εἴμ' ἐγὼ, ποὺ ἡ Δόξα, ἕνα χρυσοῦ
ἕνα στεφάνι ἀμάραντο γιὰ πάντα
μοῦ δάξει στὰ μαλλιά μου. Ἐγὼ εἴμ' ἐγὼ
ὁ Ἑλληνας Στρατιώτης τοῦ Σαράντα.

* * *

Δὲν εἶναι ὅμως μονάχα τὰ Ἡπειρωτικὰ βουνά, τὸ πεδίο τῆς Μάχης. Οἱ Ἑλληνεῖς πολεμοῦν καὶ στὶς θάλασσες. Τὰ ἑλληνικὰ καράβια μικρὰ ἢ μεγάλα, αὐλακώνουν τὶς θάλασσες ἐκεῖ κοντὰ στὴν Ἀλβανία, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν ὅσο γίνεται περισσότερο, τὸν ἀνεφοδιασμό τῶν ἱταλικῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀλβανικοῦ Μετώπου. Ἔτσι, τὰ υποβρυχία μας, ἄν καὶ λίγα σὲ ἀριθμὸ, τινάζουν στὸν ἀέρα τὶς ἱταλικὲς ἐφοδιοπομπές, ποὺ κατευθύνονταν ἀπὸ τὴν Ἰταλία, σὲς ἀπέναντι ἀλβανικὲς ἀκτές. Καὶ νά, ποὺ δὲν ἀργεῖ νὰρθεῖ τὸ πρῶτο ναυτικὸ κατόρθωμα τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου. Τὸ υποβρυχίό μας «Παπανικολῆς» στὶς 24 Δεκεμβρίου τοῦ 40 μὲ κυβερνήτη τὸν Μ. Ἰατρίδη, ἔκανε μιὰ τολμηρὴ καὶ μὲ ἀφάνταστη δεξιότηχία ἐπίθεση, σὲ ἱταλικὴ νηοπομπὴ ὀπλιταγωγῶν, ποὺ προχωροῦσε μὲ μιὰ ἰσχυρότατη συνοδεία, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βυθίσει δύο ἱταλικά καράβια. Τὸ πρῶτο αὐτὸ ναυτικὸ κατόρθωμα τοῦ πολέμου, ποὺ πανηγυρίστηκε ἀπὸ τὸ ἔθνος, ὅπως τοῦ ἄξιζε, ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στὸ Σωτήρη Σκίπην νὰ γράφει τὸν ἐξαισιο «Παπανικολῆ»¹⁷ του, ἕνα ποίημα ἀπλὸ καὶ συγκινημένο, γιομάτο ἔξαρση, ποὺ κρύβει μέσα του, ὅλη τὴν ἀγανάκτηση τῶν ἐλλήνων, ἀπέναντι σὲ κείνους, ποὺ τὸ Δεκαπενταῦγουστο τοῦ 40, σὲ μιὰ καθαρά θρησκευτικὴ γιορτῆ, βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ διαπράξουν ἕνα μεγάλο ἔγκλημα. Οἱ ἄντρες τοῦ «Παπανικολῆ» δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ πῆραν πίσω, τὴν προσβολὴ ποὺ ἔγινε τὴ μέρα κείνη στὴ Μεγαλόχαρη:

— Ἄχ, δὸς' μου Βαγγελίστρα μου, καρδιά
τὴν προσβολὴ ποὺ σοῦκαναν οἱ ἄνθρωποι Ἰταλοί,

ἐγὼ νὰ τὴν ξεπλύνω
μὲ τὸ μικρὸ καράβι μου τὸν «Παπανικολῆ»!
Μῆνες δὲν πέρασαν πολλοί... Καράβια μα-
ξέμένα,
καράβια τρισθεώρατα, τοῦ Ἀδρία τὰ νερά
περνᾶνε φορτωμένα
μὲ ἱταλικά στρατεύματα γιὰ τὴν Ἀρβανιτιά.
Κὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ μικροῦ τοῦ καραβιοῦ
καρτέρι

17. Ὅπου πάρα πάνω σελ. 39.

δοῦ τοὺς στήνει, μὲ πνιχτὴ στὸ στήθος του
πνοή

νοιώθει τοῦ μπουρλοτιέρη
τὸν Ἰσκιο, πλάϊ του, νὰ τοῦ λέει: — Παι-
δί μου νὰ ἡ στιγμή!

Κι εὐθὺς τέσσαρες βρόντηξαν τορπίλλες. Μὲς
στὰ βύθη
τῆς θάλασσας, βουλιάξανε τὰ πλοῖα τὰ μιστὰ.
Δὲν εἶναι παραμύθι!

— Σκιρτᾶτε τῶν ναυάρχων μας τοῦ Εἰκοσιέ-
να ὀστᾶ.

Κι ἓνα ἄλλο πάλι κατόρθωμα ποὺ ἔγινε ἀπὸ
τὸν «Πρωτέα», τὸ ἑλληνικὸ ὑποβρύχιο, στὶς
ἑλληνικὲς θάλασσες, τραγοῦδήθηκε ἀπὸ τὸ Σι-
κελιανὸ καὶ πάλι μὲ τοὺς πιδ' ἐξαίρετους στί-
χους του, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παραθέτουμε τοὺς
ἀκόλουθους¹⁸:

Εἶπατε:

«Ἢ θὰ κάνουμε κάτι μεγάλο ἢ δὲ θὰ γυρί-
σουμε πίσω...»

Δὲ σταθήκατε διόλου μεσόδορατα
ἀπ' τὴν ὥρα ποὺ μπήκατε μέσα
στοὺς ὑγρούς, βαθιοὺς δρόμους
δὲ γυρέψατε ἀνάπαψη,
κι οὔτε στοχαστήκατε, ἂν πρέπει νὰ γυρίσετε
πίσω,
μὰ πηγαίνοντας πάντα μπροστὰ, γι' αὐτὸ ποὺ
νειρόσαστε

τ' ἄξιο, τ' ἀγνό, τὸ μεγάλο
λησιμονήσατε ἀκόμα καὶ τὸν ἴδιο ἑαυτὸ Σας
ἀντικρὺ στὸ μεγάλο Σκοπὸ Σας
τώρα πᾶ ποῦγινε ἓνα μὲ τίς ρίζες τοῦ πέλαου
μὲ τίς ρίζες τῶν αἰώνιων στοιχείων,
μὲ τίς ρίζες βαθεῖα τῆς Ἑλλάδας,
μὲ τίς ρίζες κρυφές τῆς ψυχῆς μας.

* * *

Γιὰ τὸν ποιητὴ, ὅμως, δὲν εἶναι μονάχα τὸ
μέτωπο κι ὁ στρατιώτης, ποὺ φεύγει γιὰ νὰ
πολεμήσει. Εἶναι καὶ ὅσοι μένουν πίσω, ἢ μάν-
να, ἢ γυναίκα, ἢ ἀδελφή. Καὶ δὲν εἶναι μονά-
χα τὸ χρέος πρὸς τὴν πατρίδα, ποὺ δίνει τὴν
ἀλύγιστη ἀπόφαση γιὰ θυσία, εἶναι καὶ ὁ ἄν-
θρωπος ποὺ μένει πάντα ὁ ἴδιος, καθὼς ἔσοπᾶ
ὁ πόνος του τὴν ὥρα τοῦ ἀποχωρισμοῦ. Ἀπλᾶ
καὶ ὑποβλητικὰ ὁ Σκίπης καὶ πάλι, δίνει αὐτὴν
ἀκριβῶς τὴν ἀνθρώπινη νότα, σὲ μιὰ στιγμή
ὅπου ὑποχωρεῖ ὁ πατριωτικὸς ἐνθουσιασμὸς καὶ
ἀναστηδᾷ ὁ αἰώνιος ἄνθρωπος μὲ τίς ἀδυναμίες
του. Νὰ τὸ ποιήμα του «Χωρισμός»¹⁷:

Μὲ γελαστὸ τὸ πρόσωπό τους
ἢ Φρόσω κι ἢ Βασιλικὴ
ἔσβγαζοῦνε τὸν ἀδελφὸ τους
ποὺ πάει χωμένος στὸ χακί.

18. Στὸν Γ' τόμο τοῦ «Λυρικῶν Βίου» σελ.
296.

19. Σ. Σκίπης: «Παιῖνες» σελ. 53.

Τίποτα λὲς δὲν φανερώνει
ὁ ξαφνικὸς ὁ χωρισμὸς,
μὲς στὸ μυαλό τους τί βελόνι
καὶ στὴν καρδιά τους τί καημὸς.

— Πήγαινε στὸ καλὸ ἀδελφοῦλή
καὶ νὰ γυρίσεις νικητῆς!
Καὶ στῆς ἀλλῆς τους τὸ πεζοῦλι
σὰν ἔφυγε γέροντος εὐθύς.

Ἄγκαλιασμένες. Δὲ μιλάνε...

Κρατοῦν τὰ δόντια τους σφιχτά...

Ὅμως σὲ λίγο δὲ βαστάνε
ἔσοπάζουν σ' ἀναπαύσητά.

* * *

Ὅλ' αὐτὰ τὰ ποιητικὰ ἔργα ποὺ ἐπισημίναμε
ἕως τώρα, παραθέτοντας καὶ «δείγμα γραφῆς»
γιὰ τὰ περισσότερα, περιορίζονται σὲ ἓνα συγ-
κεκριμένο καὶ περιορισμένο γεγονός, σὲ μιὰ εἰ-
κόνα ἢ σὲ μιὰν ὁποιαδήποτε ἐκφραση ἢ ἐκδή-
λωση τοῦ λαοῦ, ποὺ τὸν κοιτάζει ὁ ποιητῆς κα-
θὼς ζεῖ μιὰ μεγάλη Ὁρα τῆς Ἰστορίας του.
Αὐτὸ τὸ γεγονός ὅμως, αὐτὴν τὴν ἐκδήλωση
ἢ τὴν ἐκφραση τοῦ λαοῦ μας, αὐτὸ τὸ πολὺ με-
γάλο καὶ ἀπροσμέτρητο σὲ σημασία, ποὺ μπό-
ρεσε νὰ κάνει ὁ λαὸς αὐτός, ἀπ' τὴν μιὰ μέρη
στὴν ἄλλη, μετασηδώντας ἀπότομα ἀπὸ τὴν ἡ-
συχνη, ἥρεμη καὶ ἡμερὴ ζωὴ τῆς εἰρήνης, στὴ
γιομάτη ἀγωνίες, κινδύνους ἀλλὰ καὶ ἥρωϊκὲς
ἐξάρσεις, ζωὴ τοῦ πολέμου, ὁ ποιητῆς τὸ εἶδε
καὶ τὸ ἔβλεπε, τότε, ὡς κάτι τὸ ἀτομονωμένο
ὡς κάτι τὸ αὐτόνομο. Δὲ θέλησε ἢ καλύτερα
δὲ μπόρεσε νὰ τὸ δεῖ μέσα στὰ εὐρύτερα πλαι-
σία του, νὰ τὸ τοποθετήσει μέσα στὰ πλαίσια
καὶ τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς
ἱστορίας, νὰ τὸ δεῖ στὴν καθολικότητά του,
νὰ σταθμίσει τὴν σημασία του, νὰ φανταστεῖ
τίς ἐπιπτώσεις του, νὰ τὸ δεῖ ἀκόμα ὡς εὐλογία
ἢ ὡς κατάρα τοῦ Θεοῦ — ἀφοῦ κι ὁ πόλεμος
τοῦ Σαράντα, στὸ κάτω - κάτω τῆς γραφῆς
ἓνας πόλεμος ἦταν αὐτός — νὰ τὸ ἐκτιμήσει
μὲ τὴν προοπτικὴ τοῦ εἰρηνικοῦ μέλλοντος, ποὺ
ἦταν σίγουρο πὼς θὰ ἐρχόταν μιὰ μέρη. Συνε-
παρμένος ὁ Ἕλληνας ποιητῆς, ἀπὸ τὴν μέθη τοῦ
καθολικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ λαοῦ μας, καὶ ἀπὸ
τίς ἀνεπανάλεπτα ἥρωϊκὲς πράξεις του, στὸ
πεδίο τῆς μάχης ἀλλὰ καὶ στὰ μετόπισθεν, δὲ
θέλησε ἀλλὰ καὶ δὲ μπόρεσε, νὰ ἐσφύγει ἀπὸ
τὸ συγκεκριμένο γεγονός. Νὰ γιατί καὶ πῶ
πάνω τονίσαμε, ὅτι τὰ ποιητικὰ ἔργα ποὺ φά-
νηταν μέσα στὸν πόλεμο, ὅπως εἶναι αὐτὰ ποὺ
μνημονέψαμε πῶς πάνω, δὲν εἶχαν καμμιά συν-
θετικότητα, παρ' ὅλο ποὺ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ στά-
θησαν περιφάνεια καὶ γιὰ τὴν ἐμπνευσή τους
ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν σημασία τους καὶ γιὰ τὴν
πνοή τους, καθὼς μάλιστα γράφτηκαν καὶ δη-
μοσιεύτηκαν τὴν Ὁρα τῆς μεγάλης καὶ ἀπο-
φασιστικῆς Μάχης, ὅπως γιὰ παράδειγμα συ-
νέβηκε μὲ τὰ ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ ἀπὸ τὴ
μιὰ μεριά καὶ τοῦ Σκίπης ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καὶ
νὰ γιατί ἀκόμα τὸ συνθετικὸ ποιητικὸ ἔργο ἄρ-
γησε νὰ φανεῖ. Γιατί ἔπρεπε τὰ ἱστορικὰ καὶ

ήρωικά γεγονότα του Σαράντα, να μεταπλαστούν στη φαντασία του ποιητή, να αναχωνευτούν, να κατασταλάξουν, για να μπορέσουν αργότερα να μετουσιωθούν σε Τέχνη.

Έτσι ύστερα απ' αυτές τις αναγκαίες παρατηρήσεις, μπορούμε να προχωρήσουμε στη διερεύνηση του θέματός μας, και να σημειώσουμε πώς τα συνθετικά έργα που φάνηκαν πολύ αργότερα στην ποίησή μας, εμπνευσμένα από το έπος του Σαράντα είναι ή «Ραψωδία» του Στ. Μπολέτση²⁰, που πρωτοφάνηκε στα 1946 και το «Άσμα ήρωικό και πένθιμο για το χαμένο Άνθυπολοχαγό της Άλβανίας»²¹ και ή «Άλβανιάδα»²² του Όδυσσέα Έλύτη.

Τη «Ραψωδία» του Μπολέτση τη χαρακτηρίζω συνθετικό ποίημα, γιατί δεν περιορίζεται μονάχα στο να εξυμνήσει τα πολεμικά κατορθώματα του Έθνους μας στον τελευταίο πόλεμο, αλλά προσπαθεί να εντάξει το ήρωικό ξέσπασμα των Άλβανικών βουνών του Σαράντα, μέσα στα πλαίσια του καθολικού ευρωπαϊκού πολέμου, αλλά και της επερχομένης ειρηνικής εποχής. Με λιτά και άπεριττα έκφραστικά μέσα, παρ' όλο που ή «Ραψωδία» του δεν είναι ένα ενιαίο ποίημα, άλλ' αποτελείται από πολλά μικρά και αυτόνομα ποιήματα, ο Στ. Μπολέτσης, πετυχαίνει όχι μονάχα να τραγουδήσει, κατά τον πιο υποβλητικό τρόπο, το Μεγάλο Έπος των Άλβανικών Βουνών, αλλά να μās δώσει με το «Προανάκρουσμα» (το πρώτο μέρος της «Ραψωδίας» του), την ατμόσφαιρα του πολέμου, που πλησίαζε στα χρώματά μας, με την «Τρίτη και Τέταρτη Σφραγίδα» εξαιρετους στίχους από το δράμα του λαού μας στην Κατοχή, για να ολοκληρώσει τον ποιητικό αυτό κύκλο, μ' ένα ύμμα στη «Διεθνή της Άγάπης».

Στο ποίημά του «Νέφη πολέμου» βλέπει τον πόλεμο να πλησιάζει:

Γιγάντια μαύρα νέφη
σκέπασαν τον ήλιο.
Κι ή γελαστή πατριδα πήρεν
όψη σκυθρωπή.
Βουή!...

... ..
Στρατοί
που τ' άνθια έγραφαν
στο πέρασμά τους.
Στρατοί
π' άφιναν πίσω τους
μύριους
θανάτους.

Και σαν χτυπήσει ο πόλεμος και τη δική μας

20. Στ. Μπολέτση: «Ραψωδία 1940 - 1946» έκδ. «Δαμιασκού» 1946.

21. Όδυσσέα Έλύτη: «Άσμα ήρωικό και πένθιμο για το χαμένο Άνθυπολοχαγό της Άλβανίας» έκδ. «Ίκαρος» 1962.

22. Πεο. «Πανσπουδαστική» τεύχος 41, 1962 σελ. 41.

πόρτα και ζητήσει με την πολεμική πρωτοβουλία της Ίταλλιας, να της παραδώσουμε τα όσα και τα ιερά μας, για να «γλυτώσουμε» από τα δεινά του, έμεις, σαν ένας άνθρωπος, θ' αντιτάξουμε ένα «Όχι»:

«Όχι»
Φουντώνει τ' Όχι, άγριεύει, γιγαντώνει.
Πάει και πάει
με πέλαγα, μ' άνέμους, με ποτάμια...
Φλογέρα γίνεται
στού κάμπου τα καλάμια
θυμών όρχήστρα,
στής Πίνδου τον άγέρα.
.....
Σφίγγουν τα δόντια και οι πυγμές
οι πρώοι ποιμένες παρατάν τα ποιήμια
κασμάς,
άλετροί
δίχτυα
παρευθής παραμερίζουν
.....

Κι ο πόλεμος αρχίζει. Έκει επάνω στ' Άλβανικά βουνά, γράφεται από τα έλληνικά νεύατα το έπος του Σαράντα. Άγώνες, έξάρσεις, ήρωϊσμοί, αυταπάρηση, θυσία. Για το Μπολέτση όμως δεν είναι μονάχα ο ήρωϊκός μαχητής, εκεί πάνω που γράφει την Ίστορία. Είναι και ο άνθρωπος, που δεινοπαθεί και υποφέρει πολλά και στοχάζεται. Να το ποιήμά του «Μες στο χαράκωμα», που είν' ένα από τα καλύτερα της «Ραψωδίας» του, με την απλότητα και με την υποβλητικότητα του:

Μες στο χαράκωμα.
Κι έξω
το δειλί
σχεδόν ειδυλλιακό.
Γαλήνη.
Σιμών' ή άνοιξη, με πέλματ' άπαλά
ή μέρα σθήνει.
Θέ μου
είναι ώραία ή ζωή.
Κι έξαφνα
ξάφνιασμα
γλυκό,
σήμαντρο μακρινού μοναστηριού
έσπερινό χτυπάει...
Κι έρχοντ' οι άναμνήσεις
από κάποια πόλη
μακρονή
γαλήνης
και ξανθής ειρήνης πόλη.
«Όλα εκεί ήταν ήρεμα
»δλα γαλάζια.
»Όλα τα τύλιγε μι' άνάλαφρη γάζα
»όνειρου
»εαρινή.
»Στη γαλήνη Γη τών άμετρων κήπων
»Μάηδες
»πλήθος...

Φτάνει.

Δέν ἔχεις παρὰ μόνον

ἀπ' ἀτσάλι

μιὰ καρδιά

πού δὲ λυγίζει.

"Αφῆσες κάπου — σ' ἄλλα μέρη — κάποιαν ἄλλη

μικρὴ καρδιά.

Τώρα τῆς κόγχης σου ἢ αἰχμῇ

δὲς

κοκκινίζει.

Μὲ τὸ «Ἄσμα ἡρωϊκὸ καὶ πένθιμο» τοῦ Ἐλύτη, φτάνουμε σ' ἓνα ἄλλο συνθετικὸ ποίημα, ἀπὸ τὰ πρὸ χαρακτηριστικὰ πού μᾶς ἔδωσε τὸ ἔπος τῶν Ἀλβανικῶν Βουνῶν. Ὁ ποιητὴς του, ἔζησε ὅλο τὸ μεγαλεῖο, ἀλλὰ καὶ ὅλες τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς τοῦ Μετώπου, μὲ τὸ ὄπλο στὸ χέρι²⁴. "Ἐτσι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄμηση, τὴν καυτὴ ἐμπειρία του, μᾶς χάρισε ἓνα πολὺστιχο ποίημα, πού ἔχει ἤδη κερδίσει τὴν ἀγάπη καὶ τὸ θαυμασμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ τόσο γιὰ τὰ ὑψηλὰ του νοήματα, ὅσο καὶ γιὰ τὸν, ἐξαιρετικὴς ποιότητος, λυρισμὸ του. Ὁ Ἐλύτης μὲ τὸ ποίημά του αὐτό, μπῆκε μέσα στὴν ψυχολογία τῶν μαχητῶν ἐκείνων τῆς ἐλευθερίας — ἀφοῦ κι ὁ ἴδιος στάθηκε ἓνας τέλειος μαχητὴς — τῶν μαχητῶν πού εἶχαν κλείσει μέσα τους κι ἔκαναν μὲ τὶς πράξεις τους βίωμά τους, τοὺς πόθους, τοὺς παλμούς καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Γι' αὐτὸ κι ὁ Ἐλύτης πέτυχε σ' αὐτό, νὰ κινηθεῖ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σὲ χώρους ἑλληνικούς, δὲν ξεστράτησε, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ παράδοση καὶ ἀκόμα, ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Ὁρθοδοξίας. Στάθηκε, μὲ τὸ ποίημά του αὐτό, κοντὰ στὸν Ἕλληνα τοῦ Σαραντα, πού ἔδωσε τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ γιὰ ἓνα τρόπο ζωῆς πέρα γιὰ πέρα καὶ ἀπόλυτα «ὀρθόδοξο» καὶ «ἑλληνικό». Ὁ Ἕλληνας ζυμώθηκε μέσα σ' αὐτὴν τὴν παράδοση. Πῶς μπορούσε ὁ ποιητὴς του νὰ τὴν παραγνωρίσει; Κι ἀκόμα τὸ ποίημα αὐτό, ἴσως χωρὶς νὰ τὸ θέλει ἢ νὰ τὸ ἐπιδιώκει ἄμεσα ὁ ποιητὴς του, βρίσκεται μέσα στὴν ἑλληνικὴ παράδοση, γιὰτὶ συναιρεῖ ἢ καλύτερα ἀναχωρεῖν τὰ πρὸ χυμώδη ποιητικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ νεοελληνικὴ πνευματικὴ παράδοση τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ, τοῦ λιτοῦ καὶ διάφανου σολωμικοῦ στίχου (τῆς «ἀγίας Σολωμικῆς λιτότητας») ὅπως γράφει κάπου ὁ Αἰμ. Χουρμούζιος), καὶ τοῦ σικελιανικοῦ ἀκόμα λυρισμοῦ. Βέβαια ὁ Ἐλύτης, διατηρεῖ τὴ φυσιογνωμία τῆς δικῆς του, ἀνήκει στὴ «νεώτερη» ποίηση πού ξεκίνησε ἀπὸ τὸν ὑπερρεαλισμὸ καὶ ἔφτασε στοὺς καινούργιους ἐκφραστικὸς ποιητικὸς τόπους, πού πραγματικὰ ἀνανέωσαν τὴ σύγχρονη ποίηση, αὐτὸ ὅμως πούθενά δὲν τὸν παρασύρει νὰ γίνῃ δύσκολος ἢ ἀκατανόητος. Ἰσα - ἴσα μάλιστα μπορεῖ κανέ-

24. Ὅπου πέρα πάνω σελ. 40 συνέντευξη μὲ τὸν Ὁδ. Ἐλύτη: «Ἐξῆσα τὸ θαῦμα τῆς Ἀλβανίας».

νας νὰ πῆ ὅτι τὸ «Ἄσμα ἡρωϊκὸ καὶ πένθιμο» ἀποτελεῖ ἓνα «δείγμα γραφῆς» γιὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ δώσει καὶ νὰ πετύχει, ἢ νεώτερη ποίησή μας μὲ τοὺς μοντέρνους ἐκφραστικὸς τρόπους, ὅταν ἀποτελεῖ γνήσια καὶ ἀνεπιτήδευτη ἐκδήλωση, ἐνὸς προικισμένου ποιητικοῦ πνεύματος.

Μὲ ἀπλότητα καὶ φυσικότητα περιγράφει τὸ φυσικὸ περίγυρο, πού θὰ γίνῃ τὸ πεδίο τῆς μάχης.

Ἐκεῖ πού πρῶτα ἐκατοικοῦσε ὁ ἥλιος

Ἐκεῖ πού χτύπαγεν ἡ ὀπλὴ ἐνὸς πλάτανου
λεβέντικου

Τώρα, σὰν ἀπὸ στεναγμὸ Θεοῦ ἓνας ἴσκιος
μεγαλώνει.

Τώρα ἡ ἀγωνία σκυφτὴ μὲ χέρια κοκκαλιάρικα
πιάνει καὶ σβύνει ἓνα-ἓνα τὰ λουλούδια ἐπάνω
της.

Μὲς στὶς χαράδες ὅπου τὰ νερὰ σταμάτησαν.
ἀπὸ λιμὸ χαρᾶς κοίτονται τὰ τραγοῦδια.

Χειμῶνας μπαίνει ὡς τὸ μυαλό. Κάτι κακὸ
θ' ἀνάψει. Ἀγριεῖναι ἡ τοίχα τοῦ ἀλογόβου-
νου.

Τὰ ὄρνια μοιράζονται ψηλὰ τὶς τοίχες τ'
οὐρανοῦ.

Καὶ νά, ξάφνου, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά στὴν ἄλλη,
ἔρχεται ὁ πόλεμος. Ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας
κατεβαίνει ὁ ἐχθρός, πού ζητᾷ νὰ καταλάβει τὰ
χώματά μας. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ἀντιστέκονται:

Τώρα μὲς σὰ θολὰ νερὰ μιὰ ταραχὴ ἀνεβαίνει

Ὁ φόβος σκάβει ἓνα λαγούμι καὶ τρουπῶναι
τρέχοντας

Τὴν ὥρα πού μὲς ἀπ' τὰ οὐράνια θάμνα
τὸ οὐρλιασμα τῆς συννεφολύκαινας
σκορπάει στοῦ κάμπου τὸ πετοῖ θύελλα ἀνατριχίλας
κι ὕστερα στρώνει στρώνει χιόνι χιόνι ἀλύπητο.

Κι ὕστερα πάει φρουμάζοντας στὶς νηστικὲς
κοιλιάδες

κι ὕστερα βάζει τοὺς ἀνθρώπους ν' ἀντιχαιρετήσουνε:

Φωτιά ἢ μαχαίρι!

Ὁ ποιητὴς ὅμως δὲν τὰ χάνει, ὅπως δὲν τὰ ἔχασαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες. Ἐλπίζει καὶ πιστεύει, στὴ δύναμη τοῦ δικαίου καὶ στὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ πού χαλυβδώνει τοὺς ἀδύνατους καὶ τοὺς θωρακίζει:

Γι' αὐτοὺς πού μὲ φωτιά ἢ μαχαίρι κίνησαν
κακὸ θ' ἀνάψει ἐδῶ. Μὴν ἀπελπίζεται ὁ

Μόνον ἄς προσευχηθοῦν μακριὰ του οἱ μενεξέδες!
Σταυρὸς

Ποιά ήταν ή καθημερινή ιστορία πού ζούσαν άσταματήτα οί στρατιώτες, πάνω κεί στό Μέτωπο; Μέ λιτά μέσα ό Έλύτης μᾶς δίνει αυτό τό περιγράμμα :

Γι αὐτούς ή νύχτα ήταν μιὰ μέρα πιό πικρή
Λυώναν τό σίδερο, μασούσανε τή γή
'Ο Θεός τους μύριζε μαρούτι και μουλαροτόμαρο.

Κάθε βροντή ένας θάνατος καθάλα στόν άέρα
Κάθε βροντή ένας άντρας χαμογελώντας
άντικρυ

Στό θάνατο — κι ή μοίρα ό,τι θέλει άς πεί.
Καί τό έχθρικό βόλι ξερχεται και βρίσκει ξανά πολεμιστή, είναι εό χαμένος άνθυπολογαγός τής 'Αλβανίας :

Τώρα κείτεται άπάνω στην τσουρουφλισμένη
χλαΐνη
μ' ένα σταματημένο άγέρα στά ήσυχα μαλλιά
Μ' ένα κλαδάκι λησμονιάς στ' άριστερό του
αὐτί
Μοιάζει μπαξές πού τοῦ 'φυγαν άξαφνα τὰ
πουλιά.

Κάτω άπ' τὰ πέντε κέδρα
χωρίς άλλα κεριά
κείτεται στην τσουρουφλισμένη χλαΐνη
άδειο τό κράνος, λασπωμένο τό αίμα.

Πώς αντιμετώπιζει τό θάνατο ό ποιητής;
Ποιά ή δικαίωση τοῦ ήρωϊκού πολεμιστή;

Γιατί, γιατί, γιατί νά μη ζεσταίνει ό θάνατος
γιατί ένα τέτοιο άνόσιο ψωμί
Γιατί ένας τέτοιος οὐρανός, εκεί πού πρώτα
έκατοικοῦσε ή ήλιος;

Κείνοι πού έπράξαν τό κακό — τούς πήρε
μαῦρο σύννεφο
Μά εκείνος πού τ' αντίκρυσε στους δρόμους
τ' οὐρανού
άνεβαίνει τώρα μοναχός κι όλόλαμπρος!

Μακριά χτυποῦν καμπάνες από κρύσταλλο
Αῦριο, αῦριο λένε : τό Πάσχα τ' οὐρανού!

'Ο ήρωϊκός πολεμιστής έγκαταλείπει τούτη
τή ζωή, δικαιωμένος. 'Η ψυχή του άνεβαίνει
στόν οὐρανό τρισμακάριστη, όπου τόν περιμένει
ένα αληθινό Πάσχα — τό «Πάσχα τ' οὐρανού».
'Τπήξε μαχητής τής έλευθερίας. Θυσία-
άστηκε γι αὐτήν, χαρίζοντας σύγχρονα στό έ-
θνος του μιὰ μεγάλη Στιγμή στην ιστορία όλου
τοῦ κόσμου :

Τώρα χτυπάει πιό γρήγορα τ' όνειρο μέσ στό
αίμα
Τοῦ κόσμου ή πιό σωστή στιγμή σημαίνει :
'Ελευθερία,
'Ελληνες μέσ στά σκοτεινά δείχνουν τό δρόμο :
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
για σένα θά δακρύσει από χαρά ό ήλιος.

Μέ βήμα πωρινό στη χλόη πού μεγαλώνει
όλοένα εκείνος άνεβαίνει.

Τώρα λάμπουνε γύρω του οί πόθοι πού ήταν
μιὰ φορά
χαμένοι μέσ στής άμαρτίας τή μοναξιά.
Γειτόνοι τής καρδιάς του οί πόθοι φέγονται
πουλιά τόν χαιρετούν τοῦ φαίνονται άδελφά-
κια του.

"Ανθρωποι τόν φωνάζουν, τοῦ φαίνονται
συντρόφοι του
«Πουλιά, καλά πουλιά μου, έδω τελειώνει
ό θάνατος!»
«Σύντροφοι, σύντροφοι καλοί μου, έδω ή
ζωή αρχίζει».

Μαζί μέ τόν ήρωϊκό πολεμιστή πού έχοντας
πεποίθηση στην άθάνατη ψυχή του, θυσίασε τή
ζωή του στό βωμό τής έλευθερίας, κι ό έλ-
ληνας ποιητής μέ τό «'Ασμα ήρωϊκό και πένθι-
μο» διαγράνωσε την πίστη του στα άκηλίδικτα
ιδανικά τής έλευθερίας και τής άρετής, στις αι-
ώνιες αξίες τής 'Ελλάδας και τής 'Ορθοδοξίας.

Παρακαλούνται οί κ.κ. Συνδρομηταί μας όπως άποστείλουν τήν
συδρομήν των διά τό έρχόμενον έτος 1964 έκ δρχ. 70 —, όσον τό
δυνατόν ταχύτερον εις τὰ γραφεία τοῦ Περιοδικού (Καρύτση 14,
'Αθήναι - 124). Διά μαθητάς, φοιτητάς, στρατιώτας, έργατοῦπαλ-
λήλους ισχύει ήλαττωμένη συνδρομή δρχ. 50 —.

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΝΕΚΡΟΣ

ΤΖΩΝ ΦΙΝΖΕΡΑΛΤ ΚΕΝΝΕΝΤΥ

“Όταν την νύκτα της Παρασκευής 22 Νοεμβρίου, — μετά την τραγικήν είδησιν — όλοι οι ραδιοσταθμοί της γης έσβησαν από κάθε τι άλλο και ήρχισαν να μεταδίδουν την «τραγική Ήδη» και την «Ήρωϊκή Συμφωνία», άληθινά ένοιωθε κανείς τó συναίσθημα, ότι ή ιστορία έχασε τó βήμα της...

Ουδέποτε άλλοτε ή παγκόσμιος τηλεοπτικωνία ειπε τόσο πολλά και ουδέποτε άλλοτε ό παγκόσμιος τύπος έγραψε τόσο πολλά και ουδέποτε άλλοτε μέχρι σήμερα οι άνθρωποι έπóνεσαν τόσον πολύ τόν θάνατον ενός ανθρώπου. Πολλά έγραφήσαν και θα γραφóνται συνεχώς διά να έξηγήσουν τó γεγονός αυτό, που συνετάραξε την γήν.

Μετά τις πρώτες όδυνηρές έντυπώσεις, τώρα που ήμπορεί κανείς να μελετήση πύ ψύχραϊμα αυτή την πραγματικότητα, συλλαμβάνει πύ συνειδητά τó βαθύτερο νόημα της:

Σπανίως άλλοτε οι σκέψεις των ανθρώπων — γραπτές και προφορικές — συνέπεσαν τόσο πολύ. “Όχι μόνον των επισήμων, αλλά και των άνωτόμων ανθρώπων. “Όλοι έγραφαν και μίλησαν και έκλαψαν για την έλπίδα, που «πέθανε» στό πρόσωπο τού συγκεκριμένου ανθρώπου. “Τμήσαν τόν “Άνθρωπο, που κατώρθωσε στά λίγα χρόνια της ζωής του να δυναμώση στίς ψυχές των ανθρώπων την πίστι, ότι ή ‘Αρετή — και στην άφάνταστα ύλιστική εποχή μας — έχει την ίδια όμορφιά και την ίδια δύναμη την ακατάλυτη, που στέκει επάνω από τή φθορά, επάνω από τις μηχανές κι’ επάνω από τόν χρόνο. Κι’ ό τραγικός θάνατός του έκανε αυτή την πίστι πύ συνειδητή και πύ θαδεϊά. Κι’ ίσως αυτό άκριβώς να είναι τó πύ μεγάλο έπίτευγμα της ζωής τού Κέννεντυ κι’ ή πύ μεγάλη κληρονομιά τού θανάτου του πρós την ‘Ανθρωπότητα.

‘Ο Τζών Κέννεντυ, επάνω από όλα τά άλλα έδειξε στόν κόσμο, ότι ήταν και έμεινε πιστός στόν Πνεύματος τις έπιταγές, σε όλες τις καταστάσεις της ζωής του: Στην χαρά και στόν πόνο, στην εύτυχία και στην δυστυχία, στίς τραγικές ώρες τού κόσμου, όταν ή μόιρα της γής έφθανε στό σημείο να έξαρτάται από την πίσιν ενός «κουμπιού». ‘Ο Τ. Κέννεντυ ήταν ό συνειδητός πιστός, ό θαδεϊά πιστός. Και δέν ήταν απλώς, αλλά και... δέν εφρόντιζε καθόλου να τó άποκρύπτη. “Όχι από έπαρσιν ή από

πολιτικήν σκοπιμότητα. ‘Αλλά από πίστιν στην αξίαν της Πίστεως, για την ζωήν των ατόμων και των λαών. Ποτέ δέν έστάθησαν ίκανά τά τεράστια προβλήματα της ζωής του, όχι μόνον ως Προέδρου των ‘Ηνωμένων Πολιτειών, αλλά και ως φρουρού της παγκοσμίου Ειρήνης, που ευρίσκετο εις διαρκή πολεμικόν διωγμόν, να τόν αναχαιτίσουν ή να τού αναστείλουν την πλήρωσιν τού Καθήκοντος πρós τόν Ουρανόν. “Όλες οι σπάνιες άρετές, οι ζηλότυπα συγγεντροωμένες στό πρόσωπό του και καλλιεργημένες στόν γενναίο χαρακτήρα του, είναι κλάδοι αυτής της οίξας.

Τό σύντομο τούτο σημείωμα, θέλει να υπογραμμίση και κάτι ακόμη, που μέχρι στιγμής δέν έπροσέχθη όσον τού ήξισε.

‘Ο Τζών Κέννεντυ όπηρξε και πρότυπον οικογενειάρχου. Είχε δημιουργήσει μιá άληθινά εύτυχημένη οικογένεια με την ζωντανή παρουσία της άγάπης και της στοργής του στην γυναικα του και στά παιδιά του. Χαϊρόταν και λαχταρούσε να εκπληρώνη σάν οικογενειάρχης τόν ανθρώπινο προορισμό του, πανηγυρίζη την γέννησιν τού καινούργιου παιδιού του και θρηνηί τόν πρόωρο θάνατο τού άλλου, και εκδηλώνη τόν πόνο του τόσο απλά και συγγινητικά, σάν πατέρας, που αυτό άκριβώς τόν φέρει τόσο κοντά σε όλους τούς πατέρες και σε όλους τούς οικογενειάρχας τού κόσμου. ‘Ηταν ό άνθρωπος «ό τού ίδιου οίκου καλώς προοιστάμενος», όπως θέλει τόν κάθε σύζυγο και τόν κάθε πατέρα ό άπόστολος Παύλος. Και άκριβώς, γιατί ήξερε να διευθίνη τόσο καλά τόν μικρό οίκο του, κατώρθωνε να διευθίνη και τόσο έπιτυχώς την τεραστίαν οικογένειαν της πατρίδος του και τού κόσμου. ‘Ηταν άνθρωπος όμαλός και στά μικρά και δι’ αυτό άκριβώς άνεδείχτη και μεγάλος “Άνθρωπος και στά μεγάλα. ‘Ο Κέννεντυ άπέδειξε ακόμη μιá φορά, ότι άληθινοί ήγέται λαών γίνονται εκείνοι άκριβώς, που είναι και άληθινοί ήγέται τού έαυτού των και της οικογενείας των. Και ότι άνθρωποι μέ διαλελυμένο χαρακτήρα και διαλελυμένη ή άποτυχημένη οικογένεια, δέν είναι δυνατόν ποτέ να γίνουν μεγάλοι ήγέται ενός λαού. Γιατί ό λαός δέν τούς αισθάνεται κοντά τους, δέν τούς νοιώθει συμμετόχους στίς θαδεϊές χαρές και στός μεγάλους πόνους της ανθρώπινης ζωής, αυτά που άκριβώς πλησιάζουν τούς ανθρώπους μεταξύ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ

(Μιά προσπάθεια διά την διάσωση τών βυζαντινών μας θησαυρῶν)

Τὸ ὠραῖο νησί τῶν Κυκλάδων, ἡ Πάρος, δὲν εἶναι γνωστὴ μόνο γιὰ τὴν ὀμορφίαν τοῦ λιτοῦ τοπεῖου τῆς καὶ τὴν γραφικότητα τῶν ἀσπρῶν σπιτιῶν καὶ ἐκκλησιῶν τῆς μετὰ τὴν χαρακτηριστικὴ κυκλαδίτικη ἀρχιτεκτονικὴ.

Ἐνας ἐνδιαφέρον ἀκόμα θησαυρὸς εἶναι οἱ βυζαντινὲς εἰκόνες ποὺ στολίζουν πολλὰς ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας καὶ ξωκκλήσια τῆς. Ἄλλες ἱστορημένες πάνω στὰ παμπάλαια ξυλόγλυπτα καὶ ἄλλες φορητὲς, κρεμασμένες στοὺς τοίχους, παρουσιάζουν ἕνα ἰδιαίτερο καλλιτεχνικὸ καὶ ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον. Γιατὶ κάτω ἀπὸ πολλὰς ἀπ' αὐτὰς τῆς εἰκόνες τῆς Κρητικῆς τεχνοτροπίας ζωγραφισμένες γύρω στὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα — τότε ποὺ τὸ νησί βρισκόταν σὲ μιὰ ἐξαιρετικὰ πνευματικὴ ἀνθήση — διαβάσει κανεὶς ἀκόμα στὶς μισοσθυμένους πιά ἀπὸ τὸν χρόνον ἀφιερωματικὰς ἐπιγραφὰς ὀνόματα δωρητῶν ἀπὸ ἱστορικὰς φαμίλλιας τοῦ νησιοῦ, ὀνόματα ἀρχόντων καὶ μοναχῶν ἀγιογράφων, διαλεκτῶν τεχνιτῶν τῆς φορητῆς βυζαντινῆς εἰκόνας.

τοὺς καὶ φέρουν πολὺ κοντὰ τὸν ἡγέτη στὸ λαό, στὸν μέσο ἄνθρωπο. Καὶ χειρονομίες εὐγενεῖς, σὰν αὐτὴ ποὺ ἔκανε ἀδύομητα ὁ Κέννεντυ, ποὺ δὲν δέχτηκε ποτὲ νὰ πάρῃ οὐτὲ ἕνα σέντις ἀπὸ τὸν προεδρικὸ μισθὸ του, καὶ τὸν διέθετε ὀλόκληρο σὲ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, ἠφύονουν ἀκόμη πῶ πολὺ τὸν ἡγέτη στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων.

Νὰ γιὰ τὸν Τζῶν Κέννεντυ τὸν ἔκλαιψαν ὅλοι, ὅπως θὰ ἔκλαιγαν ἕνα ἀγαπημένο μέλος τῆς οἰκογενείας του.

Καὶ γιὰ κάτι ἀκόμη, χωρὶς αὐτὸ νὰ εἶναι τὸ τελευταῖο. Ὁ Τζῶν Κέννεντυ, μετὰ τὸν ὀλοκληρωμένο χαρακτῆρα του, συγχέντρωνε στὸ πρόσωπό του τὰ ἰδανικὰ ἄλλης τῆς ἀνθρωπότητος. Στὸς λόγους του καὶ τὰ ἔργα του — σ' αὐτὰ προπάντων — ἔβλεπαν τὸ ἀντιπέγισμα τῶν ἰδικῶν του ἰδανικῶν, τῶν δικῶν του πόθων καὶ τῆς δικῆς του λαχτάρας. Καὶ ἀντλοῦσαν δύναμη, γιὰτὶ εἶχαν μιὰ ζωντανὴ μαρτυρία, ὅτι τὰ ἰδανικὰ καὶ σήμερα δὲν εἶναι μιὰ ὀπτοπία, ὅπως προστάθησαν τόσοι πολλοὶ νὰ τοὺς πείσουν, ἀλλ' ὅτι καὶ σήμερα ἀκριβῶς ἀντιπροσωπεύουν ὅ,τι ὠραϊότερο ὑπάρχει στῆ γῆ καὶ στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γι' αὐτὸ ὑπῆρχε μιὰ μυστικὴ συνεννόησις, μιὰ βαθύτερη ψυχικὴ ἐπαφὴ τῆς δικῆς του ὠραίας ψυχῆς μετὰ τῆς ψυχῆς τῶσαν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, ἐπάνω σὲ ὅλα

Γιὰ παράδειγμα ἀναφέρω τὴν θαυμαστῆς τέχνης εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Καταπολιανῆς ποὺ στολίζει τὸ τέμπλο τῆς ἐκκλησίας τοῦ αὐτοκρατορὸς Ἰουστινιανοῦ καὶ ποὺ οἱ ἀρχαιολόγοι μας τὴν θέλουν γιὰ ἔργο τοῦ 12 αἰῶνος. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ πάνω στῆ νεώτερη πλουμιστὴ ἀσμημένα ἐπένδυσις τῆς ἔχει χαραγμένη ἀφιερωματικὴ ἐπιγραφὴ τῆς ἱστορικῆς οἰκογενείας τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας Μαυρογένηδων ποὺ κατὰγονταν ἀπ' τὴν Πάρο.

Σὲ ἄλλη ἐκκλησία, τὸν Ἅγιο Νικόλαο Μοστράτου, στὴν κομόπολη Νάουσα στὶς εἰκόνες τοῦ τέμπλου διαβάσαμε τὸ ὄνομα τῆς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῶν Καρατζά. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα ὀνόματα παλῶν οἰκογενειῶν δωρητῶν καὶ εὐεργετῶν εἶναι χαραγμένα καὶ ἱστορημένα πάνω σὲ παμπάλαιες εἰκόνες. Μερικὰ ἐπίσης ὀνόματα ἀγιογράφων σὰν τοῦ Βίκτωρος ("Ἁγ. Κωνσταντῖνος στὸ Κάστρο 1689), τοῦ Γεωργίου Μοστράτου ("Ἁγ. Ἰωάννης στῆ Νάουσα 1784) καὶ τοῦ ἱερομόναχου Δαμασκηνοῦ (Μονύδριον

τὰ γεωγραφικὰ πλάτη καὶ μήκη τοῦ πλανήτου μας, ἀνεξαρτήτως πολιτικῶν καὶ φυλετικῶν χρωματισμῶν. Ἀκόμη καὶ πέραν τοῦ σιδηροῦ Παραπετάσματος. Καὶ στὴν Πολωνία, ἐκεῖ ὅπου τὸ ἕνα μόνον χρυσάνθεμο στοιχίζει ἕνα δολλάριο, ἠφύθηκα ἕνας τεράστιος λουλουδένιος τύμβος, μπροστὰ στὴν βιαστικὰ στημένη προτομὴ του, κατὰ τὴν σιωπηλὴ πορεία ἀναριθμητῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων.

Αὐτὸς ὁ ἀκούραστος ἐργάτης τῆς εἰρήνης, ὁ σκαπανεὺς τῶν πνευματικῶν ἀξιών, ὁ θαρραλέος πολεμιστῆς τοῦ μίσους καὶ τῆς δουλείας καὶ ὁ γενναῖος ὑπερασπιστῆς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἔδωσε ἀκόμη μιὰ φορὰ ἕνα ἠψηλὸ μάθημα στὸν κόσμο: "Ὅτι στὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν ὑπάρχουν ἀξίες καὶ ἰδανικὰ, γιὰ τὰ ὁποῖα ἀξίζει νὰ ἀγωνίζεσαι ὁ ἀνθρώπος γιὰ νὰ τὰ πραγματοποιῇ καὶ νὰ πεθάνῃ γιὰ νὰ τὰ δικαιώσῃ. Γι' αὐτὸ ὁ θάνατος τοῦ Τζῶν Φίτζεραλντ Κέννεντυ ἔγινε πανανθρώπινος θόρηος καὶ σύντομα θὰ γίνῃ θρόλος καὶ τραγούδι καὶ παραμῦθι σὲ λευκοὺς καὶ μαύρους.

Ἀληθινὰ ὁ κόσμος γίνεταί πτωχότερος, ὅταν σβῆσῃ μιὰ φλόγα ἐπιλόξως. "Ἄς μὴ ἔχνοῦμε ὅμως, ὅτι ἐπάνω στὸν τάφο του, ἀναψῆ ἀμέσως μιὰ ἄλλη φλόγα, ποὺ εἶθε νὰ μὴ σβῆσῃ ποτέ.

E.E.K.

Τιμίον Προδρόμου τῆς οικογένειας Ἀλιπαράντη στή Μάρπητσα 1647) εἶναι γνωστά καί ἔξω τοῦ νησιοῦ.

Παλλῆς εἰκόνας μέ καλλιτεχνική ἀξία θά βρῆ κανεῖς καί σέ πολλές ἄλλες ἀρχαῖες ἐκκλησιάζες, σέ Μοναστήρια καί ἐξωκλήσια τοῦ νησιοῦ. Πολλές ἀπ' αὐτές διατηροῦν ἀρκετά καλά τήν καλλιτεχνική ὁμορφιά τους, ἄλλες ὅμως ἀπό τόν χρόνον, τήν παραμέλησι καί τήν ἀφροντισιά ἔχουν ἀρχίσει νά καταστρέφονται καί μερικῆς ἔχουν πάρει σιγά-σιγά τόν δρόμον τῆς ξενιτιάς γιά νά στολίσων πιά γνωστῆς καί ἀγνωστῆς ἰδιωτικῆς συλλογῆς ἀφοῦ κάθε τόσο πανέξυπνοι ἀρχαιοκάπηλοι φέρνουν βόλτα τά νησιά, μπαίνουν στίς ἀνοιχτές ἐκκλησιάζες καί τίς ξεδιαλέγουν γιά τοῦς πλοῦτους πελάτες τους.

Αὐτή ἡ κατάσταση ἔβαλε σέ σκέψη ἀπό καιρό τώρα μερικους μορφωμένους ἀνθρώπους τοῦ νησιοῦ, πῶς ἀραγε θά μπορούσαν νά διασώσουν αὐτούς τοῦς θησαυρούς ἀπό τή φθορά καί προπάντων ἀπό τοῦς ἀρχαιοκάπηλους.

Ἔτσι ἐφέτος τὸ καλοκαίρι καθὼς ἦταν μαζεμένη μιὰ συντροφιά ἀπό ἐπιστήμονες στή γραφικὴ μεσαιωνικὴ κοινόπολι τῆς Νάουσας ἀποφασίσθηκε νά συγκεντρωθοῦν οἱ φορητῆς εἰκόνας πού κρέμονταν στούς τοίχους ἢ ἦσαν σωριασμένες στίς γωνιῆς τῶν Ἐκκλησιῶν καί ἐξωκκλησιῶν καί ἀφοῦ καθαρισθοῦν, νά ἐκτεθοῦν πιά ὅλες μαζί σ' ἓνα ἀσφαλισμένο χώρο πού θά βρῆσκον προστασία ἀπό τοῦς ἀρχαιοκάπηλους καί θά μπορούν, ντόπιοι καί ξένοι πού τὸ καλοκαίρι κατακλύζουν τὸ νησί, νά τίς βλέπουν καί νά χαίρωνται τήν πνευματικὴ καί καλλιτεχνικὴ ὁμορφιά τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας. Συγκεντρώθηκαν καί τοποθετήθηκαν στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Νικολάου τοῦ Μοστράτου στή Νάουσα (πού διατηρεῖ καί ἓνα ἐξαιρετο ὀλόχρυσο σκαλιστὸ τέμπλον τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος) πάνω ἀπὸ πενήντα φορητῆς εἰκόνας Κρητικῆς τεχνολογίας τοῦ 17ου καί 18ου αἰῶνος, τεμάχια ἀπὸ κατεστραμμένα εἰκονοστάσια καί μερικῆς χαλκογραφίης τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ὅσες ἀπὸ τίς εἰκόνας εἶχαν ἀνάγκη συντηρήσεως καθαρίστηκαν ἀπὸ ζωγράφον πού ἔχει μετεκπαιδευθῆ γιά τοῦτο στὸ γνωστὸ Ἰνστιτούτο ντὲλ Ρεστάουρο τῆς Ρώμης. Ἐγινε ἀκόμα προσπάθεια γιά μιὰ καλὴ τοποθέτησι μέσα στὸν χώρο πού διέθετε ἡ ἐκκλησία ὥστε ὁ ἐπισκέπτης νά μπορῆ νά τίς προσέξῃ καί νά τίς μελετήσῃ, ἰδιαίτερα ἐκεῖνες πού μετὰ τὸν καθαρισμὸ τους, ἔδειξαν ἀρκετὴ ἀπὸ τὴν πρωτινὴ ὁμορφιά τους, καρπὸ τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως τῶν εἰσεβῶν καί μελετημένων ἀγιογράφων τοῦ νησιοῦ.

Ἡ Ἐφορία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων νήσων Αἰγαίου μέ τὸν ἔφορον κ. Ν. Δρανδάκη βοήθησε μέ κάθε τρόπο τὴν προσπάθεια αὐτή.

Ἡ Πάρος μέ τὸ ἀνακαινιζόμενον βυζαντινὸ Μουσεῖο Παροικιάς πού θά λειτουργήσῃ προσεχῶς σέ νέες αἰθούσες τῆς Καταπολιανῆς καί μέ τὴν Συλλογὴ τῶν βυζαντινῶν εἰκόνων πού

ἔγινε στήν Νάουσα παρουσιάζει ἓνα πρότυπον συντηρήσεως καί προβολῆς τῶν μεταβυζαντινῶν μας θησαυρῶν πού θά πρέπει νά μιμηθοῦν καί τὰ ἄλλα νησιά τῶν Κυκλάδων, ἂν θέλομε νά διασωθῇ ὁ πλοῦτος εἰκονογραφικὸς θησαυρὸς μας πού τιμᾷ τὴν Ὁρθόδοξὴ Ἐκκλησία καί τὸ Ἔθνος μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ
Ζωγράφος

ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

ΤΟ ΒΡΑΒΕΙΟ PESTALOZZI ΣΤΟΝ EDUARD SPRANGER

Τὸ Βραβεῖον Πεσταλότσι, πού ἀπονέμει μέ τὴν ἐδκαρία κάθε νέας ἐκθέσεως ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας ὁ Σύνδεσμος τῶν Γερμανικῶν Οἴκων Ἐποπτικῶν Ὁργάνων, ἀπενεμήθη ἐφέτος κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς 7ης Εὐρωπαϊκῆς Ἐκθέσεως Didacta 1963 στήν Νυρεμβέργη στὸν πρῶταν τῶν εὐρωπαϊκῶν παιδαγωγῶν, τὸν Eduard Spranger. Ἡ τελετὴ ἔγινε στίς 7 Ἰουνίου παρουσία χιλιάδων ἐκπαιδευτικῶν, ἐδιδικῶν παιδαγωγῶν, ἐπιστημόνων τῶν ἐφαρμοσμένων κλάδων καί ἐκπροσώπων τῆς βιομηχανίας ἀπὸ πολλῆς εὐρωπαϊκῆς χώρας, πού ἦλθαν στήν Νυρεμβέργη γιά τὴν μεγαλύτερη μέχρι σήμερα ἐκθεση ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας. Στὸν τιμώμενον ἐπεδόθη καί τὸ χρηματικὸ ἐπᾶθλο τῶν 75.000 δραχμῶν, πού συνοδεύει τὸ βραβεῖον. Ἡ ἐκδήλωση ὅμως αὐτὴ ἔμελλε νά εἶναι ἡ τελευταία ἀπονομὴ τιμῆς στὸν σοφὸν παιδαγωγό, πού τρεῖς μῆνες ἀργότερα ἀπέθανε, ἀφήνοντας πίσω του ἓνα ἐπιβλητικὸ ἔργο. Ἐπὶ δεκαετίες καθηγητῆς τῆς Παιδαγωγικῆς καί τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου καί ἀπὸ τὸ 1946 τῆς Τυβίγγης ὁ Σπράγκερ καθωδήγησε πολλῆς δεκάδες παιδαγωγῶν ἀπ' ὄλο τὸν κόσμον. Ἰδιαίτερα φιλικὴ καί καθοδηγητικὴ ὄπῃ ἔξε ἡ δόσις του ἀπέναντι Ἑλλήνων μαθητῶν του, πολλοὶ τῶν ὁποίων τὸν θεωροῦν πάντοτε πνευματικὸν τοῦς διδάσκαλον καί ὁδηγό. Τὰ σημαντικὰ γιά τὴν κατανόησι τῆς ψυχολογίας τοῦ συγχρόνου νέου ἀνθρώπου καί τὴν πνευματικὴν του καθοδήγησι ἔργα του, τὰ εἰδικὰ παιδαγωγικὰ καί κοινωνιολογικὰ του συγγράμματα καί τὰ πολυάριθμα καθοδηγητικὰ ἄρθρα του, τὰ σχετικὰ μέ πρακτικὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα καί μέ τὴν ὁδοῦ ὑπερνίκησι τῆς βαθεῖας κρίσεως στήν μεταπολεμικὴ Γερμανία, τὸν κατέστησαν ἡγετικὴν πνευματικὴν φυσιογνωμία τῶν τελευταίων χρόνων. Γιά τὴν μορφήν καί τὸ ἔργο τοῦ Σπράγκερ θά ἔπρεπε ὅμως νά γραφῆ ἀνάλογο μέ τὸ μέγεθος τῆς προσφορᾶς του ἔκτενές καί μεστὸ ἄρθρον.

«ΤΟ ΑΓΧΟΣ ΚΑΙ Η ΕΛΠΙΔΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ» ΘΕΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Στίς ἀρχῆς Ἰουλίου ὁργανώθηκε στὸ Ντάρμστατ τῆς Γερμανίας μέ συμμετοχὴ γνωστῶν

ιατρῶν, νομικῶν, φιλοσόφων, θεολόγων καὶ δημοσιολόγων ἐπιστημονικὸ «Συμπόσιο» μὲ θέμα τὸ ἄγχος καὶ τὴν ἐλπίδα στὴν ἐποχὴ μας. Ἀπὸ τίς εἰσηγήσεις καὶ τίς συζητήσεις, ποὺ τίς συνεπλήρωσαν, προέκυψαν χρήσιμες συμβουλὲς στὴν ἀνάλυση καὶ στὸν φωτισμὸ τοῦ φαινομένου τοῦ ἄγχους, ποὺ χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τὴν ἐποχὴ μας. Μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ «Συμποσίου» διοργανώθηκε καὶ μία Ἐκθεση Τέχνης μὲ θέμα «Μαρτυρίες ἄγχους στὴν σύγχρονη τέχνη». Ἐξετέθησαν ἀντιπροσωπευτικὰ ἔργα ἀπὸ πινακοθήκες καὶ ἰδιωτικὲς συλλογὲς τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικής.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Μὲ συμμετοχὴ ἀντιπροσώπων ἀπὸ τίς Εὐρωπαϊκὲς καὶ Ἀσιατικὲς χώρες διεξήχθησαν στὸ Βερολίνο οἱ ἐργασίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συνεδρίου «Διακονία». Ὁργανωτὴς ὁ Οἰκουμενικὸς Σύνδεσμος Διακονιστῶν, ποὺ ἰδρύθηκε στὴν Ἑλβετία τὸ 1947, καὶ θέμα «Ἡ γυναικεία διακονία στὴν οἰκουμένη». Μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ συνεδρίου ἔγιναν καὶ ὠριμμένες δημόσιες ἐκδηλώσεις γιὰ τὴν ἐνημέρωση τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ τοῦ ἔργου τῶν Ὁργανώσεων Διακονιστῶν καὶ γιὰ τὴν πρόκληση νέων ἐθελοντῶν.

ΤΑ 800 ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ LOCCUM

Ἡ Μονὴ Loccum τῆς Βορείου Γερμανίας, ποὺ ἀνήκει στὸ Τάγμα τῶν Zisterzienses καὶ εἶναι σήμερὰ σημαντικὴ ἔδρα κατατίσεως τῶν θεολόγων καὶ ἱερέων τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας, ἐώρτασε τὸν Ἰούνιο τὴν δεκαοσιοστὴ

ἐπέτειο τῆς ἰδρύσεώς της. Παρουσία τοῦ Προέδρου τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Γερμανικῆς Δημοκρατίας Δρος Lübke ἔγινε ἡ ἐπίσημη τελετὴ μὲ κύριο ὁμιλητὴ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Göttingen Ernst Wolf καὶ θέμα «Θεολογία καὶ φυσικὲς ἐπιστῆμες». Σὲ ἄλλες ἐκδηλώσεις τιμήθηκε ἡ μορφή καὶ τὸ ἔργο τοῦ θεολόγου καὶ μαθηματικοῦ τοῦ 17ου αἰῶνος Wolter Molans, ποὺ ὑπῆρξε καὶ ἠγούμενος τῆς Μονῆς καὶ εἶχε ἀπείρη γιὰ τὸ μῆρος στὶς διαπραγματεύσεις τῆς ἐποχῆς γιὰ τὴν ἔνωση τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἡ ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ 1963

2160 Ἐκδόσεις ἀπὸ 48 χώρες τοῦ κόσμου ἐξέθεσαν ἀπὸ 9-14 Ὀκτωβρίου στὴν Διεθνή Ἐκθεση τῆς Φραγκφούρτης τὴν νεώτατη παραγωγή τους, 25.000 τόμους νέων βιβλίων. Ἐπρόκειτο γιὰ τὴν μεγαλύτερη στὴν ἱστορία τοῦ Βιβλίου ἔκθεση, ποὺ ἐντυπωσίαζε ὄχι μόνον μὲ τὸν ὄγκο του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ποιότητα τῶν ἐκθεμάτων. Ποτὲ ἄλλοτε ἡ τεχνικὴ δὲν ἀπέδωσε τόσο ποσὴν ἐν τῆσιν ἡγεμονία τοῦ ἐντύπου, ὅσο τὰ τελευταῖα χρόνια. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ποιότητα περιεχομένου μιλοῦν μὲ ἱκανοποίησιν ἀντικειμενικοὶ παρατηρηταί. 16 χώρες εἶχαν ἐφέτος γιὰ πρώτη φορὰ καὶ ἐπίσημη συμμετοχὴ μὲ ιδιαίτερα περίπτερα. Σὲ κεντρικοὺς χώρους εἶχαν ἐξ ἄλλου ὀργανωθῆ δύο εἰδικὲς ἐκθέσεις ἢ μία βιβλιοφιλική, ἀφιερωμένη στὸ ὠραῖο βιβλίον, καὶ ἡ ἄλλη τῶν ἔργων τοῦ φιλοσόφου καὶ φυσικοῦ Carl Friedrich von Wezsäcker, στὸν ὁποῖο ἀπενεμήθη, ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὸ ἐφετεῖον Βραβείου τῶν Γερμανῶν ἐκδοτῶν (Βλέπε «Ἀκτίνες» Ἰουνίου 1963, σελ. 239).

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΑΘΗΝΩΝ: Α΄ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΔΩΜΑΤΙΟΥ ΖΥΡΙΧΗΣ

Ἡ Ὁρχήστρα Δωματίου τῆς Ζυρίχης μὲ τὴν ὁποία ἄρχισε τίς ἐφετεινὲς ἐκδηλώσεις τοῦ τῆς Φεστιβάλ Ἀθηνῶν δὲν συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ὀρχηστρικῶν σωμάτων τοῦ εἶδους αὐτοῦ, τὰ ὁποία μεσουρανοῦν αὐτῆ τῆ στιγμῇ εἰς τὰ μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ μουσικὰ Κέντρα.

Ἄκουσα γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ὀρχήστρα, ἀλλὰ οἱ τρεῖς συναυλίαι ἦσαν ἀρκετὲς γιὰ νὰ σχηματίσῃ κανεὶς σαφῆ ἀντίληψη τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς συλλογικῆς ἐργασίας τῶν Ἑλβετῶν μουσικῶν. Ἦδη ἀπὸ τῆς πρώτης συναυλίας ἡ ἐργασία τῆς ὀρχήστρας παρουσίασε μίαν ἀλλόκοτη ἀνισότητα στὶς ἐπιδόσεις της.

Στὸ πρῶτο π. χ. Βρανδενοῦργεο Κοντσέρτο τοῦ Μπάχ δὲν ὑπῆρχε συνεπὴς γραμ-

μὴ ἐρμηνείας. Ἄλλοτε διέκρινε κανεὶς μιὰ αὐστηρὴ προσηλωσὴ στὸ στυλ καὶ ἄλλοτε πάλι διάφορες ἐκφραστικὲς ἐλευθερίες οἱ ὁποῖες ἀναφοῦσαν ἢ εὐρίσκοντο σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὰ προηγούμενα.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ συνόλου, οἱ ὁμάδες τῶν ὀργάνων ἰδίως τῶν πνευστῶν—σολὶ παρουσίαζαν ἀπροσδόκητες καὶ ἀδικαιολόγητες ἠχητικὲς ἐξάρσεις οἱ ὁποῖες ἀνέτρεπαν τὴν ἠχητικὴ ἰσορροπία. Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ δευτέρου Βρανδενοῦργεο Κοντσέρτου σὲ Φά μείζονα καθὼς καὶ ἡ Σουίτα ἀριθμ. 1 σὲ ντὸ μείζονα τοῦ ἰδίου συνθέτου παρουσίασαν τίς ἴδιες ἀκριβῶς ἀδυναμίας.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Μπάχ, ἡ περιοχὴ τῶν ἔργων Μότσαρτ καὶ Χάινδ ἐφάνη νὰ εἶναι προσφιλεστέρη καὶ γονιμωτέρα εἰς τοὺς Ἑλβετοὺς καλλιτέχναις. Ὁ ἦχος τῶν ἐκτελεστῶν ἔγινε γλυκύτερος, ἐλαφρότερος καὶ

κατά συνέπεια περισσότερο εύπλαστος. Μεταξύ των ομάδων υπήρχε συγχρονισμός και πειθαρχία, ο ομοιόμορφος δὲ τρόπος τῶν διαφόρων ομάδων εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν μουσικῶν μερῶν ἔκαμε τὴν ὀρχήστρα νὰ ἤχη εὐχάριστα, πλαστικά, εὐγενικά, ὅπως ἄλλωστε ἀπαιτεῖ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τεχνοτροπία τῶν δύο μουσουργῶν.

Οἱ ἐπιτυχεῖς αὐτὲς ἠχητικὲς προϋποθέσεις προσέδωσαν στὶς μελωδικὰς φράσεις ἐκτὸς τῆς γλαφυρότητος τὴν χαρακτηριστικὴν ἐκείνη κομψότητα ἢ ὅποια διακρίνει τὴν τεχνοτροπία τῶν δύο Βιεννέζων κλασικῶν.

Εἰς τὸ σημεῖο αὐτὸ νομίζω πὼς πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἡ προσφορά τῆς Οὔρσο, Χόλλιγκερ (Ἄρπα), τοῦ Ὁρὲλ Νικολέ (Φλάουτο), ἰδιῶς τῶν Ἑλληνίδων Βάσως Δεβετζῆ καὶ τῆς Μαρ. Παπαϊωάννου (πιάνο), τῶν ὁποίων τόσο ἡ ἐξαιρετικὴ τεχνικὴ ὅσο καὶ οἱ παλῶσιες ἐκφραστικὲς ἰκανότητες συνέβαλαν κατὰ μέγαν μέρος εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐπιτυχῶν ἐκτελέσεων.

Εἰς τὰ ἔργα τῶν συγχρόνων συνθετῶν Μπ. Μαρτινοῦ, Φράνκ Μαρτέν καὶ Μπ. Μάρτοκ, ἡ ὀρχήστρα παρουσίασε καὶ πάλι ἀνισότητα εἰς τὶς ἀποδόσεις τῶν ἔργων. Ἐνῶ π.χ. στὴ «Συμφωνία Κοντσεράντε» τοῦ Μαρτέν καὶ τὴν «Μουσικὴ γιὰ ἔγχορδα, κρουστὰ καὶ τσελέστα» τοῦ Μάρτοκ, ἡ ὀρχήστρα ἐνεφάνισε μιὰ ἀξιόλογη ἰκανότητα εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν πολυσυνθέτων καὶ πολυσημάντων αὐτῶν ἔργων, ὑπερηδόντας μὲ εὐκολία τὶς ρυθμικὰς καὶ τονικὰς στρουφονότητες καὶ πραγματοποιώντας μὲ μιὰ ἱριδίζουσα στιλπνότητα πρωτοφανεῖς ἠχητικὸς συνδυασμούς, εἰς τὸ «Κοντσέρτο ντὰ Κάμερα» τοῦ Μαρτινοῦ υπήρχε ἀσάφεια, χαλαρότης καὶ μεγάλη ἀρρυθμία. Δὲν ἀποκλείεται ἢ πλημμελεῖς ἐκτέλεισις νὰ ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον δὲν παρουσιάζει κανένα ἰδιαιτέρον μουσικὸν ἐνδιαφέρον. Ἡ συμβολὴ τῶν σολίστ Ἑλ. Γλάντις (βιολί) Μ. Πιγκέ (ὄμποε) Μπ. Σένκελ (ὄμποε) Β. Μπουρκερ (Φαγκότο), Β. Σπέτ (Κόρνο), Γκ. Σλόντν (Κόρνο), Π. Κέλλερ (πιάνο) κλπ. εἰς τὰ διάφορα ἔργα καὶ τῶν τριῶν συναυλιῶν υπήρξε πραγματικὰ ἀξιόλογη. Ἐξαιρεση παρουσίασε ὁ τρομπετίστας Ἄντ. Σεμπάουμι ὁ ὁποῖος εἰς τὸ Κοντσέρτο τοῦ Χάϋν γιὰ ὀρχήστρα καὶ τρομπέτα εἶχε σημαντικὰς τονικὰς καὶ ρυθμικὰς ἀτέλειαι.

Ἡ ποιοτικὴ ἀνισότητα τῶν ἐκτελέσεων τῆς ὀρχήστρας πιστεύω ὅτι ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἀνομοιογένειαν τῶν προγραμμάτων καὶ φυσικὰ εἰς τὸν Διευθυντὴν τῆς ὀρχήστρας κ. Ἐδμ. ντὲ Στούτς, ὁ ὁποῖος φέρει τὴν εὐδύνη τοῦ καταρτισμοῦ τῶν. Τὰ ἐκφραστικὰ ἄλλατα τῶν προγραμμάτων ἀπὸ τὸν Μπάχ στὸν Μαρτινοῦ, ἀπὸ τὸν Μότσαρτ στὸν Μαρτέν καὶ ἀπὸ τὸν Χάϋν στὸν Μπέλλα Μάρτοκ εἶναι κόμοι, νοστορπίες, ἀκόμη καὶ κοσμοθεωρίαι, οἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατακτηθοῦν ὅλοι μὲ τὴν ἴδια εὐκολία καὶ τὶς ἴδιαι προϋποθέσεις καὶ μάλιστα ἀπὸ συγχρότητα χωρὶς καμμία προϊστο-

ρία ἐξειδικεύσεως, ὅπως ἀναφέρει τὸ πρόγραμμα.

Οἱ ὀρχήστρες οἱ ὁποῖαι μποροῦν νὰ παίξουν — θὰ ἔλεγα νὰ διδάξουν — Μπάχ ἢ Βιβάλντι, τόσο γνήσια ὅσο καὶ Μπέλλα Μάρτοκ ἢ Χίντεμυτ εἶναι πολὺ λίγαι. Φυσικὰ ἢ ἐκφραστικὴ αὐτὴ ἐπιδεξιότητα δὲν εἶναι κατὰ τὸ ἀκατόρθωτο. Ἄλλα γιὰ νὰ ἀποκτηθῇ χρειάζεται, ἐκτὸς ἀπὸ μακροχρόνια παράδοση δουλειᾶς, μιὰ ὑπερέλεια τεχνικὴ ἐκ μέρους τῶν ἐκτελεστῶν καὶ ἐκ μέρους τοῦ διευθυντοῦ τῆς ὀρχήστρας πραγματικὴ μουσικὴ σοφία.

Συνήθως οἱ ὀρχήστρες δωματίου εἰδικεύονται εἰς τὴν ἐρμηνείαν ἔργων καθωρισμένου τύπου καὶ τεχνοτροπίας ἢ συγγενῶν χρονικῶν περιόδων μὲ τὴν φιλοδοξία νὰ ἐρευνήσουν καὶ νὰ παρουσιάσουν τὰ ἔργα ὑπὸ τὴν γνησίαν καὶ αὐθεντικὴν τους ἐκφραση. Αὐτοὶ εἶναι ἐξ ἄλλου ὁ σκοπὸς καὶ οἱ φιλοδοξίαι τῶν ὀρχηστρῶν δωματίου.

Καὶ εἰς τὴν προκειμένη περίπτωσιν πιστεύω ὅτι ὁ κ. ντὲ Στούτς καταναλλοκε τελειῶς ἄδικα τὰ ἀναμφισβήτητα προσόντα του καθὼς καὶ τὶς ἐξαιρετικὰς τεχνικὰς ἰκανότητες τῶν μελῶν τῆς ὀρχήστρας του.

“ ΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΡΕΚΒΙΕΜ „

Τοῦ Μπέντζαμιν Μπρίττεν

Πρὸ ἡμερῶν τὸ Βρετανικὸν Συμβούλιον εἶχε τὴν καλωσύνη, ἐπ’ εὐκαιρίαν τῆς ἐπετείου τῆς ἀνακομῆς τοῦ Ἴου Παγκοσμίου πολέμου νὰ καλέσῃ ἕναν μικρὸ κύκλον κληρικῶν καὶ διανοουμένων εἰς τὸν Ἀγγλικανικὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Παύλου, γιὰ ν’ ἀκούσῃ τὸ «Πολεμικὸ Ρέκβιεμ», τοῦ Μπ. Μπρίττεν, τὸ ὁποῖο ἠχογράφησε ἢ γνωστὴ ἔταιρεια δίσκων «Decca».

Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου — τὴν ὁποία διηύθυνε ὁ ἴδιος ὁ συνθέτης — μετείχε ἡ χορωδία Μπάχ, ἡ χορωδία τῆς Σχολῆς Ἐϊγκετ ἢ Συμφωνικὴ Ὀρχήστρα τοῦ Λονδίνου καθὼς καὶ οἱ περίφημοι τραγουδισταί, ἡ ὑψίφωνος Γκαλίνα Βισνέσκαγια, ὁ τενόρος Π. Πίαρς καὶ ὁ βαρόνος Ντίτριχ Φίσερ - Ντισκάν. Ὡς κείμενον, ὁ συνθέτης χρησιμοποιεῖ κυρίως τοὺς καθιερωμένους Λατινικοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους τῶν Ρέκβιεμ (τῆς νεκρωσίου ἀκολουθίας τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας) μὲ τὴ διαφορά — καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ βασικῶς τὴν πρωτοτυπία τοῦ ἔργου ὡς Ρέκβιεμ — ὅτι μετὰ ἀπὸ κάθε ὕμνον, ἀκολουθεῖ ἕνα δεύτερον ποιητικὸν κείμενον σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα, σὰν ἕνας ἐλεύθερος ποιητικὸς σχολιασμὸς τοῦ ὕμνου, ἀπὸ σιὲνφεις ἐπιφρασμένους ἀπὸ τὴ σφαγὴ καὶ τὸν ἄδικο ἀφανισμό τῶσων παλληκαριῶν καὶ τῶν δύο στρατοπέδων κατὰ τὸν Ἴον παγκόσμιον πόλεμον, σὲ στίχους τοῦ ἀγγλοῦ ποιητοῦ Γουίλφρεντ Ὀυεν.

Βεβαίως, τὸ δεύτερον κείμενον, ἀπὸ μορφολογικῆς πλευρᾶς, εἶναι στοιχεῖο ἄγνωστο στὰ μέτρα τοῦδε καθιερωμένου Ρέκβιεμ, ἀλλὰ σὰν ἰδέα, δὲν εἶναι καθόλου καινούργια. Πολλὰ φορὰς τὴν ἐχρησιμοποίησε ὁ Γιόχαν Σεμπάστι-

αν Μπάχ στις Καντάτες και ιδίως στα «Πάθη» του. Είς τὸ «Πολεμικὸ Ρέκβιεμ», ὁ Μπρίττεν, μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιῆθῇ σὲ δύο κείμενα διαφορετικὲς γλώσσες, διαφορετικὸ ὄφρος, περιεχόμενον καὶ τεχνικὴ, δὲν προσπαθεῖ νὰ ἐμφανίσῃ μιὰ ἐξτρεμιστικὴ μουσικὴ καινοτομία. Κάθε ἄλλο. Ἀπλῶς φρονεῖ ὅτι ἡ παρουσία τῶν δύο ἀνομοίων κειμένων δὲν εἶναι παρὰ μιὰ κοινώτατη ψυχολογικὴ λειτουργία, ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως στὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πραγματικότητα. Τὸ δεύτερο κείμενο δηλ. τὸ ποίημα τοῦ Ὅουεν, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἓνα φυσιολογικὸ ἐπακόλουθο, μιὰ φυσιολογικὴ ἀναπόδραση σκέψεων καὶ στοχασμῶν, οἱ ὁποῖες προκαλοῦνται συμπτωματικῶς ἀπὸ τὴν μελέτη τοῦ ποιητικοῦ περιεχομένου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων τοῦ Ρέκβιεμ, δηλ. τὸ πρῶτον κείμενον.

Βέβαια μιὰ τέτοια καινοτομία θὰ μπορούσε νὰ σταθῇ περισσότερο στὴν περιοχὴ τῆς Λογοτεχνίας. Στὴ μουσικὴ ὅμως τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα κρούθουν πάντοτε τρομεροὺς κινδύνους. Καὶ πιστεύω πὼς ἐδῶ ἔγκειται ἡ ἐπιτυχία τοῦ Μπ. Μπρίττεν. Ὅτι κατῳρθῶσε νὰ ἀποφύγῃ κατὰ τρόπον πραγματικὰ ἀριστοτεχνικὸν ὅλες τὶς παγίδες τῶν κειμένων καὶ νὰ παρουσιάσῃ ἓνα ἔργο χωρὶς ἀντιθέσεις στὸ ὄφρος τῆς μουσικῆς καὶ γενικὰ στὴν ἔκφραση.

Γιὰ τὴν μουσικὴ ἐπένδυση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων καταφεύγει συνειδητὰ σὲ δανεισμοὺς ἀπὸ τὰ Γρηγοριανὰ μέλη καὶ τὸ ἐν χρήσει μελωδικὸν τυπικὸν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, μεταχειριζόμενος, γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ περισσότερο τὸν θεησκευτικὸν χαρακτήρα τῶν ὕμνων, μιὰ ἐκπλήσσοσα πολυφωνία τύπου Μπαρόκ ἐνισχυμένη ἀπὸ τοὺς ἤχους τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὄργάνου, τὶς καμπάνες καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ ἠχοχρόματα μιᾶς πλούσιας ὀργανιστικῆς παλέτας.

Γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Ὅουεν, χρησιμοποιεῖ ἕναν ἐξελιγμένον τύπον recitativo, θὰ ἔλεγα

μιᾶς sprechmelodie, μιᾶς μουσικῆς ἀπαγγελίας, ἡ ὁποία γιὰ νὰ ἐκφράσῃ ἐναργέστερα τὸν σημαντικὸν ποιητικὸν λόγον καὶ τὶς συναισθηματικὲς τοῦ ἀποχρώσεις, στρέφεται ἐμφανῶς πρὸς τὴν τεχνικὴ τῆς ἀπαγγελίας.

Ἡ διατύπωση τοῦ Μουσικοῦ Λόγου ἀκολουθεῖ τὰ νεοτερριστικὰ μουσικὰ ἰδιώματα. Περιέχει πλῆθος ἀκουστικῶν ἐκπλήξεων χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἀποκρίπτεται τὸ αὐστηρὸ πνεῦμα λιτότητος καὶ συντηρητισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησε κατὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ἔργου.

Ἡ σύμπραξις τῶν τριῶν διασήμων τραγουδιστῶν ἰδίως τοῦ Ντισκόου, ἐπῆρξε πραγματικὰ ἐδεργετικὴ καὶ ἀπαραιτήτη γιὰ τὶς τόσο περίπλοκες τεχνικὲς καὶ ἐκφραστικὲς δυσκολίες τοῦ ἔργου.

Ἀκούγοντας τὸ «Πολεμικὸ Ρέκβιεμ» ἐγνώρισα ἓνα ἀξίολογο πραγματικὰ μοντέρνο ἔργο, μὲ πλῆθος τεχνικῶν καὶ ἐκφραστικῶν — κατὰ τὸ δόγμα τῆς τεχνοτροπίας — ἀρετῶν, μορῶ ἀκόμη νὰ πῶ, συναρπαστικῶ, ἀλλὰ ποὺ ἐντυπωσιάζει μόνο ἐκείνη τὴ στιγμὴ, τὴ στιγμὴ τῆς ἐκτελέσεως. Εἶναι ἔργο σαφῶς ἀντιμιλιταριστικὸ, διαποτισμένον ἐν τούτοις ἀπὸ τὴν ἔνταση καὶ τὴν βιαιότητα τοῦ πολέμου ἀλλὰ καὶ ἐπηρεασμένο ταυτόχρονα ἀπ' ὅλη τὴν παγερότητα καὶ τὴν ἀνιχνία τοῦ θανάτου.

Εἶναι ἓνα Ρέκβιεμ — ἅς τὸ πῶ — φρίκης, μιὰ κραυγὴ ἀπελπισίας καὶ ἀπογνώσεως, μιὰ πελώρια ἀνευκτικὴ ζωγραφικὴ σύνθεση ἐνὸς αἰνιγματικοῦ Πιχάσου τῆς τελευταίας περιόδου, γεματὴ παγωμένα μάτια, στόματα φρίκης καὶ θρουματισμένα ὄνειρα.

Σὰν Ρέκβιεμ μὲ ξάφνιασε καὶ δὲν μοῦ ἄφησε τίποτε. Ἐφραγα καὶ ἐψαχνα νὰ βρῶ τὰ συναισθηματικὰ ἐπακόλουθα τῶν ἐντυπώσεών μου. Εἶχα μόνο ἐντυπώσεις, ὄχι σκέψεις, οὔτε ταραχές.

K. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΕΚΤΟΥ ΤΟΜΟΥ 1963

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Δ. Κ ω τ σ ά κ η: Ἐρωτήματα ποὺ προκύπτουν. Διάστημα καὶ κόσμος, σελ. 1-3 — Δ. Κ ω τ σ ά κ η: Τὸ ἄτομον καὶ ἡ ζωὴ, σελ. 55 - 58, — Χ ρ. Κ ο υ ρ η: Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Πασκάλ, σελ. 101 - 105 — Χ ρ. Κ ο υ ρ η: Γνωρίζομεν τὴν βαρύτητα; σελ. 188 - 191, 227-230. — Ἰ ε ρ. Κ ο τ σ ώ ν η: Ἀνάγκη συνεποῦς γραμμῆς, σελ. 162 - 163 — Δ. Κ ω τ σ ά κ η: Ὁ ἐπιστήμων ἐνώπιον τοῦ ἀνθρώπου, σελ. 209 - 211. — Μ. Μ η λ ί γ κ ο υ: Ἡ θέση τοῦ γιαιτροῦ ἀνάμεσα στὸ ἄτομο καὶ τὴν κοινωνία, σελ. 276 - 282 — Μ. Ν ι κ ο λ ι ν ά κ ο υ: Δὲν ὑπάρχει μεταφυσική; σελ. 24 - 30 — Η. Ν. Υ. Τ e m p e r l e y: Ἡ σημασία τῶν νέων ἀνακαλύψεων, σελ. 327-328 — D. M. J a c k s o n: Ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, σελ. 337.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Π. Σ ι κ ι ά δ η: Κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος. Ἡ Σὺνδος τοῦ Βατικανοῦ καὶ ἡ Ὁρθοδοξία, σελ. 8-11, — Dr W a r e n W e a n e r: Ἐνας ἐπιστήμων ὀμιλεῖ διὰ τὴν πίστιν, σελ. 49 - 54 — J e a n D a n i e l o u: Ἡ νύχτα τοῦ Πασκάλ, σελ. 81-86 — Ἄ π. Ἄ λ ε ξ α ν δ ρ ί δ η: Ὁ ἀπολογητὴς Πασκάλ, σελ. 87-92 — Β α σ. Σ τ α θ ά κ η: Σκέψεις γιὰ τὴν πνευματικὴν πορεία τοῦ Πασκάλ, σελ. 93-96 — Ε ἰ ρ ή ν η ς Ἄ σ τ ε ρ ί ο υ: Ὁρθοδοξία χαρακτηριστικὴ στὸν Πασκάλ, σελ. 97-100 — Ἄ γ γ έ λ ο υ Μ ό σ χ ο υ: Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸν Πασκάλ, σελ. 138-142 — Ἰ ω. Θ ε ο δ ω ρ α κ ο π ο ύ λ ο υ: Ἐλλησιονισμὸς καὶ Ὁρθοδοξία, σελ. 164-167 — L e o n Z a n d e r: «Φλόγα ὑπὸ τὴν τέφραν», σελ. 305-312.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Ε. Κούκκου: Είς τὴν Βενετιανὸν τὸ Ἴδρυμα «Giorgio Cini», σελ. 12-16 — Μελέτη Νικολαΐδης: Συνέσιος, ὁ Κυρηνάιος, σελ. 31-35, 65-70, 115-119 — Στεφάνου Ροδίου: Τὸ νόημα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, σελ. 273-275 — Ἰστορικοῦ: Τὸ εσχέδιον, σελ. 291-293 — Ε. Ν. Μόσχου: Τὸ πνεῦμα τοῦ 40 στὴν ποίησή μας, σελ. 313-318, 352-360.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Α. Βέττα: Ἐνόπιον τῆς νέας πραγματικότητος. Ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν Κοινήν Ἀγοράν, σελ. 4-7 — Β. Χαροῦν: Τί γίνεται εἰς τὴν Γαλλίαν. Προσπάθειαι διὰ τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν τῆς οἰκογενείας, σελ. 17-23 — Χρ. Δαμιανίδου: Ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλειος ὡς σύγχρονον ἑλληνικὸν πρόβλημα, σελ. 60-64 — Ἀγαπ. Περίδης: Ἐνόπιον τῶν κυρίων προβλημάτων τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας, σελ. 106-109 — Δ)δος Χρ. Δαμιανίδου: Κριτικὴ τοῦ συστήματος κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, σελ. 110-114 — Χριστιανικὴ λαϊκὴ πρόνοια, σελ. 131-133 — P i è r r e S t r u v e: Ὁ ἔλεγχος τῶν γεννήσεων, σελ. 134-137, 142 — Δ)δος Χρ. Δαμιανίδου: Τρόποι ἀντιμετώπισεως τῆς ἀσφαλιστικῆς ἀναρχίας, σελ. 247-150 — P a u l T o u r n i e r: Πρὸς τὴν τελειότητα, σελ. 231-244 — Δημ. Κυρίτση: Ὁ συνδικαλισμὸς, σελ. 245-247 — F r. M a u r i a c: Νεότης καὶ ἀγνότης, σελ. 342-347.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Μ. Νικολιδάκου: Δὲν ὑπάρχει μεταρρυθμικὴ; σελ. 24-30 — D r W a r r e n W e a v e r: Ἐνας ἐπιστήμων ὄμιλει διὰ τὴν πίστιν, σελ. 49-54 — Ἰω. Θεοδωρακοπούλου: Ἑλληνισμὸς καὶ Ὀρθοδοξία, σελ. 264-167 — Γιώργου Θεοτοκά: Τὸ 16ο ἄρθρον, σελ. 167-168 — Βασ. Βέλλα: Σκέψεις ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, σελ. 169-170, 182 — Γεωρ. Μιχαηλίδου: Νοῦ ἀροῦ: Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, σελ. 171-173 — Γ. Μ. Παπαχαρατζί: Ἡ σημασία τῶν ἑλληνοχριστιανικῶν ιδανικῶν εἰς τὰ πλαίσια τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, σελ. 174-178 — Ἰω. Παπαζαχαρίου: Ἡ ἀναυγκρότησις τῆς ἑλλήν. δημοσίας ζωῆς ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, σελ. 179-182 — Ἡ λία Ξηροτύρη: Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς, σελ. 183-187 — P a u l T o u r n i e r: Πρὸς τὴν τελειότητα, σελ. 241-244 — Α. Ν. Ζούμπου: «Λόγος Σπερματικός», σελ. 262-263 — Ἰω. Ἀλεξίου: «Εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος πρὸς ἀναζητῆ τὸν Θεόν του», σελ. 287-290 — D o u g l a s M a c J a c k s o n: Ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, σελ. 337-341.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: π. Ἰερό. Κοτσώνη: Ἀνάγκη συνεποῦς γοαμῆς, σελ. 162-163 — Ἡ λ. Ξηροτύρη: Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς, σελ. 183-187 — Ἀρ. Ἀσπιώτη: Σχολικαὶ καθυστερήσεις τῶν παιδιῶν καὶ παιδαγωγικὴ μεταχείρισις, σελ. 283-286 — Ἀρ. Ἀσπιώτη: Τὰ προικισμένα παιδιὰ, σελ. 323-326.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ - ΤΕΧΝΗ: Ἀγγέλου Μόσχου: Τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν πνεῦμα εἰς τὴν νεοελληνικὴν ποίησιν, σελ. 248-254 — Παν. Ματθόπουλου: Οἱ Βυζαντινὲς εἰκόνες τῆς Πάρου, σελ. 362-363 — Ε. Ν. Μόσχου: Τὸ πνεῦμα τοῦ 40 στὴν ποίησή μας, σελ. 313-318, 352-360.

ΜΟΡΦΑΙ: Μελέτη Νικολαΐδης: Συνέσιος, ὁ Κυρηνάιος, σελ. 31-35, 65-70, 115-119 — π. Ἰω. Ἀλεξίου: Ὁ Γ. Γενάδιος μέσα ἀπὸ κείμενά του, σελ. 113-146 — π. Ἰω. Ἀλεξίου: Ἀλέξανδρος Γκιώλας: Ὁ ἀγωνιστής, σελ. 212-214 — Ἀγγ. Μόσχου: Γ. Βερίτης: Ἐνας χριστιανὸς ποιητής, σελ. 214-217 — Ἑλ. Κούκκου: Ἰωάννης Γαβριήλ Ἐυνάροδος, σελ. 221-226, 255-261 — Ἰ. Ἐρωτικῶν: Κώστας Οὐράνης, σελ. 319-322, 448-351 — Ε.Ε.Κ. Τζῶν Φίντεράλντ Κέννεντυ, σελ. 361-362 — π. Ἰω. Ἀλεξίου: Leon Blou, σελ. 287.

ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΩΝ «ΑΚΤΙΝΩΝ»: σελ. 36-38, 71-74, 120-122, 151-153, 198-200, 231-233, 264-266, 294-297, 329-331.

ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ: σελ. 36-40, 201-203, 234-237, 267-268, 297-299, 332.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΑΙ ΜΕΙΣ: σελ. 39-40, 75-76, 123-124, 154 - 155, 204-205, 238, 268-269.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ: σελ. 44, 45, 46, 47, 127-128, 158-159, 271-272.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ: σελ. 41-43, 76-79, 124-126, 155-158, 206-208, 239-240, 269-270, 300-304, 333-335, 364-365, 365-366.

ΑΠΟ ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΩΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ: σελ. 48, 80.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: Σώτοφ Χονδροπούλου: Ἀναδρομὴ, σελ. 193-197. — Ἀγγ. Π. Νικολοπούλου: Ὁ πνιγμένος, σελ. 219-220, 230.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ: Ἑλ. Μάτινα: Ὁ ἐρχομὸς τῆς Βασιλείας Του, σελ. 7 — Γ. Δ. Καχρῆ

μάνη: Τὸ μήνυμα, σελ. 11 — Νίκου
 Ἀρβανίτη: Ὁ ἀναμενόμενος, σελ. 16—
 Ἄγ. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ
 — Ἀπόδ. Ν. Δαυρεντίου: Ἰκετήριον,
 σελ. 58-59 — Ἐλ. Μάτινα: Τὸ θλιμμένο
 Χερουβίμ, σελ. 70 — Ἐλ. Μάτινα: Σκά-
 λισα τῆ μορφῆ Σου, σελ. 138 — Ἐλ. Μάτι-

να: Ἄδυναμία, σελ. 142 — I. X. K.: Πέτα
 καρδιά μου, σελ. 192 — Ἐλ. Μάτινα:
 In Pacem, σελ. 197. — Β. Πηγιώτη:
 Μνήμη Γ. Βερίτη, σελ. 218 — Ἐλ. Μάτινα:
 Ὀπτασία, σελ. 263 — Ἐλ. Μάτινα: Ὅταν
 διαβάξῃς ἱστορία, σελ. 275 — Ἐλ. Μάτινα:
 Εἰς τὸν ἀγρὸν τῶν ζιζανίων, σελ. 282.

Ἄλφαβητικὸν εὔρετήριον 1963 εἰκοστοῦ ἔκτου τόμου.

Α	
Ἄγωγή	183 - 187
«Ἀκτίνες»	36
Ἀλέξανδρος Γιάλας	212-217
Ἀξία τῆς ζωῆς	337-341
Ἀπεργία ἐκπαιδευτικῶν	120
Ἀποφυλάκις	40
Ἀσφαλίσεις Κοινωνικαί	147-150
Ἄτομον καὶ ζωή	55-58, 209 - 211

Β	
Βαρότης	188-191, 227-230
Βιβλιοθήκες γὰρ τὸ λαὸν	77
» δημόσιες	156, 270
» πανεπιστημιακές	77
Βιλεμίνη Ὀλλανδίας	39, 71
Bloy Leon	287
Βραδεῖον εἰρήνης	239
Βυζαντινολογικὸν κέντρον	42

Γ	
Γ. Γεννάδιος	143-146
Γάμος	106-109
Γεννήσεων περιορισμὸς	134, 201
Γερωνιχὴ ἡλικία	241, 244
Γρηγόριος Ναζιανζηνὸς	58-59

Δ	
Διάστημα καὶ κόσμος	1-3

Ε	
Εἰκοστὴ ὀγδὴ Ὀκτωβρίου	36-37
Ἐκθεαὶς Διεθνῆς παιδικοῦ βιβλίου	126
Ἐκδρομαὶ καὶ Ἐκκλησία	200
«Ἑλλάς - Hellas»	157
Ἑλληνες ἐργάται εἰς Γερμανίαν	297
Ἑλληνικὸν ἐργατικὸν κέντρον	43
Ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ	41

Θ	
Θέαμα καὶ Νεότης	37, 38, 39, 40, 76, 240
Θεατρικά	41

Ι	
Ἰατρός	276-282
Ἰνστιτούτο Προγραμματισμοῦ τῆς Ἐκπαιδεύ- σεως	239
Ἰσραήλ	73
Ἰωάννης Γαβριήλ Ἐννάρδος	221-226, 255-261 332

Κ	
Καζίνον Κερκύρας	38
Καραβάτσιο ὁ ζωγράφος	78-79
Cini Giorgio	12-16

Κινηματογράφος	40, 41, 121
Κοινὴ Ἄγορὰ	4-7
Κοινωνικὴ ἀσφάλις	60-64, 110-114

Λ	
Λόγος σεπεματικὸς	262-263

Μ	
Μεταφυσικά	24-30
Μόρφωσις Κλήρου	153

Ν	
Νεότης καὶ ἀγνότης	242-247
Νόημα (τὸ) τῆς 28ης Ὀκτωβρίου	273-275
Ντὲ Γκῶλ	234

Ξ	
Ξενῶνες Νεότητος	201, 234

Ο	
Οἰκογένεια	17-23, 106-109
Ὁρθόδοξον Κέντρον εἰς Γαλλίαν	236
Ὁρθοδοξία	8-11, 36, 97-100, 164-167
Ὁυράνης Κώστας	319-322, 348-352

Π	
Παιδεία	36-37, 39, 42
Παιδιὰ προικισμένα	323-326
Παιδιὰ καθυστερημένα	283-286
Παιδικὸν βιβλίον	77
Πανεπιστημιόπολις	296
Πάπας Ἰωάννης ΚΓ'	198, 299
Πασκάλ 81-86, 87-92, 93-96, 97-100, 101-105, 139-142	

Πικασσὸν	42
Πίστις	49-54
Πνευματικὸς πολιτισμὸς	155
Προεκλογικὴ περίοδος	294
Πρόνοια χριστιανικὴ	129-133
«Πρωτομαγιά»	202

Ρ	
Ραδιοσταθμὸς Μεσολογγίου	38-39
«Ρέκβιεμ»	365-366

Σ	
Σκαλτσούνης Ἰωάννης	71
Συνδικαλισμὸς	245-247
Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος	31-35, 65-70, 115-119
Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ	305-312

Τ	
Teilhard de Chartin	203
Τουρισμὸς	200

Φ	
Φεστιβὰλ Ἀθηνῶν	364-365
Friedrich Dessauer	157
Φυλετικαὶ διακρίσεις	

Χ	
Χιλιετηρὸς τοῦ Ἄγ. Ὄρους	151, 266